

BHAVAN'S LIBRARY

This book is valuable and
NOT to be ISSUED
out of the Library
without Special Permission

Printed by Chhotaman Sakharan Deole, at the Bombay Vaibhav
Press, Servants of India Society's Building, Sandhurst Road,
Girgaon, Bombay.

Published by Nathuram Premi, Honorary Secretary, Manikchand-
Digambar-Jain-Granthamala-Samit, Nirabag, Bombay.

प्रस्तावना ।

हस्तिमल्लकवेः परिचयः ।

सोऽयं समस्तजगद्भूजितचाणकीर्तिः
 स्याद्वावशासनरमाश्रितशुद्धकीर्तिः ।
 जीयादशेषकविराजकचक्रवर्ती
 श्रीहस्तिमल्ल इति विश्रुतपुण्यमूर्तिः ॥ (अष्टपद्ये)

एतदर्थं यत्कर्तुं हस्तिमल्लेति नाम प्रथितमासीत् । अयं च गोविंदभद्रव्यादिदुषः
 सुनुनाक्षिणात्य आसीत् । गोविंदभद्रे यत्सगोनीयो ब्राह्मणः पूर्वमज्ञेन आसीत्,
 पद्माद्भगवत्समतमद्रिरेषितदेवगमसूत्राध्ययनेन जैनो जातः । प्रथस्यास्य द्वितीयदृष्टे
 हस्तिमणेन सूत्रधारमुखेनाख्यापितः " सरस्वतीविस्मयनीयोपायनस्य भद्रर-
 गोविंदस्वामिगुणुना अजनापननयप्रमुखाणामपि रूपकाणां प्रवर्तनेन विरचितेन
 हस्तिमणेन । अस्मिन्नेन कविना स्वपितृनाम्रा साकं यत् 'भद्रर' 'स्वामी' इत्येन-
 त्पदद्वयं योजितं ताभ्या प्रतीयते कदाचिद् गोविंदभद्रं तदानीं साधुर्भद्ररको वा
 प्रथितः स्यात् । अन्यच्च विक्रान्तवीरवीरप्रहास्तौ वीरयेन जिननेन गुणभद्राद्या-
 न्कार्यपरंपराया लेशं इत्या लिखित ।

तच्छिड्डयानुकमे यातेऽसंख्येये विश्रुतो भुवि ।
 गोविंदभद्र इत्यासीद्विद्वान् मिथ्यात्ववर्जितः ॥

तस्या यद् गोविंदभद्रे गुणभद्रादिशिष्यपरंपराया निरूपित-
 वनेना गीति प्रती-
 यते यद् गोविंदभद्रे एही नाधीन् साधुर्भद्ररको वा स्यात् ।

अस्ति गोविंदभद्रे दक्षिणदेशनिवासी । तत्र स्वर्णयज्ञी म श्री काचिदेवी समारा-
 पिता जाता । एतस्यादेन तस्य एतत्पुत्रप्राप्तिः सजाता-१ धीकुमार, २ सन्ध-
 वाक्य, ३ देवस्वाम, ४ उदयभूषण, ५ हस्तिम, ६ वक्ष्यमानध । एते पश्चि

कवयो विद्वांसश्च बभूवुः । हस्तिमहनेन एतन्मैथिलीकल्याणनाटकस्य प्रस्तावनायां निजाप्रजः सत्यवाक्यः 'श्रीमतीकल्याण' प्रभृतिप्रधाना कर्ता प्ररूपितः परं सत्यवाक्यस्येदानोतनपर्यन्तं कोपि ग्रंथो नोपलब्धः । एतेषु कुमारकविनिर्मित आत्म-प्रबोध्याख्यो लघुग्रंथो ईद्वाराख्यपुरस्य सरस्वतीभवने अस्ति । स हस्तिमहभ्रातृ-धीकुमारस्यैव वान्यस्य कस्यापीति न प्रतीयते ।

'राजापली' कथातः ज्ञायते यत् हस्तिमहस्य पार्श्वपंडितादयः पुत्रा आसन् लोकपालार्थाख्य एकः शिष्यश्च । अवश्यमेव तेषु विद्वांसः कवयश्च भविष्यन्ति किंतु तेषां विषये नाद्यापि पर्यन्तं किञ्चिद् ज्ञातम् ।

हस्तिमहकथेरनुजस्य वर्धमानकवेर्विषये जनानामयं विश्वाशोस्ति यत्स गणरत्न-महोदधिनामकव्याकरणविषयग्रंथस्य कर्ता, परमयं भ्रमः । ततो गणरत्नकर्ता विक्रम-संब

स .
शुह

गणरत्नमहोदधिकर्ता श्वेतांबर आसीत् । अस्मिन् विषयेऽनेकानि प्रमाणानि सन्ति । पूर्वं तु तेन स्वकीयग्रंथे यत् शतश उदाहरणानि दत्तानि तानि सर्वाणि अजे-नाना श्वेतांबरग्रंथकर्तृणामेव, दिग्बराणामेकमपि न दत्तं । द्वितीयं पूर्वोक्तोदाहरणेषु द्वौ श्लोकावेतादशौ ययोः श्वेतांबराणां प्रशंसा दिग्बराणां च निदा कृतासीत् ।

•यथा वीराचार्यणाम्—

युक्तं सितांबराणां तुम्बग्रहणं कुटुंबपरिहरणं ।

कथमन्यथा तरीतुं शक्यः संसारतोयनिधिः ॥

यथा श्रीसागरचंद्रस्य—

(गणरत्नमहोदधिः, पृष्ठ २२)

अकल्पितप्राणसमासमागमा मलीमसांगा धृतभैक्षवृत्तयः ।

निर्ग्रथतां त्वत्परिपंथिनो गता जगत्पते किं स्वजिनायलंबिनः ॥

(गणर. पृष्ठ १६४)

गणरत्नमहोदधिकर्तृनिर्मितं किमपि सिद्धराजवर्णनाद्यं काव्यं वर्तते तस्मिन् श्लोकयनेरशिसिद्धराजस्य वर्णनमस्ति । एतत्काव्यस्यानेके श्लोका गणरत्नमहोदधा दुदाहरणरूपेणोद्धृता । अणहिरपुर (पाटण) नरेशस्य सिद्धराजस्य श्वेतांबर-जनमप्रदाये महती कृपासीत् । अनेन प्रतीयते यत् गणरत्नमहोदधेः कर्ता गुर्जरदेश-नभिकटस्थः श्वेतांबरश्च स्यात् । सिद्धराजाणहिरपुरप्रशंसायां कश्चिदपि दिग्बराणां मध्ये लिखित्यतीति न किञ्चित्सांभवात् प्रतीयते ।

सारांश इत्येव यत् हस्तिमत्स्य श्रातुर्वर्धमानकवे गगरत्नमहोदधिर्नुध्व नामसाम्यं विहाय नान्य कोपि सवधः । अस्मिन् विषयेऽनेरामि प्रमाणानि निरूपयितुं शक्यानि ।

हस्तिमत्स्ये महान् प्रख्यातकवि प्रतीयते । तस्य विश्वकव्या प्रथमासूचक-पदेभ्य एतत् सूचितं भवति । विनातनौरवे सख्य सरस्वतीस्वययवत्प्रभ, महाकवित-लजेति निरूपितवान् । प्रख्यातस्यैतत् स स्वीय नाम 'सूचिरनाकरेति प्रययामास । तस्याप्रजेन सख्यवाक्येण स 'कवितासाम्राज्यलक्ष्मीपति' इति कथयित्वा संबोधितः ।

अनेन प्रतीयते हस्तिमत् इति कवेरिदं वास्तविकनामधेयं नास्ति किंत्विदं तद्रूप-विशेषेणैव निश्चितम् । अस्मिन् विषये अत्रैव रचनामविदुषा विरचिते जिनेन्द्रकव्याणांशुदयनाक्षि प्रथे श्लोको दत्तः —

सम्यक्त्वं सुपरीक्षितं मद्गजे मुक्ते सरण्यापुरे
चास्मिन् पाण्ड्यमहीश्वरेण कपटाद्धतं स्वमभ्यागते ।
शैल्युपं जिनमुद्रधारिणमपास्याही मद्दध्वंसिना
श्लोकेनापि मदेममह्य इति य प्रख्यातवान् सूरिभिः ॥ १६ ॥

अनेन प्रतीयते यत् हस्तिमत्स्य इदमाप्तस्य मदेमसदसिने मदी दूरीकृत कश्चिजिनमुद्राधारी धूर्तधैरेण श्लोकेन निर्मदीकृतः । अतस्तस्य नाम मदेममत्स्ये हस्तिमत्स्ये वा प्रथितः ।

विनातनौरवनाटकस्य प्रथमाक्षेपि श्लोको वर्तते तस्मिन् कवेर्हस्तिमुद्रे विजयप्राप्ते-स्तत्रिमित्तकपाञ्चनेश्वरद्वारा सत्कारप्रक्षेपेणोक्तिः—

श्रीधत्सगोत्रजनभूषणमोपभट्ट-
प्रेमिकधामतनुजो भुवि हस्तिमुद्धाव ।
नानाफलांबुनिधिपाण्ड्यमहेश्वरेण
श्लोके शतैस्सदसि सत्कृतवान् वभूज ॥ ४० ॥

उपर्युक्तश्लोकद्वेनाजनापवनजयस्य निम्नलिखितप्रशस्तिश्लोकं प्रतीयते यत् हस्ति-मत्स्य पाण्ड्यदेशीयराज्ञ कृपापात्रेऽभूत् तत्रानघान्याचस्वयन्धुभिः सह निवसत्कार-

श्रीमत्पाण्ड्यमहीश्वरे निजभुजाईडावलवीकृते
कर्णाटावनिमंडलं पदनतानेकावनीशोऽवति ।
तत्प्रीत्यानुसरन्स्वयधुनिवहैर्धिद्विजिरातेस्समं
जैनागारसमेतसतरनमे (१) श्रीहस्तिमहोदयसत् ॥

द्विविदेशसन्निहितस्य महुरा (दक्षिणमधुरा) याः समापस्थप्रदेशानां पाण्ड्य-देश इति नाम आसीत् । कविस्थितिसमये तत्रत्यः पाण्ड्यमहेश्वरो नृपो बभूव । अयं सुन्दरपाण्ड्य (प्रथम) श्लोत्तराधिकारी स्यात् । तस्य राज्यकालः १३०७ वि० सवत्सरात्प्रारंभो भवति । एनं कवी राजाधिराज नानाकलाबुनिधीति लिखितवान्, अयं कवेर्महदादरश्चकार ।

कर्णाटककविचरितस्य कर्त्री हस्तिमल्लकविसमयः ई० सन् १२९० अर्थात् १३४७ विक्रमाब्दो निश्चितः । अयमेव च राम्यक् प्रतीयते, यत् अप्यपार्थेन स्वपान्जिनेन्द्र-कल्याणाभ्युदयग्रंथः १३७६ विक्रमाब्दे समाप्तिं नीतः, तस्मिन् हस्तिमल्लस्योल्लेखः कृतः । स नोल्लेख एतादृशो येन हस्तिमल्लस्तत्समकालीनः, तस्य कविना समं साक्षात्परिचयो वा प्रतीयेत ।

हस्तिमल्लो गृहस्थ आसीत् न गृहस्थांगी, एतत्कथनस्योद्देशो नेमिचंद्रकृतप्रतिष्ठा-तिलकस्यास्मिन् श्लोके कृतः—

परादिहस्तिनां सिंहो हरितमल्लस्तदुद्भवः ।

गृहाश्रमी बभूवार्हच्छासनादिप्रभावकः ॥ १३ ॥

हस्तिमल्लो महान् प्रसिद्धकविः प्रतीयते । तस्य प्रतिभा परं तत्राट्टकेभ्य अनुभूयते । अधुनापर्यन्तं तस्य केवलं नाटकग्रंथा एव उपलब्धाः, तेष्वेको विक्रातकौरवः प्रकाशितः । द्वितीयोऽयं मैथिलीकल्याणरूपग्रंथः प्रकाश्यते । तृतीयं सुभद्राहरणः चतुर्थोऽ-जनापवनंजयथापि उपलब्धा आरान्, ययो प्रकाशने प्रयत्नो विधास्यते । हस्ति-मल्लस्यैक आदिपुराणः पुरुचरितं वा नाम ग्रंथः श्रीदीर्घलिशास्त्रिणां सरस्वती-भवने वर्तते यस्मिन्कसदसानुमिता श्लोकाः सन्ति, परं स अस्मद्दृष्टिपथे नाथात् ।

देवचंद्रकविः स्वयं ' राजावलीकथाया ' हस्तिमल्लमुभयभाषाकविचक्रवर्तीति लिखितवान् । अनेन प्रतीयते यत्स संस्कृतं विहाय कनहीभाषायाश्च कविरासीन् एतद्भाषायां चापि तेन रचना विहिता स्यात् । अस्य प्रयत्नः सशोधेऽस्माकं मित्रवरेण धीयुत कुमारदया इतिनाम्ना विदुषा सहायता कृतातस्तेन्योतःकरणेन शतशो धन्यवादं ददामीति । कुनं पठितेनेति शम् । *

हौदावाड़ी अम्नई नं. ४.
थावण कृष्ण त्रयोवशी
संवत् १९७३ वि०

निवेदकः—
मनोहरलाल-शास्त्री,

* धीयुत नाधूरामश्रेमी-जैनहितैषिसभ्यादकेन हिन्दीभाषाया लिखितस्य लेखस्यानुवादोऽयम् ।

माणिकचन्द दिगम्बर-जैनग्रन्थमालाकी नियमावली ।

१-इस ग्रन्थमालामें कवल दिगम्बर जैन सम्प्रदायके सस्कृत और प्राकृतिक भाषाके प्राचीन ग्रन्थ प्रकाशित होंगे । यदि कमेटी उचित समझेगी तो कभी काई दशभाषाका महत्त्वपूर्ण ग्रन्थ भी प्रकाशित कर सकगी ।

२-इसमें जितने ग्रन्थ प्रकाशित होंगे उनका मूल्य लागत मात्र रक्का जायगा । लागतमें ग्रन्थ सम्पादन कराई, सशोधन कराई, छपाई, बंधाई आदिके सिवाय आफिस खर्च, व्याज और कमीशन भी शामिल समझा जायगा ।

३-यदि कोई धर्मात्मा किसी ग्रन्थकी तैयार कराईमें जो खर्च पडा है वह, अथवा उसका तीन चतुथाश, सहायताम दगे तो उनके नामका स्मरणपत्र और थडि व चाहेगे तो उनका फोटू भी उस ग्रन्थकी तमाम प्रतियाम लगा दिया जायगा । जो महात्मा इससे कम सहायता करेंगे उनका भा नाम आदि यथायोग्य छपवा दिया जायगा ।

४-यदि सहायता करनेवाले महाशय चाहेंगे तो उनकी इच्छानुसार कुठ प्रतियाँ जिनकी सरया सहायताके मूल्यसे अधिक न होगी मुफ्तमें वितरण करनेके लिये ददी जायगी ।

५-इस ग्रन्थमालाकी कमेटी द्वारा चुने हुए ग्रन्थ ही प्रकाशित होंगे ।

पत्रव्यवहार करनेका पता—

नाथूराम प्रेमी,

हीराबाग, पो गिरगाव, धम्बई ।

माणिकचन्द्र-दिगम्बरजैनग्रन्थमालासमिति ।

(प्रबन्धकारिणी सभाके सम्य)

- १ राय बहादुर सेठ स्वरूपचन्द्र हुकुमचन्द्र ।
- २ " " " तिलोकचन्द्र कल्याणमल ।
- ३ " " " ओंकारजी कस्तूरचन्द्र ।
- ४ सेठ गुरुमुखरायजी मुखानन्द ।
- ५ " हीराचन्द्र नेमिचन्द्र आ० मजिस्ट्रेट ।
- ६ मि. लक्ष्मणभाई भैमानन्द परीख एन्. सी. ई. ।
- ७ सेठ ठाकुरदास भगवानदास जीहरी ।
- ८ ब्रह्मनारी शीतलमसादजी ।
- ९ पं० घनालालजी काशलीवाल ।
- १० पं० स्वचन्द्रजी गायत्री ।
- ११ नागूराम भैषी (मंत्री)

नीरुं शिं किपाड प्रीं किन्तिकु तशिाकर किाडगीस
 म्कत मपर सिमस त्कीर्नै की डै चिकु इरुत पाड । डै
 कीर्नै । डै अरुत तशिाकर त्कडगीस नलार निपाड
 । डै नलारि त्कमेडनै डि डगीसतनै
 मड निपाड प्रुली तैरुतु यानर त्कडगीसतनै
 किाडसं मड तैरुतुतु किर्नै अँगीर ००५ किडनर
 किर्नै त्कपाडस किालामपर मड । डै अकी त्कडुपड
 किाँडामोमड म्कड । डै चिकु इरुतीस डि प्रीं पाड
 । प्रुगीस अरुत अरुतुतु त्कपाड

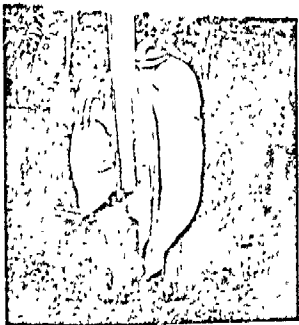
श्रीमान् सेठ सिदराम पिराजी ।

श्रीमान् सेठ सिदरामजी सतारा जिलेकी तासगोंव तहसीलके 'सावळज' नामक ग्रामके रहनेवाले हैं । आप दिगम्बराश्रयको माननेवाली कासार नामक जैनजातिके पुरुष रत्न हैं । आप बड़े ही सज्जन, धर्मात्मा और जैन-धर्मके ज्ञाता हैं । संस्कृत, हिंदी, कानडी और मराठी, भाषाके आप अच्छे जानकार हैं । मराठी आपकी जन्म-भाषा है । संस्कृत जैनग्रन्थोंका तो आप नित्यही स्वाध्याय किया करते हैं । दिगम्बर और श्वेताम्बर दोनों सम्प्रदायके ग्रन्थोंका आपने स्वाध्याय किया है । जैनधर्मके संस्कृत साहित्यको प्रकाशित करनेकी ओर आपकी बड़ी रुचि है । आप कहा करते हैं कि जैनोंका सबसे प्रथम कर्तव्य अपने प्राचीन साहित्यका प्रकाशित करना है । क्योंकि जैनसाहित्य ही जैनधर्मका जीवन है ।

जैनसाहित्यका प्रचार करनेके लिए आपने इस ग्रन्थकी ५०० प्रतियाँ लेनेकी कृपाकरके इस संस्थाको उपकृत किया है । इस ग्रन्थमालाको सहायता देनेकी आप और भी सदिच्छा रखते हैं । अन्य धर्मात्माओंको आपका अनुकरण करना चाहिए ।

श्रीमान् सेठ सिद्धराम पिराजी ।

। शिवाजी साहसी हर्ष साम्राज्य

नमः परमात्मने ।

अथ श्रीमद्ब्रह्मस्तिमल्लकविविरचितं

मैथिलीकल्याणं

नाटकम् ।

यः प्रस्तोता त्रिलोक्यां प्रतिहतचिपदां समतानां कृतीनां
यं च स्तोता स्वयं च स्तुतिशतपदवीं घाग्यधूबल्लभानाम् ।
कल्यः कल्याणभागिश्रियमनुपरमामातवानातरूपः
सोऽयं भद्रं विधेयाद्दशरथतनय साधु शो रामभद्र ॥ १ ॥

(नायके)

सूत्रधारः—अलमतिविस्तरेण । (नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) आनं
इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी—अंज इयस्मि ।

सूत्रधार—शृण्वता नेपथ्यरचना ।

नटी—किं णु दाणि अज्जो सविसेस समसुओ सर्गीआरमे ।

१ आर्ग इयमस्मि । २ किं नु सल्ल इदानीं आर्यं सविसेसं समसुओ सगात्तारमे ।

सूत्रधारः—आर्ये साधु लक्षितं अथ खलु वसंतोत्सवे सबहुमानमाह-
याज्ञापितोऽस्मि विशेषवेदिन्या गृहीतनाट्यशास्त्रोपनिषदा परिषदा, यथा मैथि-
लीकल्याणदर्शनोत्सुकः सकलोपि सामाजिकजनः, भवानेव तत्र निष्णातः
तदिदानीं तदेव तावत् यथावत्प्रयोक्तव्यमिति ।

नटी—कुदो' सु पेचसगार्ण एअंतदो तहिं आसंधा ।

सूत्रधारः—आर्ये किं न जानीषि तत् खलु निखिलशास्त्रतीर्थाव-
गाहपवित्रीकृतधिपणस्य मध्यमलोकधिपणस्य निःशेषनिःपीतधर्माभृत-
रसायनस्य सरस्वतीविस्मयनीयोपायनस्य भट्टारकगोविंद्स्वामिनः सुनुना
श्रीकुमारसत्यवाक्यदेवरवल्लभोदयभूषणानां सुभाषितरत्नभूषणानामनुजेन
कवेर्वर्धमानस्याग्रजेनांजनापवनंजयप्रमुखाणामपि रूपकाणां प्रवर्तकेन विर-
चितं हस्तिमह्नेन ।

नटी—तेणं हि जुंजइ तदो एव सु अस्सवि तहिं बहुमाणो ।

सूत्रधारः—को वा न बहु मन्यते । एवं च सत्यसी श्रीमतीकल्याण-
प्रभृतीनां कृतीनां कर्त्रा सत्यवाक्येन सूक्तिरसावर्जितचेतसा ज्यायसा
कनीयानप्युपश्लोक्तिः ।

किं वीणागुणरंकुतैः किमथवा सांदैर्मधुस्यन्दिभि—
विभ्राम्यत्सहकारकोरकिदात्वाकर्णावतंसैरापि ।

पर्याप्ताः भ्रवणोत्सवाय कविता साम्राज्यलक्ष्मीपते

सत्यं नस्तव हस्तिमहदसुभगास्तास्ताः सदा सूक्तयः ॥ २ ॥

नटी—वेसीकरेइ सु कविअणं सुभासिदं ।

सूत्रधारः—साधूक्तं तथापि सज्जेषु तेषु तेष्वपि कालं परितः परिषे-
येषु कविः सूक्तिभिरेवात्मानं काव्यव्यसने विनोदयति ।

१. इतः खलु प्रेक्षाकाणा एहंतनः तस्मिन्नाहाकिः । २ तेन हि युज्येत सत
एव खलु अस्यापि तस्मिन् बहुमानः । ३ कर्त्ताऽपि खलु कविजनं सुभदितं ।

नटी—कविअण्णओ व सु कच्चपरिस्सिमाभिण्णो ।

सूत्रधार —अगोचरः सत्वय पृथ्वजनस्य । कुत ।

नासाद्याहितलोचनो नियमिताशोपद्रियोपप्लवो
नि संवाधयिविक्तयासनिरतो ध्यानैरुतानः कवि ।

यत्स्वात्मन्यपरोपदेशविषयं वस्त्यंतरं केवल

स्वेनांतःकरणेन पश्यति सुखी तत्केन वा ज्ञायते ॥ ३ ॥

किंच—

अनादृत्य ध्रुत्वा चलयति शिर कञ्चन शनै-

र्विजिह्वाक्षः पश्यन् विहसति च पार्श्वस्थमपरः ।

प्रसादं सूक्तीनामकृतसुकृतं कृत्रिमबुध

किमीष्टे निर्वेष्टु इरधिगमभावा हि कथयः ॥ ४ ॥

नटी—अञ्जं सुदु भणिअं ।

सूत्रधारः—आर्यं तदिदानीं रंगप्रसाधनहेतोरगिमेव मकरकेतनकीर्ति-
प्रसरसुकुमारचन्द्रिकाभिराम मलयपवनाशिथिलिताविरहिजनधैर्यग्रथिं

मदनमागधमधुपगानावमानितमानिनिमानग्रहमभ्यग्रविक्रसत्सहकारकोरक-
शिक्षापारिपूरितकुसुमशरशरधिरध्रु सवर्षमानोत्कलिकासहस्रमज्जत्कामिलोक
वर्तमानरमणीय वसतसमयमाचिकृत्य गीयता तावत् ।

नटी—अञ्जं तथा । (गायति)

व्यासतिपाहिं धहु महु,—धाराणिस्संदंविद्धुसिस्तिरेहिं ।

मदाणिहेहिं रुणा होसदि दिवो ससिस्सणाहो ॥ ५ ॥

सूत्रधार —आय सुपु गीत । विहरति चक्रवाकमिथुन सुस्तेन पुलिना
कणेपु सरसां रमयति पद्मिनीपु रमणीं सलीलमिह राजहसरसिक्क । मनुस-

१ कविजना वा सतु काव्यपरिभ्रमाभिज्ञा । २ आर्यं सुपु भणितम् । ३ आर्यं
तथा । ४ वासविकैर्बहु मधुधारानप्यन्नविदुस्तिरि । मदानिलैराच्छादिता भविष्यति
दिव शशितानथा ।

मयावताररमणीयमेतदधुना मनांसि हरति प्रमदवनं विकारिसुकुमारचू-
तकलिकाकलापसुभगम् ।

नटी—अंज सुदु भणिअं । अज्ज हि-

सो अइरा आरामो कअसोहयंव महुरससुहाए ।

सीवाए एवाए ओतिण्णवसंतलच्छीए ॥ ६ ॥

(नेपथ्ये)

साधु अवितथवादिनी भूयाः ।

नटी—(श्रुत्वा सविस्मयं) अंत्य किं एयं ।

सूत्रधारः—आर्ये एव खलु दाशरथिर्मिथिलेश्वरतनयापरिणयनो-
पयिकमन्विच्छन्नार्यानिगदितं साधुकारेण प्रतीच्छति ।

नटी—अंज किंवा तस्स अप्पणो अत्थे मए मत्तिअं ।

सूत्रधारः—आर्ये त्वया तावत् सोऽचिरात् आरामः कृतशोमयेव मधु-
रसमुखया सीतया अवतीर्णवसंतलक्ष्म्या इति निगदितं । अनेन पुनः सः
अपि राजा रामः कृतशोम एव मधुरसमुखया सीतया एतया अवतीर्ण-
वसंतलक्ष्म्या इति गृहीतं ।

नटी—(सविस्मयं) जुंजइ अहो उभअस्तवि अत्थस्स सद्दाणं
अविसंवादो ।

सूत्रधारः—आर्ये इतस्तावदावां नेपथ्यशेषे प्रोत्सहावहे ।

नटी—जं अज्जो आणवेदि ।

(इति निष्कातो)

इति प्रस्तावना ।

१ आर्यं मुपु भणितं । अथ हि—सः अचिरात् आरामः कृतशोमयेव मधुरसमुखया ।
सीतया एतया अवतीर्णवसंतलक्ष्म्या २ अत्र किमेतद् । ३ आर्यं किं वा तस्यान्म-
नोऽर्थं मया मंत्रितं । ४ बुज्यते अहो उभयस्यापि अर्थस्य शब्दानामविगंवादः ।
५ मदार्यः आरापयति ।

प्रथमोऽङ्कः ।

(तत प्रविशति ह्ये राम)

राम —अद्य खलु निर्विकल्पं सपूर्णकल्याणं सकेत्या । कुत ।

उपनमति मनोरथास्पदं सपादं फलसुलभेतरं च तत् ।

श्रुतिपथसुखमित्यमुत्थितं यदसुलभञ्चयणं वच्च श्रुतं ॥ ७ ॥

इयं च पुनरिदानीमलम्बदर्शनोत्सवानामप्यस्माकं वैदेहीसमागमाय
समुचितदृष्टातप्रत्ययात् प्रत्याशा प्रादुरभूत् । यथा—

दूरस्थमेतन्मिथुनं यदिष्ट्या

समानमिष्यत्यचिरादवश्यम् ।

मित्यपृथग्भूतमिदं यथैव—

मर्थद्वयं सघटमानमास्ते ॥ ८ ॥

(सहास) केय कामिन शैली । यदसौ—

श्रुतं यद्वा तद्वा नयति मदनोद्दीपनपदे

प्रकृत्या यच्चित्तं गणयति च तत्तापजननम् ।

यदेवादीं वाछेत्तदनु तदपि ह्येष्टिं सहसा

कथं पार्श्वेमाहो न हसति जन कामुकजनम् ॥ ९ ॥

किंचान्यत्—

सतापानां कातामिवधनं यैव हुनिवारणान् ।

तामेव किलान्विच्छति तेषामिच्छन् प्रतीकारम् ॥ १० ॥

(सस्मित) इत्यं कामिजनमुपालभमाना स्वयमपि तत एव निर्वृत्ति-
मलभमाना वयमेवात्रोदाहरणं । मा तावद्भी अनीदृशि सत्त्वहमुपहासभूमि-
प्रेक्षावता । कुत—

वैदेही सकृदप्यसौ मम दृशोर्नैवाभवत्संनिधौ
 विश्रंभः क्व च नैव तिष्ठतु मिथः का संकेथायाः कथा ।
 सा चास्मिन्मिथिलापुरे वयमितः पूर्वं ह्ययोध्यापुरे
 श्रुत्वैव स्मरगोचरे विनिपतेत्को नाम मत्तः परः ॥ ११ ॥

इदं च पुनरिहात्याहितं ।

अस्माद्दृशं दुर्लभदर्शनाया-

मुत्कंठमानो जनकात्मजायाम् ।

मानोपरोधादसमीक्ष्यकारि

कथं न जिह्वेम्यहमात्मनोपि ॥ १२ ॥

(विचिंत्य) अलममुना शोचनीयेन ममाद्वितीयस्य मेघोत्कंठासुलभेन
 संजलेन । येनैव सह सीतासंदर्शनोपायं विमुश्यन्नेन संतापमरं लघूकरोमि ।
 स चेदिदानीं चिरायति वयस्यगार्ग्योयणः ।

(ततः प्रविशति विदूषकः)

विदूषकः-दाणिं सु मे सुलहदंसणिज्जदाए अओज्जाउरिए एअं मि-
 हिलाउरिं पेक्खंतस्स णगणाणं णिव्वदी जादा । विसेसदो उण दाणि वसंतु-
 सवसमाअमकुसुमिदुज्जाणदंसणकोडुएण महणाराहणकोट्टहलेण पुप्फा-
 वचयकंसाए जलकेलिदोहलेण वसंतदोलारोहणरामुग्गअत्राए पट्टममउ-

१ संभाषणस्य । २ इदानीं सल्ल मे सुलभदर्शनीयतया अयोध्यापुर्याः एनां
 मिथिलापुरीं पश्यतः नयनानां निर्वृत्तिर्जाता । विशेषतः पुनरिदानीं वसंतोत्सवसमागम-
 कुसुमितोयानदर्शनकौतुकेन मदनाराधनकुतूहलेन पुण्यावचयकोक्षया जलकेलि-
 दोहलेन वसंतदोलारोहणसमुत्सुकतया प्रथममुकुलितस्वहस्तसंवर्धितप्रमदवनदुमसंभा-
 वनसत्वरतया च गृहीतमुकुमारवासंतिकवेपेण इतस्ततः सविभ्रमं परिभ्रमता स्त्रीलो-
 केन सह मन्वारिणा च प्रेक्षकजनेन निरतिशयां शोभामुद्रहति मिथिलापुरी । एवं च
 पुनर्नयनवापस्याद् गोवालकुलमार्गेणैव परिभ्रमता मया वयस्यो विनिमृतः एतावतीं
 पुनः बेलं मामपश्यन् अपरिचितदेशगुल्ममया तंत्रा मन्ये मयि समन्वुस्तिष्ठति ।
 तस्माथावद्वयस्यमेव यास्यामि ।

लिअसहस्यसंबद्धिअपमद्वणहुमसंभावणसत्तुरद्राए अ गहिअसोमारवासंति-
अवेसेण इदो तदो सविच्चमं परिच्चमत्तेण इत्थिआलोएण सह संचारिणा अ
पेस्वअजणेण णिरंदिअं सोहं उच्चहद्दि मिहिलाउरी । एवं च पुणो णआण-
चावलादो गोवालउलमग्गेण विअ परिच्चमत्तेण मए वअस्सो विणिसरिदो
एत्तिअं पुण वेळं मं अदक्खंतो अपरिच्चिद्वेससुलहाए तंदिए मग्गे मयि
समण्णू चिट्ठइ । ता जाव वअस्सं एव समासिदेमि । (परिक्क्यावलोक्क्य च)
ऐसो खु वअस्सो असहाओ जं एवं मं पडिवाळंतो चिट्ठइ जाव उपसप्येमि ।
(उपसृत्य) जेहं पिअवअस्सो ।

रामः—(हृष्टा साभिर्क्षेपं) अहो अत्र भवतोप्यात्मभरेरियतः कालस्य
स्मृतिपथे वयमतिवर्तिष्महि ।

विदूषकः—मा खु मं तुमं असूएहि । अहं खु मिहिलाउरि वसंतुसवसि-
रिदंसणेण विम्महिओ तुए विणा तं पेस्सिदुं अक्खमो इदो आहिंदिओ ।

रामः—तेन हि वसंतोत्सवसंबार्थिताविभवां मिथिलापुरीभवलोक्कयंतो
वयमपि विलोचने विलोमयामः ।

विदूषकः—तेण हि गच्छामः ।

रामः—गच्छामतः ।

विदूषकः—इदो^१ ।

(उभौ परिक्रमतः)

विदूषकः—(पुरो निर्दिश्य) वअस्स पेक्ख एसो खु मुहसमंचरंत-

१ एष खलु वयस्योऽसहाय यदेवं मा प्रतिपाल्यन् तिष्ठति यावदुपसर्पानि, ।
२ जयतु प्रियवयस्यः । ३ सतिरस्कारः । ४ मा खलु मा त्वमसूययाहं खलु
मिथिलापुरि वसंतोत्सवभीदर्शनेन विस्मितः त्वया विना ता प्रेरितुमक्षम- इत्
आगतः । ५ तेन हि गच्छामः । ६ इत् । ७ वयस्य पक्ष एष खलु सुलसमुबल-
चंचरीवनिनदप्रणतितपरः मयूरः मुदुरापतन्पुरनिपरिमलः मिथिलेशूर्णवर्णक-
चिनिगतगनभित्तिः । सुमपुरधूयमाणमधुपस्खलद्रुषिकाजनर्गातपेसलो सुवजनधैर्य-
क्षिन्त्रीकरणकवाटको बेशवाटकः ।

चंचरीअणिणदपणञ्जअपर मइउरो सुइरावइंतसुरहिपरिमलो पिढादय-
चुण्णवण्णअचित्तिअगअणभित्तिओ सुमहुरसुणिज्जंतमहुपअखिलज्जंतगणि-
आजणर्माअपेसलो जुवजणधीरखिलीकरणकवाटओ वेसवाटओ ।

रामः—वयस्य सम्यगुपलक्षितम् ।

आपादयंतो रतिलंपटानां

यूनाममी वीथिविहारमैत्रीम् ।

विलासिनीमाल्यविलेपगंधैः

स्तयायंति सायंतनगंधवाहाः ॥ १३ ॥

(अग्रतोऽवलोक्य)

प्रत्यंगोङ्घ्रिधमानस्तनमुकुलकृतप्राभृतार्घ्यैरुरोभि-

र्दतोन्मेपोपहारैः प्रहसितवदनैर्लालनीयैर्वचोभिः ।

विभ्रांतोत्फुल्लनेत्रा ललितभुजलतामंदविक्षेपलीलाः

कंदर्प दर्पयंत्यो मृशमिह गणिका दारिकाः संचरंति ॥ १४ ॥

विदूषकः—वंअस्त पेक्ख एत्थ महामदविभ्रमवेसवहूणं ।

रामः—(निर्वर्ण्य)

अंसोपांतविलंबिकेशरचनास्विद्यत्कपोलास्फुर—

द्विवाङ्घ्र्यो मधुपानमंथरपदन्यासस्वनसूपुराः ।

ध्याकीर्णालकयासचूर्णकलुपा ध्याघूर्णमानेक्षणा

लीना नृत्यरसेन वेशयनिता रथ्यामलंकुर्वते ॥ १५ ॥

(नेपथ्ये)

एषा सलु भर्तृदारिका सीता कामदेवायतनपर्यंतोपवनद्रोलागृहे वसं-
तद्रोलारोहणोपहारेण वसंतमाराधयितुमागमिष्यति । तदिदानीं ।

इतस्तायत्सर्वाः परिजनवृत्ता वेशयनिता

यसंतार्हाहार्यद्विगुणितवसंतोत्सवगुणाः ।

मरुन्मंदाक्षेपोच्चलितमकरांकध्यजपटं

मदोद्भेदस्थानं विशति रतिनाथस्य भवनम् ॥ १६ ॥

किं च ।

मृदंगं वाद्यंतां मधुरमिदमार्दगिकजनै—

ध्रुवं गेयं गेयं श्रवणसुभगं गातृभिरपि ।

सलीलं नर्तक्यो विरचयत संगीतरचनां

कृतप्रेक्षोत्सुक्यो भवतु विटसामाजिकजनः ॥ १७ ॥

रामः—(श्रुत्वा सहर्षं) वयस्य कामदेवभवनपर्यते वसंतदोलारोहणं करिष्यति विदेहेश्वरद्वहितेत्युद्धोष्यते तद्विद्वानां तस्यैव मार्गमादर्शय येनाहं मैथिलीदर्शनेन चक्षुषी सफलीकरोमि ।

विद्वेषकः—जं भवं आणवेदि । इदो इदो

(उभौ परिक्रामतः)

रामः— (सोत्कण्ठं)

प्रारंभाभिमुखे पयोदसमये या चातकस्योक्तता

शीतांशौ निपधाचलांतिकगते हर्षश्चकोरस्य यः ।

आश्वासो मधुपस्य चूतविटपे यो निष्कसत्कोरके

सीतादर्शनसन्निकर्पजनिता ताडगममासौ घृतिः ॥ १८ ॥

विद्वेषकः—वंअस वरं कामदेवं धरज ।

रामः—(निर्वर्ण्यं) अहो निरतिशया लक्ष्मीः । इह हि—

वामेनाप्रवर्दीनचीनवसनाश्लिष्यत्तुलाकोटिना

श्लिष्याद्धोरुकवन्दलद्वयवपुषा वामेतराणांघ्रिणा ।

आमृष्टस्तनपत्रमंगकपिदौः संव्यानकौशेयकैः

संवृण्वन्ति समंततस्तु वदना धैर्या यशः कामिनाम् ॥ १९ ॥

(अन्यतोऽवलोक्य) अहो भावानामपि रसांतरमास्कंधमाप्रेडितानि विलसितानि । तथाहि ।

इयं व्रीडा व्रीडामनुभवति रम्यां मृगदृशा-
मुदग्रामुत्कंठां भजति पुनरुत्कंठितमपि ।
स्वर्यं लीला लीलांतरमुपगता मायाति मदो
विलासैर्विभ्रांतं भवति मदनो जातमदनः ॥ २० ॥

(नेपथ्ये)

वसत्यह

विद्वेषकः—वंअस्स ओसरणसदो सुणिअदि मण्णे आअच्छदि तत्त-
होदी सीदा । किं अत्थ काअब्बं ।

रामः—(विलोक्य) वयस्य एष इदानीं कृतमकरध्वजपूजोपस्थानो
दोलागृहाभिमुखो निर्गच्छति वारविलासिनीजनः तदनुपलक्षिता एव वयं
विविक्ते कामदेवगृहाभ्यंतरे स्थास्यामः ।

विद्वेषकः—एब्बं करेल्ल ।

(तथा कुतः)

(ततः प्रविशति सपरिवारा गीता विनीता च)

विनीताः—ईदो इदो भट्टिदारिआ ।

(सर्वाः परिक्वामंति)

विनीता—(पुरो निर्दिश्य) ऐअं सु कअप्फोपहारालंकारं रअणचु-
ण्णणिअत्तिअवसंतपूआसमुदायारं समंतदो सज्जीअं दोलाअरअं जाव प-
विसदु भट्टिदारिआ ।

१ अपसरत । २ वयस्य अपसरणशब्दः श्रूयते मन्ये आगच्छति तत्रभवती
सीता किमत्र कर्तव्यं । ३ एवं कुमः । ४ इत इतः भर्तृदारिआ । ५ एतन्नु-
दग्रामुत्कंठां रत्नचूर्णैर्निर्वृतितवर्णपूजागमुदाचारं समंततः समीह्य
दोलागृहं यावत् प्रविशन् भर्तृदारिआ ।

सीता—जं पिअसही भणादि ।

(सर्वा प्रदिशति)

विनीता—(दोला हस्तेन गृहीत्वा) एसा तुम पडिवालेइ रअणदोला जाव आरोहडु भट्टदारिआ ।

सीता—सैहि तेण हि आरुहेमि देहि मे हत्यावलव ।

विनीता—जं भट्टदारिआ आणवेदि । (तथा करोति)

सीता—(दोलामधिरोहति) विनीता—(आकर्षणरज्जुमाक्षिपति) ।

सीता—सैहिओ जाव गाअम्म ।

सरय—जं पिअसही भणादि ।

(सर्वा गायति)

दंस्सणसमुसुओ सपइ पिअ पिआदसिदसमाअमो पावइ सु कोडुअ ।

राम—वयस्य दोलागृहमुपागता न वा जानकीति कथ जानीम ।

विदूषक—इदी ओसरिअ अमुणा पक्खडुवारेण ह पेक्खेमि । (तथा कृत्वा) आरुदायेव तत्तहोदी दोला ।

राम—(सहर्ष) तेन हि सफलप्रयत्ना स्म । (उपसृत्य विलोम्य च सोत्कठ)

उत्कठाना वीज मनोरथाना परिभ्रमस्थानम् ।

हृदयस्य समुच्छ्रितं तदिदं मम सपदि सज्जिहितम् ॥२१॥

विदूषक—एसा सअ चेअ देवी लच्छित्ति समत्थेमि ।

१ यत्प्रियसखी भणति । २ एषा त्वा प्रतिपालयति रत्नदोला यावदारोहन्तु मत्तदारिका । ३ सखि तेन हि आरोहामि देहि मे हस्तावलवन । ४ यद्भर्तृदारिका आज्ञापयति । ५ सख्य यावद्वायाम । ६ यत्प्रियसखी भणति । ७ दशनसमुत्सुक सम्प्रति प्रियां प्रियदर्शितसमागम प्राप्नोति खलु कौतुक । ८ इत्येवगत्यामुना पन द्वारेणाह पश्यामि । ९ आस्टैव तत्रमवती दोलाम् । १० एषा स्वयं चैव देवी लक्ष्मीति समर्थयामि ।

रामः—(निर्वर्ण्य) अहो रूपानुरूपं वयः वयोनुरूपं लीला लीलानुरूपो
विभ्रमो विभ्रमानुरूपं सौष्ठवं । किंच ।

स्वयं सौंदर्यसर्वस्वमसाधारणसुंदरम् ।

अनया लब्धतादात्म्यमात्मानं श्लाघते ध्रुवं ॥ २२ ॥

चिनीता—भट्टेदारिए जइ वसंतदोलारोहणं संमानिहुं इच्छसि तदो
तुमं वि गाएहि ।

सीता—हंला किं मं अतिमेत्तपरांसाए लहू करोरि । होउ ण दाव पि-
असहिवअणं लंघेमि दस्सणसमूसु (इतिपूर्वोक्तमेव गायति) ।

रामः—(श्रुत्वा सहर्षं स्वगतं) हंत मामिवोद्दिश्येदमुक्तं (प्रकाशं)
अये इयमनवधवेपानुसरणसरसामंदनिध्यंदमानमधुरसहितानुरागकंदलितकंद-
र्पकेलिर्वसंतविभ्रमभूषा कांभोजिभाषा (निर्वर्ण्य) अहो आभिजात्यं
गीतस्य । पश्य ।

सालंकारमनिष्ठुराक्षरपवं प्रव्यक्तवर्णकमं

पूर्णांगं सलयं कलानियमितं प्रस्पष्टतानश्रुतिः ।

तत्कालोचितगेयवस्तुरचितां प्रासादिकं च ब्रुवा-

माश्रित्यैव हि गीतमेतदधुना गीतं सुकंठ्यानया ॥ २३ ॥

अतिमात्रं च सा प्रसाधिता दोलारोहणेन । अस्या हि ।

मृदुतररणत्कांचीदाम कृणन्मणिनूपुरं

निकपदलकप्रांतक्लान्यद्विशेषकवर्णकम् ।

शिथिलकवरीबंधं स्थिरत्कपोलतलं वपुः

श्रियमपि परां दोलारोहच्छलादधिरोहति ॥ २४ ॥

१. भट्टेदारिके यदि वसंतदोलारोहणं संमानयितुमिच्छसि ततस्त्वमपि
गायस्व । २ हे सखि किं मामतिमात्रप्रशंसया लघूकरोषि । भवतु न तावत्
प्रियमशिवचने संशयामि, दर्शनसमृत्सुकः ।

विनीता—सैव एव सोहण वसतदोलारोहणं आरुहतो स पिओ एव केवल ण दिस्सई ।

सरय—हंला सुट्टु भणिअं ।

सीता—(लज्जा नाटयती स्वगत) डुट्टुहो खु सो कालो जस्मि पिओ जणो दस्सणपह पावदि जदो सवणेक्कगोअरे अयोज्झाउरिए तम्हि जणे चिरपरुट्टकोउहलट्टल्लिअ एअ मे हिअअं ।

विनीता—एव च पुण अह तक्केमि एदेण सोहणेण वसतदोलारोहणेण समाराहिओ अइरेण इमिए दंसेदि पिअ वसतोत्ति ।

सरयः—संहि एव ।

रामः—अहो वस्त्वन्तरसमवेता अपि गुणा युगपन्मयि सन्नामति ।
अस्या हि—

नेत्राम्यां सह विभ्रमव्यतिकरं मयेन सार्थकमं
हारण स्वलितं सहैव भजते कपं कुचाम्यां सह ।
अस्तं सामि सहस्तर्नाशुकदशाप्रांतेन चाकृष्यते
चित्र सप्रति दोलया सह पुनर्दोलायते मे मनः ॥ २५ ॥

विनीता—(आकर्ण रज्जुमाक्षिपती उच्चैर्गायति)

जा आरुहइ दोलं कंतेणवि वसते ।

सीसंमि खु जुवईणं सा जोव्वणवईण ॥ २६ ॥

१ सर्वमेतत् शोभन वसतदोलारोहण आरोहत स प्रिय एव केवल न दृश्यते ।
२ सखि सुट्टु भणित । ३ दुर्लभ मत्तु स कालो यस्मिन् प्रियो जणो दर्शनाय
प्राप्नोति यत धरणेक्कगोअरेऽयोध्यापुर्या तस्मिन् जने चिरपरुट्टकुनूहलट्टुर्ल्लिअ
एतन्मे हृदय । ४ एव च पुनरह तर्नयामि एतेन शोभनेन वसतदोलाराहणेन
समाराहितेऽधिरैणैतस्या दर्शयति प्रिय वसत इति । ५ सखि एव । ६ या आरो-
हति दोला कंतेनापि वसते र्थार्थ खलु युवतानां सा यौवनवत्तानां ।

सीता—(सविपादमात्मगतं) अयं उण जणो सुदूरुक्कंठदाए अक-
अदारिसभागदेओ ।

विनीता—भंडिदारिए किं तुमं ण हि गाअसि जाव गाएहि ।

सीता—^१हंजे अलं एतिएण दोलारोहणेण किलम्मंति खु मे अंगाई ।

विनीता—(विनिरूप्य आत्मगतं) मंणे एसा अहिगअर्गाअत्था
अप्पाणं अतहहूर्य मण्णंती सिज्जइ । ता आत्थि किंवि इमाए एअंते ठिदं ।
(प्रकाशं) तेणं हि मं ओलंविअ अवरुहेहि ।

सीता—^२अं पिअसहि भणादि (अवरुह) हँला एहि गच्छम्म ।

विनीता—इदो ।

(सर्वाः परिकामंति)

विनीता—(अपवार्य) भंडिदारिए एहि कामदेवघरअं पविसिअ
अब्भत्थेमो तुह उक्कंठिअं ।

सीता—(साशंकमपवार्य) किं मंए उक्कंठिअं ।

विनीती—(अपवार्य) किं मँहवि पच्छदिअदि ।

सीता—(आत्मगतं) केहं गहिअभावाम्हि पिअसहिए । (अपवार्य)
सेंहि कहं तुह पच्छदेमि । जइ अहं अप्पणा पच्छादेमि तदा खु तुह
पच्छादेमि ।

१ अयं पुनर्जनः सुदूरोत्कंठतया अकृततादृशभागधेयः । २ भर्तृदारिके किं त्वं
न हि गायसि यावद्गायस्व । ३ सखि अलमेतावदोलारोहणेन ह्याम्यति खलु
मेगानि । ४ मन्थे एषाधिगतगीतार्थोत्थानमतथाभूतं मन्यमाना खिद्यति । तस्मादस्ति
किमपि एतस्या एकाते स्थितं । ५ तेन हि मामवलम्बावरोहनु । ६ यत्प्रियसखी भणति ।
७ सखि एहि गच्छाम् । ८ इतः ९ भर्तृदारिके एहि कामदेवघरं प्रविश्याभ्यर्च-
यामस्तवोत्कंठितं । १० किं मयोत्कंठितं । ११ किं ममापि प्रच्छाद्यते । १२ कथं
एशीतभावस्मि प्रियसख्या । १३ सखि कथं तव प्रच्छादयामि यदि अहं आत्मनः
प्रच्छादयामि तदा खलु तव प्रच्छादयामि ।

रामः—(सस्मितं सीतां प्रति) अयि सुन्दरि ।

श्रुत्वैव त्वां भजति पदवीं यो दृढोत्कांटितानां
दृष्ट्वा भूयो न भजति धृतिं यः सदा त्वामपश्यन् ।

इत्थं चाद्यप्रणतशिरसा प्रार्थ्यते यो भवत्या

संप्राप्य त्वं कृतिनमचिरात् कामिनं तं रमेथाः ॥ २७ ॥

विनीता— (आत्मगतं) भावंतरगन्धिमं विअ से वअणं ण एस केवलं मम्महत्तेण वट्टइ । (निरूप्य अपवार्यं) भंडिदारिए रामक्खरलाच्छिअ-अंगुलिमुद्धिआ इमस्स हत्थे दिस्सइ सुदं च मए आअद्धो मिहिलिम्हि दासरहो रामोत्ति ।

सीता— (सहर्षात्मगतं) अम्हो एसो सु सो रामो जो मए सुणिज्जएव पुव्वं उक्कंठं जणेदि दाणिं खंडिएत्था मे उक्कंठा ।

विनीता—(अपवार्यं) भंडिदारिए वंचिआ सु खमेह इमस्स रुव-सोहगोण ।

(नेपथ्ये ।)

इंद्रो इन्द्रो ।

विनीता—(कर्णं दत्त्वा) भंडिदारिए समासण्णो सहिअणालाओ ताव गच्छम्म ।

सीता—(रामं प्रति) हंडां अम्हे दाणिं किं पुच्छेमो ।

रामः—पुनर्दर्शनाय ।

सीता—अज्ज इमे भाअदेआ ।

१ भावंतरगन्धिमिवास्य वचने न एष केवलं मन्मथत्वेन वर्तते । २ भर्तृदारिके रामाक्षरलाछितांगुलिमुद्धिकास्य हस्ते दृश्यते श्रुतं च गयागतौ मिथिलायां दाशरथी राम इति । ३ अहो एष खलु स रामो यो मया दृष्यन्नेव पूर्वगुक्कंठां जनयति इदानीं खंडितार्थां मे उक्कंठा । ४ भर्तृदारिके वंचिता खलु क्षमस्वात्स्य रूपसौ-भाग्येन । ५ इत इतः । ६ भर्तृदारिके समासन्नः सखिज्जनालापः तावद्गच्छामः । ७ सखि वयमिदानीं किं पृच्छामः । ८ आर्ये इमानि भागधेयानि ।

विनीता—ईदो इदो भट्टिदारिआ ।

(परिष्कृत्य निष्कृत्य सीता विनीता च)

रामः—(सोन्ढ) कथमेकपद एव वयमवस्यातरमारोपिनाः सीतया ।

तया हि—

विचलितमणिहारं किञ्चिदानन्नमध्यं
कणितबलयमीपद्भृष्टसीमंतलेखम् ।
अलसनयनमर्धस्त्रस्तकर्णावर्तसं
युगपद्दुरसि वद्धं मन्मनश्चांजलिञ्च ॥ २८ ॥

किञ्च—

नीयीमुच्युस्त्रितां मया सह मनाक् सलप्य नाभिर्हृदां
दोलारोहणविश्रयां रचयितु व्यापारयंत्या करम् ।
उत्कपात्तरलोरुचारुचरणन्यासं व्रजंत्या तया
कामिन्या ननु कामदेवभवनात्कामाय चास्म्यर्पितः ॥ २९ ॥
(नेपथ्ये)

ईदो इदो पिभवअस्तो

रामः—कथमाह्वयति वयस्य ।

(परिष्कृत्य निष्कृत्य)

इति श्री महोविदस्वामिनः सुनुना हस्तिमलेन विरचिते
मैथिलीकल्याणनाम नाटके प्रथमोऽङ्कः ॥ १ ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥ २ ॥

(ततः प्रविशति विदूषकः)

विदूषकः—पुंवं ताव अयोज्झाउरीं पट्टुदि तत्तहोदिं मिहिलेसरस्स पिअदुहिअरं सुण्णंतो एव्व सुददाणरज्जो विअ बह्मणो बलिअं उक्कंठिओ पिअवअस्सो । इदो पुण जदा दोलापरए दिट्ठा तत्तहोदी सीता तदो आरभिअ अण्णारिसहिअओ चिंतोवराअकलुसिअणअणो ण सअणे णिव्वुदिं लहेइ ण णिसामु णिहं पडिवज्जइ केवलं तं चेअ ज्झेउं पारेदि । मं पुण सीआनिहारुदेसदस्सणत्थ तहिं तहिं पेसंतो खणमेत्तंवि अप्पणो पासे विस्सद्धं ठाडुं ण सहइ, अहं च पुण पणहपहो विअ वच्छो इदो तदो सीअं अप्पणेसंतो किअपरीभमो अप्पाणं केवलं आआसोमि । एसा पुण सीवा तुस्साहिअ विअ देवदा ण कदाइ सण्णिहिं पडिवज्जइ (सनिर्वंदं) एव च अणिवत्तिअभित्तजणोइदसक्कारदाए बद्धसोहत्थो णिव्विण्णो दाणिं अहं पिअवअस्सं दटुं तहवि सिणेहपरिहीणो ण तेण विणा सणं पि वट्ठिउं खमे ता दाणिं वअस्सस्स येव्व पासं गमिस्सं । (परिक्राम्यति)

१ पूर्वं तावदयोभापुरीं प्रभृति तत्रभवती मिथिलेश्वरस्य प्रियदुहितरं शुभश्रेव श्रुतदानराज्य इव ब्राह्मणो बलवदुत्कंठितो प्रियवयस्यः । इतः पुनर्यदा खोलागृहे दृष्टा तत्रभवती सीता तत आरभ्य अन्यादृशहृदयः चिंतोपरागकलवित्तनयनो न शयने निर्वृतिं लभते न निशासु निद्रा प्रतिपद्यते केवलं तामेव ध्यातुं पारयति । मां पुनः सीताविहारोद्देशदर्शनार्थं तस्मिन् तस्मिन् प्रेषयन् क्षणमात्रमाचारमनः पाद्वर्षं विस्रम्भे स्थातुं न सहते अहं च पुनः प्रणष्टपट इव वत्स इतरततः सीतामन्वेपन् कृतपरिभ्रम आत्मानं केवलमायासयामि । एषा पुनः सीता तुस्साधिता इव देवता न कदापि संनिधिं प्रतिपद्यते । एवं चानिर्वर्तितमित्रजनोचितवक्तारतया बंध्यासौहार्दनिर्विण्ण इदानीमहं प्रियवयस्यं दटुं तथापि स्नेहपराधीनो न तेन विना क्षणमपि वर्तितुं क्षमतस्मादिदानीं वयस्यस्यैव पाद्वर्षं गमिष्ये ।

(ततः प्रविशति सोत्कण्ठो रामः)

रामः—

उत्कण्ठितं हृदि यदात्मनि गोपयन्त्या
तद्भीतितादिव तथा करसंघटेन ।
वद्भोजलिः किमपरं कथयामि तस्मै
वद्भोजलिर्निर्भूतमंजलये मयापि ॥ १ ॥

अयं च पुनत्र मन्मथस्यावष्टम्भः । यत् किल ।

सव्याजमर्यचलितानि निरीक्षितानि
स्रस्तस्तनांशुकदशांतविकर्षणानि ।
आसन्निसर्गमधुराणि सहेव संख्या-
मोघानि कान्यपि च मन्मथजल्पितानि ॥ २ ॥

(निःश्वस्य) अहो दुर्धरो मन्मथः । मम हि ।

अंगेष्वनंगस्य शराशरव्ये-
प्रापुंखमग्नास्सफलास्तुदंति ।
सीतार्थिनो मे विफलाश्च जाता
विश्वास्यमेपां न च सौमनस्यम् ॥ ३ ॥

न सत्वसौ सतां मनः प्रीणयति मनसिजस्य श्रुतिः । (अद्वाशे
लक्ष्यं वद्धा)

असुलभफलप्रत्याशाभिः खर्त्वाकुर्वन्नेदं
घटय यदि वा त्वं कामिन्या तदा रुदिरद्रुम ।
ह्यपमपि भवान् स्वीकुर्वन् कथं च न लज्जते
विघटितफलानन्नारंभा भवति नृणाम् ॥ ४ ॥

(विभाष्य) मा तावद्भीः अविगच्छन्नेतं पश्यन्ति । कुर्वन् ।

असौ दग्धोऽनंगः प्रभवति कथं नं व्यययितुं
न चासौ हर्षात्प्रकृतिहृत्तन् ईदमनन्दः ।

उपालंभस्थानं न परमापि पश्यामि विमृशन्
स्वयं सीता सैव प्रसभमिह मामुत्सुकयति ॥ ५ ॥

विद्वेषकः— (पुरो बिलोक्य) ऐसो खु पिअवअस्सो जाव उवसप्पामि ।
(उपसृत्य) जेहुं पिअवअस्सो ।

रामः—अशृण्वन् औत्सुक्यं खलु जनस्य सर्वथा पौरोभाग्याय । तथाहि-
कृत्यांतरविनिवृत्तः कविजन इव विजनमाश्रितो वेशः ।
अंतश्च किमपि जल्पन् विभामि चिंतां विनम्रमुखः ॥ ६ ॥

विद्वेषकः—(आत्मगतं) केहं आगअंपि मं ण जाणइ अण्णचित्तो
वअस्सो (पुनः प्रकाशं) जेहुं पिअवअस्सो ।

रामः—(दृष्ट्वा) कथं वयस्य वयस्य उपविश्यतां ।

विद्वेषकः—जे वअस्सो आणवेदि । (उपविशति)

रामः—वयस्य अपि संभाव्यते नस्तमाश्वासः ।

विद्वेषकः—एवं उच्छ्रहंते मइ किं वा ण संभाविअदि ।

रामः—(सादरं) कथय क्केदानीं द्रश्यते सीता ।

विद्वेषकः—झाणे ।

रामः—किं तत्रापि भवानेव प्रार्थनीयः । पश्य ।

तन्मया मम संकल्पास्तन्मयं मम चिंतितम् ।

तन्मयानि ममाक्षाणि तन्मयं मम जीवितम् ॥ ७ ॥

विद्वेषकः—(सोत्प्राप्तं) ऊण्णं ण पेक्खामि अहं तुइ आतंकठाणं ।

रामः—यदि मदन्योसि तदा न पश्यासि वयस्य तिष्ठत्वेतत् किं भवानत्र
मेथिलीं प्रति समर्थयते ।

१. एष खलु प्रियवयस्यः शबहुपछर्पाणि । २ जयत्तु प्रियवयस्यः । ३ कथ-
मागतमपि मां न जानाति अन्यचित्तो वयस्यः । ४ जयतु प्रियवयस्यः । ५ यद्वयस्य
आशापयति । ६ एवमुत्पद्यमाने मयि किं वा न संभाव्यते । ७ ध्याने । ८ अन्यत्र
पश्यामि अहं तवार्तकस्थानम् ।

चिद्रूपकः—सुंणाहि दाव एअं समाहिअं ।

रामः—समाहितमनसः स्मः ।

चिद्रूपकः—सुंद एव्व दाव मयं कण्णपरंपराए समुसुएइ जुवइजणं
किं पुण कामदेवभवणे तह दिट्ठो तह अ णाम संभाविट्ठो ।

रामः—तथेव हि भवतोक्तं ।

चिद्रूपकः—जेह अ मोहं परिणमिस्सदि ।

रामः—भवांस्तु कामं सूदृतवचनः । सा पुनरस्माकं दुर्लभदर्शना ।

चिद्रूपकः—कंहं उल्लहदस्सणा लब्धपूर्वं सु ताए दस्सणं ।

रामः—

अपरिहृतविमर्द संगमं न प्रतीक्ष्ये

प्रणयरसानिषिक्तं नैव संभाषितं च ।

यद्भि भवति ममासौ स्वैरमद्यापि हृदया

किमिव मम कृतित्वे शिष्यतेऽन्यिष्यते वा ॥ ८ ॥

चिद्रूपकः—(सम्मितं) अद्दीयेव्व केवलं तत्तहोदिदस्सणे तुह किद-
त्थदाए अवसेसो ।

रामः—किमिव ।

चिद्रूपकः—तह सु अहं उव्वाहसत्थिवाअणसत्कारं ण लंभितो होमि ।

रामः—(सम्मितं) तेन हि मम कृतित्वमवशिष्यत इति साधूक्तमवि-
कलमेव वृत्तिन्वमनवलीढमास्त इति ब्रूहि ।

१ शृणु तावदेतत् समाहितं । २ धृत एव तावद्भवान् कर्णपरंपरया समुत्पुन्यति
युवतिजनं किं पुनः कामदेवभवने तथा दृष्टः तथा च नाम संभाषितः । ३ यदा मोहं
परिणमिष्यति । ४ कथं दुर्लभदर्शना लब्धपूर्वं गतु तस्या दर्शनं । ५ अस्मैव केवलं
रुद्रमन्त्रितदर्शने तत्र कृतार्थतया अवशेषः । ६ तथा सल्लु अहं उल्लहस्वस्तिवाचक-
मत्कारं न लंभितो भवामि ।

विदूषकः—एवं एअं जह उवाहसत्थिवाअणोवहारसकरेण समाराहि-
ओ भविस्संत तह तुमपि अइरेण तत्तहोदिपरिणअणकट्टाणं लहेहि ।

रामः—शिरसा प्रतिगृह्णीमहे ।

विदूषकः—पुंवं करेण गहिस्ससि पुणो सिरेण ।

रामः—वयस्य साध्वीमिमामुकिं पश्य न तथा दयिता समन्मया च तथा
पातितमर्ध वीक्षितं मनसः परितोषणं यथा प्रियमित्रैः कथितं प्रियां प्रति ।

विदूषकः—अणोराहिअवअस्सस्स मारिस्स जणस्स केवलं लज्जाए
होदि पअत्तो ।

रामः—अलमुद्देगेन । कुतः । अनवाप्तफलो यया वयस्यः प्रियमित्रस्य
कृते कृतप्रयत्नः विवृणोति सुहृत्त्वमत्युदारं न तथाऽवाप्तफलो विना
प्रयत्नात् ।

विदूषकः—होर्हु एवं तहवि कहं विअ तुमं अप्पलहुअं एअं कालं
अइवाहइस्सिसि ।

रामः—क नु खलु वयं दुरतिवाहमेनं कालमतिवाहयामः ।

विदूषकः— (विचारयन्) सो देसो तारिसो एसो देसो एरिसो
(विभाव्य) आ वअस्स दिट्ठो खु तुह विणोवणजोग्गो पएसो ।

रामः—कथय ।

विदूषकः—अँथि राजघरअस्स उत्तरदो माहविवणं णाम मणो-
बिलोहणं उववणं तहिं दाव गच्छेमो ।

१ एवमेतद्यथोद्वाहस्वस्तिकोपहारसत्कारेण समाराधितो भविष्यामि तथा त्वमपि
अधिरेण तत्रमवैतीपरिणयनकल्याणं लभस्व । २ पूर्वं करेण गृहीष्यासि पुनः शिरसा ।
३ अनाराधितवयस्यस्य मादरास्य जनस्य केवलं लज्जायै भवति प्रयत्नः । ४ भवत्वेवं
तपपि कथमिव त्वमल्पलगुकं एनं कालं धातिवाहयिष्यामि । ५ स देशान्पादराः
एव देश ईदराः । ६ वा वयस्य दृष्टः खलु तव विनोदयोग्यः प्रदेशः । ७ अस्ति
राजगृहस्योत्तरतः माधवीवनं नाम मनोविलोभनमुपवनं तस्मिन् तावन्नमिष्यावः ।

रामः— यद्वाह भवान् ।

विदूषकः—उद्वेदुं मवं ।

(उभावुत्तिष्ठत)

रामः—वयस्य माधवीवनस्य मार्गमादेशय ।

विदूषकः—ईदो इदो ।

(उभौ परिक्रामत)

रामः— (सर्वचित्यं कामदेवमवन प्रति गच्छति)

विदूषकः—(पृष्ठतो विलोम्य) कंह अण्णादो पत्थिदो वअस्सो

(उपसृत्य हस्ते गृहीत्वा) वैअस्स ण खलु एसो माहविवणमग्गो एसो णं कामदेवधरअमग्गो ता इदो एहि ।

राम —(पदातरे स्थित्वा) अहो ममास्यानाभिनिवेशिता । (आत्मान प्रति)

य एवाविश्रांतो मदनमृगयुस्त्वां मृगयते

स चापस्त्वच्चेतो मृग मृगयया श्लाघितवल्ः ।

मदन्यस्तस्यैवं भवनमभियातुं प्रयतता—

मनुन्मत्तः को वा तदलमलमात्मजित इतः ॥ ९ ॥

अपरावर्तते ।

विदूषकः—ईदो इदो ।

(परिक्षमत)

विदूषकः—(पुरो निर्दिश्य) वअस्स एद त माहविवण ।

रामः—यावत्प्रविशाम् ।

(उभौ प्रवेशत)

रामः—(निर्वण्य) अहो माधवीवनस्य परा माधवी लक्ष्मी । अत्र हि—

१ उत्तिष्ठतु भवान् । २ इत इत । ३ कथमन्यत प्रस्थितो वयस्य । ४ वयस्य न खल्वेयो माधवीवनमार्ग एष ननु कामदेवगृहमार्ग तस्मादित एहि । ५ इत इत । ६ वयस्य एतन्नापनीवर्त ।

मलयपवननुजं पल्लवं वेपमानं
 बहति हृदयमंतर्मन्मथार्थो युवेव ।
 विसृजति मधुबिंदुच्छन्नना वाष्पविंदून्
 पुलकित इव मुग्धैः कोरकैरेप चूतः ॥ १० ॥

अपि च ।

कुसुमचपकोदरगतं सरसं रागोपदंशमधु पीत्वा ।
 मंथरगमना मधुरं गायंति मदोद्धताः मधुपाः ॥ ११ ॥

विदूषकः—एदं सु विआसुम्मुहकुसुममंजरिभरभरिसहआरमहीरु-
 हसिहरपभारं महुरसलालसपरिभ्रमंत सुलहमहुअरं आजुहागारं विअ लकित-
 ज्जइ महुरवसिलीमुहरसिसिअस्स कुसुमाउहस्स ।

रामः—वयस्य सम्यगुपलक्षितं । इह हि ।

उत्कंठयंति मधुपान् कलिकास्तरूणा-
 मुज्जिद्रयंति मुकुलानि बलाह्विरेफाः ।
 उत्तंसयंति पवनाः सुमनःपरागा-
 नुदीपयंति मदनं मरुतां विहाराः ॥ १२ ॥

(विचिंत्य) इदमिह संप्रधार्य येनास्य मनोभवस्य ।

कोदंबं किल कोमला सुमनसस्ता एव चित्रं शरा-
 स्तत्र ब्रूम शिलीमुखैरथ कथं जीवा गुणः कल्पितः ।
 तद्विस्मृत्य सहामहे कथमिदं प्राज्ञैरनुज्ञायतां
 यदुर्लक्ष्यममुष्य वक्ति पृथिवीलक्ष्यं मनः कामिनाम् ॥ १३ ॥

विदूषकः—वंअस्स जस्स दे मअण एव्व ईरिसिए अवत्याए कारणं
 सो तुमं चेअ तं मअणं उवहसंतो दाणि उवहसणिज्जो ।

१ एतत्त्वत्तु विकासोन्मुखमंजरिभरभरितसहकारमदीरुहसिखरप्राग्भारे मधुरस-
 लालसपरिभ्रमत्सुलममधुकरमायुषागागमित् लक्ष्यते मधुरवसिलीमुखरसिकस्य कुमु-
 मायुषयः । २ वयस्य वस्य ते मदन एवेहज्ञाया क्षयस्यायाः कारणं स त्वमेव तं
 मदनमुपदृश्यदिदानीमुपदृशनीमः ।

राम — एवमेतत् इत्य नाम प्रत्यक्षमपि कः पर्यालोचयेत् ।

विद्रूपक — मवं ।

रामः—(सस्मित) कोऽन्य ।

विद्रूपक — णं कोवि ।

रामः—वयस्य अलमुपालभ्य अनात्मज्ञत्वमप्युपालंभोपक्रममेव मन्मथ-
व्यथाया ।

विद्रूपकः—विसेसद्दी दाव वसते ।

रामः—विशेषतो रामे इति च ब्रूहि । कुतः ।

शरसंधानचुम्बत्वं रामे रामासमुत्सुके ।

यथा कुसुमवाणस्य न तथाऽन्यत्र जातुचित् ॥ १४ ॥

विद्रूपकः—संब्रवोवि तु कामुओ अप्याण एव्य समत्येदि ।

रामः—तथा वास्तु ।

विद्रूपकः—वंअस्स दक्ख दक्ख एसो तु महुनिडुसिहरच्छटादूसर-
दाए सिसिरसमाअमसक जणेइदाणि सहगारो ।

रामः—सम्यगुपलक्षित । तथाहि ।

मधुरसपुपतप्रयार्पिणि सुखशिशिराः समुदीक्ष्य मंजरी ।

शिशिरसमयशंकयाकृला न जहति कोटरमध्यकोकिलाः ॥ १५ ॥

यावद्देतान् प्रतिबोधयामि ।

त्यजत मधु सगधाः कोकिला निर्दिशक

तरुविटपकुटीराम्यन्तरावासमेदम् ।

भजत सहचरीभिः सार्थमेतानिदीनी-

मुपयनसहकारानुल्लसन्मजरीकान् ॥ १६ ॥

१ भयान् । २ न कोपि । ३ विशेषतस्तावद्दसते । ४ सर्वोपि खलु कामुक
आत्मानमेव समर्पयते । ५ वयस्य पश्य पश्यैव खलु मधुविडुसीकरच्छटावूसरतया
शिशिरसमागमशवा जनयतादानो सहकार ।

विदूषकः—वैअस्स इद् एव्व उवाविसम्म ।

रामः—यया भवानाह ।

[उपविशतः]

रामः—(स्पर्शं रूपयित्वा) वयस्य कथमिवास्माभिरत्र क्षेमेण स्थायते ।
इह हि—

उञ्जेदोन्मुखकुङ्कुमला विधुनुते यासंतिका मंजरी-

रागुंजन्मधुपांगनामुखारितप्रांतो वसंतानिलः ।

क्रीडापद्मसरस्तरंगयति च प्रेखोलिताभोरुहः

सोयं मामुपलभ्य किं न कुरुते लब्धास्पदं चेद्दृशाम् ॥१७॥

विदूषकः—अहो दुव्वहो मंमहो ।

रामः—(मदनावस्थां नाटयन्)

प्रियसख न शृणोपि त्वं किमेतानि शीघ्रं

श्रवणयुगमिदं मे गाढगाढं पिधेहि ।

इह खलु सहकारोद्यानभूमौ वसंतान्

मदकलकलकंठी कंठनिष्कूजितानि ॥ १८ ॥

विदूषकः—वैअस्स सध्वदो कूअंतेसु कोइलेसु केतिअं वा कालं पिहि-
अंति कण्णा ।

रामः—यावज्जीवितं रक्षितव्यं ।

विदूषकः—अहं तेयत्थ उवाअं उवादिसिस्तं ।

रामः—किं सीतादर्शनीपायम् ।

विदूषकः—णहि णहि कोइलकूजिअसदादिवाहणुव्वाअं ।

रामः—कथमिव ।

१ वयस्य इत एवोपविशतः । २ अहो दुर्वक्षो मन्मथः । ३ वयस्य सर्वतः
कूलसु कोकिलेषु किर्यंतं वा कालं पिधीयेते कर्णौ । ४ अहं तवोपायमुपदिशामि ।
५ नहि नहि कोकिलकूजितशब्दातिशयोक्तौपायं ।

विदूषकः—वडेस्स सबणादो अण्णं इत्थीअं णएहि मणं जत्थ ह्ण मणं पअट्ठिअं अक्खं वि सअं गहणादि ।

रामः—यथाह भवान् (परितो विलोकयन् सोद्वेगं) वयस्य न तदपि सा स्थित्यै । पश्य ।

कलुषयति विकीर्णः कौस्तुभोऽयं परागो

नयनयुगामिदं मे पश्यतो दृश्यमानः ।

तिरयति विचलंती मंजरी पल्लवानां

मदयति मधुवर्षी मन्मथं चैष चूतः ॥ १९ ॥

तदेतद्भवतोपि प्रतीकारञ्चिन्तामतिवर्तते । अथवा ।

पता नूतनचूतकोरकशिखास्ताः कृतं निस्तंद्रितो

येन स्यान्मलयानिलस्य सुमहान् सौभाग्यदर्पो हृतः ।

सद्यो मुद्रितकुञ्चिका च मदनज्या शृंगमाला भवेत्

क्षय्यः सोऽपि निरायुधश्च भवति प्रायेण पुष्पायुधः ॥ २० ॥

अथवा मास्म तथा कृयाः येन मे प्रियाकर्णावतंसौचित्येन सहकारमं-
जरीषु सानुरागं मनः ।

विदूषकः—(सस्मितं) अण्णहा हि मण किल एदाओ कुदो विट्ठणा ।

रामः—वयस्य किमत्र कर्तव्यं ।

विदूषकः—धीरावलंबणं ।

रामः—वयस्य ।

अवधीरितधैर्योऽहमधीराश्या कृतस्तया ।

धैर्यशब्दार्थबोधोऽपि दूरे क्वास्यावलंबनम् ॥ २१ ॥

विदूषकः—किं कादब्बदो दूसो चिट्ठु ।

१ वयस्य प्रवणादन्वो हिर्यं नय मनः यत्र खलु मनः प्रवर्तितं अक्षमपि स्वयं

गृह्णाति । २ अन्यथा हि मया किलेताः कुतो विदीर्णाः । ३ धैर्यावलंबनं ।

४ किं कर्तव्यता इष्यः तिष्ठ ।

रामः—(सोपहासं) साधूपदिष्टमौपयिकं ।

विद्वेषकः—येत्तिअं मे उपाअपरिण्णाणवेहवं ।

रामः—(मदनावस्थां नाटयन्)

रचय कुसुमैः शय्यां स्वैरं विवेष्टनदायिनीं

सरसकदलीपत्रप्रांतानिलैरुपयीजय ।

सविसवलमान्मुक्ताहारान्मुहुर्मुहुरर्पयन्

गुरुतममुं संतापं मे वयस्य लघुकुरु ॥ २२ ॥

विद्वेषकः—वंअस्स एदं खु चूदविट्ठपारूढाए माहविलदाए मलआणिलसंचालणपट्टिअकुसुमोक्करपवट्टिअपुष्पतल्पं मणिकुट्टिमं एदे अ सिसिरोवआरत्थं आमुक्का पूर्वं चैव तुह भोत्ताहारा । दाणिं पुण पदुमिणीदो मुणालायि कअलीपरादो कअलीदलाई जाव आणेमि (निष्कम्य प्रविश्योपगृत्य च) अम्मो एदे कअलीपत्तणिहित्तआ मुणाला सुमरावेत्ति मं भोजणं ।

रामः—वयस्य साध्वानीतं शवच्छिशिरोपचारे प्रवर्तस्व ।

विद्वेषकः—अं वअस्सो आणवेदि । (तथा करोति)

रामः—(सोद्वेगं) कृतं कृतमनेन ।

समंतादंगं मे शयनकुसुमैस्तुद्यत इतः

परं चैतच्चेतदचलति कदलीपत्रमकृता ।

पतंतीतः प्लोपाद्विशिथिलमुणा मौक्तिकमुणाः

विसैःसार्धं वक्षः कथति मम गाढव्यथमितः ॥ २३ ॥

१ एतावन्मे उपायपरिज्ञानवैभवं । २ वयस्य एतत् खलु चूतविट्ठपाह्वयायाः माधवीलताया मलयानिलसंचालनपतितनुसुमोत्करप्रवर्तितपुष्पतल्पं मणिकुट्टिममेते च शिशिरोपचाराधेमानुक्ताः पूर्वमेव तव मुक्ताहाराः । इदानीं पुनः पद्मिन्याः मृणालानि कदलीदृष्टान् कदलीदलानि यावदानयामि । ३ अहो एते कदलीपत्रनिदिता मुणाला स्मारयन्ति मां भोजनं । ४ मद्रपस्य आज्ञापयति ।

विद्वेषक — एंसो सु सो सतिकम्मणि भूडुप्पादो येण सिसिरोवआरो
व्व सत्तापुत्थिए हेदु ।

राम — वयस्य यत्सत्यमसौ शिशिरोपचारः शिरोपचारस्तेन मे
शिरोवेदनामापादयति । तथाहि ।

ऊष्मनिष्पादने सोष्मा स्वैरमंगेष्वसौ मम ।

शीत्यापादनकृत्ये तु शीतला शीतलक्रिया ॥ २४ ॥

विद्वेषकः—संजं कअ सिसिरकम्म ज जं मए जाणेअदि कि दाणि
करिस्स ।

रामः—

किं किं वु शिशिरक्रियाव्यतिकरैरायासयस्यघनः

क्षोण्यां रूपय पुष्पतल्परचनां रभादल पारय ।

छित्वा विक्षिप दिशु मशु बुडुकेराच्छिद्य मुक्तागुष्मान्

हस्ताभ्यां चमदाननिर्दयमनाः मुग्धा मृणालीलताः ॥ २५ ॥

विद्वेषक — साहु णियुत्त सिसिरकम्म वअस्स एआरिसपि सिसिरकम्म
ण दे सिसिरोवआरवुद्धिं जणेअत्ति अच्चाहिद् ।

रामः— (किंचिदात्मानमवस्थाप्य)

क थिपयेषु विप्रेकसहं मनः

स्युतिविमोहजडाः क च कामिनः ।

वदसि मह्यमनात्मवते कथं

कथय हुम्यमविप्लुतचेतसे ॥ २६ ॥

विद्वेषकः—वअस्स कि अण्णां सिसिरकम्मं करिस्सि ।

१ एष खडु स शतिकर्मणि भूतोत्पात येन शिशिरोपचारयेव सत्तापोत्वत्त्वे
हेतु । २ सर्वे कृत्वा शिशिरकर्म यथाद् मया ज्ञायते किमिदानीं करिष्ये । ३ साधु-
नियुक्त शिशिरकर्म वयस्वैतादृशमपि शिशिरकर्म न ते शिशिरोपचारवुद्धिं जन-
यतीत्यत्याहितं । ४ वयस्य किमन्यच्छिशिरकर्म करिष्ये ।

रामः—किं मां पुनः पुनः प्रजल्पैरुत्पीडयसि क इव जानाति शिशि-
रोपचारमितरञ्च ।

विदूषकः—वैअस्स एसा दाणिं पञ्चाअआ एका दे अंतःकरणपउट्टि
जाणइत्ति कहेमि ।

रामः— (सहर्ष) कासावेका ममान्तकप्रवृत्तिः जानकी । (उत्थातु-
मिच्छति) ।

विदूषकः—वैअस्स एव्वं सु मए उदीरिअं एसा दे पञ्चाअआ एका जाणइ
सिसिरोवआरं अंतःकरणपउट्टित्ति ।

रामः—कथमन्यथा चिंतितं अन्यथा परिणतं । वयस्य ।

याता मम तन्मयतामंतःकरणप्रवृत्तिरपि दूरे ।

प्रत्यागमिष्यति तु सा प्रत्यागच्छेत्प्रिया यदि सा ॥ २७ ॥

(ततः प्रविशति शोल्कंठं सीता विनीता च)

सीता—पिअैसहि विणीदे कहिं एसा मे सीसवेअणा उवसमिस्सिदि ।

विनीता—अत्य सो दिस्सइ ।

सीता—को ।

विनीता—ओ दे इमाए हेइ ।

सीता—किं ऐसो मे अंगसंतावो ।

विनीता—ओ तस्सवि हेइ ।

सीता—को वा तस्य हेइ ।

विनीता—ओ तुए बद्धंजलिए अम्मत्थिओ ।

१ वयस्येया इदानीं प्रत्यागतेषां ते अंतःकरणप्रवृत्तिं जानातीति कथयामि ।
२ वयस्य एवं खलु मयोर्द्वैरितेभ्यां ते प्रत्यागता एका जानाति शिशिरोपचारमंतः
करणप्रवृत्तिरिति । ३ प्रियसखि विनांते कस्मिन्नेषां मे शीर्षवेदनोपशामिष्यति ।
४ यथा तं दृश्यते । ५ कः । ६ यस्ते अस्याः हेतुः । ७ किमेव मेऽङ्गसंतापः ।
८ यथास्वपि हेतुः । ९ को वा तस्य हेतुः । १० यस्यायां यद्वाङ्मत्यान्वर्धितः ।

सीता—को वा अप्पणो सन्तावहेउ अम्मत्थेई

विनीता—सोईसवहेउत्ति सु पत्थिओ सतावहेदू जादो ।

सीता—जइ सतापहेदू जादो कह कीरिसो अन्न सीसवेअण अवण-
इत्तिदि ।

विनीता—जैदिटो सु सदावहेदू दिटो उण सो सोक्साअमहिए विअ
पाउत्तसमओ ।

सीता—तँहवि तुए चेअ सु सो तदा अम्मत्थिओ ण उण मए ।

विनीता—वैहिरगापरद्धा अ सा मे वाजामेत्तेण पत्थणा तुए उण
अतरगा अपत्था अ पत्थणा किदा ।

सीता—सँहि कामदेवोत्ति सु मए अनल्लिन्नद्धो पत्थणा अ किदा ।

विनीता—होउ काम कामो एत्थ ववदेसो गिग्गच्छत्तिए उण दे वेव-
माआण ऊरुसन्माण । कि भणासि ।

सीता—कि सो अपुव्वजणदस्सणसज्जसो ण हवे ।

विनीता—साहु कप्पिओ एत्थ वाजो ।

सीता—किं अदो वर ।

विनीता—अणुरत्तविच्चिम्हण ते लोआण कि पढिवज्जह ।

१ को धात्मन सन्तापहेतुमन्यपर्ययते । २ सौख्यहेतुरिति खलु प्रार्थित सता-
पहेतुर्जात । ३ यदि सतापहेतुर्जात कथं कांठशोऽथ शीर्षवेदनामपनविष्यति ।
४ अदृष्ट खलु सतापहेतु इष्ट पुन सौख्याय मया इव प्राहृतसमय । ५ तथापि
स्वैव खलु स तदान्यर्थित न पुनर्मया । ६ वैहिरगापरद्धा च सा मे वाचामा-
त्रेण प्रार्थना स्वया पुनरतरगा आभार्या च प्रार्थना कृता । ७ सखि कामदेव इति
खलु मर्याजल्लिन्नद्धा प्रार्थना च कृता । ८ भवतु काम धामोत्र व्यपदस्य निर्ग-
च्छया पुनस्ते वेपमानयोः हस्तमयो किं भणसि । ९ कि सोऽपूर्वजनदर्शनसाध्वणो
न भवेत् । १० साधु कल्पितोत्र वाक् । ११ किमतो वर । १२ अनुरक्तविभि-
न्निश्चनपोर्लब्धनयो र्नि प्रतिपद्यते ।

सीता—दोलारोहणकिलंताए आकेअराइ णं मे लोअणाइ ।

विनीता—संहवि मए उण णिग्गमणाणुरुद्धाए अंजलिणा सह विमु-
क्कधीराए मंमुहपाडिआणं मंमहपीडिआणं णिग्गामिटुं अपिच्छंतीणं
दिट्ठिणं भावो कहं णिगूहिज्जहि ।

सीता—संहि अणुत्तरमिह संउत्ता ।

विनीता—उंरा तुमं अणुत्तरा अत्थि खु अदो उत्तरं ते विअसमाअमणं ।

सीता—एवं खु सहिअणो मं चित्तेदि मंतेदि अ ।

विनीता—अणुभविस्सदि अ ।

सीता—(आत्मगतं) कुंदो मे सा सुजंमवता (प्रकाशं) संहि
सह होदु ।

विनीता—जेइ मे दिट्ठिण भाअदेआ ।

सीता—हलें चिट्ठइ एदं कहिं दाव गदुअ एदं संद्रावं अवणेमो ।

विनीता—पेंच्चगमहुलच्छिमहुरं माहविवणं गच्छम्म ता इदो मट्ठि-
दारिआ ।

(उभे परिकामतः)

सीता—(सखेदं) हेंला केतिअं वा गंतव्वं ।

विनीता—इंणं आरामं गच्छेम्मो ।

१ दोलारोहणकिलंताया आकेअरे ननु मे लोअणे । २ तथापि मया पुनः निर्ग-
मनाद्धयाजल्या सह विमुक्तधैर्यया मन्मुसपातितयोमंन्मपपीडितयोर्निर्गतुमनि-
च्छंय्योहेष्टपोर्भावो कथं निगूयते ३ सखि अनुत्तरास्मि संवृत्ता । ४ पुरा त्वं अनुत्तरा
असि शाल्वतः उत्तरं ते श्रियसमागमनं । ५ एवं खलु सखीजनो मां वितयते मंप्रयते
व । ६ अनुमतिप्यति न । ७ कुतो मे सा सुजन्मवता । ८ सखि तथा भवतु ।
९ यदि मे दृष्टपोर्भावेयः । १० सखि तिष्ठतु एतत् करिमन्नावद्वैतं संतापमये-
ष्यामः । ११ प्रत्यप्रमधुलक्ष्मीमणुरं माधविवनं गच्छामः तस्मादितो गर्तृदारिके ।
१२ सखि कियद्वा गंतव्यं । १३ एवमारामं गच्छामः ।

सीता—केहिं खु सो रामो ।

विनीता—भईदारिए णं आरामो अम्हेहिं गच्छिअदिति खु मए भाणिअं ।

सीता—(सविलक्ष्यस्मितं) हैला केइ खु दूरे सो आरामो ।

विनीता—(पुरो निर्दिश्य) ऐअं खु तं माहविवणं जाव पविसइअ ।

सीता—तंह ।

(उभे प्रविशतः)

हैला अविण्णादहिअअं तं जणं उक्कंउंती तुहवि अहं हिरअमि मुहं देउं ।

विनीता—भईदारिए मा तह चिंतिअ तह णाम तुइ अणुरच्छदिट्ठि-
णिहाअणं खु सो सच्चहा उक्कंठ्ठिओ मवे ।

सीता—हर्ला अओज्झाउरि एसो जणो ण खु इदो तस्य सट्ठिदी
अवट्ठिदा ।

विनीता—तंहवि तुमं दहू सो अपुण्णमणोरहो एअं देसं ण मुंचइ ।

चिदूपकः—वैअस्स केत्तिअं वा कालं पडिवालेमि जस्सिं दे एसो
संदावो समं णीअदि ।

रामः—वयस्य एए मे निर्णयः ।

१ कस्मिन् खलु स रामः । २ भर्तृदारिके नञ्चारामः आवाभ्यां गम्यतामिति खलुमया भाणितं । ३ सखि कियति खलु दूरे स आरामः । ४ एतखलु तन्माघ-
विवनं यावदप्रविशामः । ५ तथा । ६ सखि अविज्ञातहृदयं तं जनमुत्कंठमाना तत्रापि
अहं जिह्मि मुखं दर्शयितुं । ७ भर्तृदारिके मा तथा चिंतयित्वा तदा नाम त्वप्य-
नुरुरुच्छिनिधापनं खलु स सर्वथा उत्कंठितो भवेत् । ८ सखि अयोध्यागुर्गा स
जन्तः न खलु इतस्तस्य संस्मृतिरधस्थिता । ९ तथापि त्वां दृष्ट्वा सोऽपूर्णमनोरम्य
एतदेशं न मुंचति । १० वयस्य किमद्या कालं प्रतिपाश्यामि यस्मिन् ते एए
संतापः शमं नोयते ।

शीतांशुवदनां सीतां स्पृष्ट्वैव स्पर्शशीतलाम् ।

अपास्ततापमंगं मे शीतिभावमवाप्स्यति ॥ २८ ॥

चिनीता—(कर्ण दत्त्वा) भट्टिदारिए इदो जणालाओ विअ सुणिअदि ।

सीता—सैहि इमिणा माहविगुम्मेणंनरिदो दक्खम्म ।

विनीता—(तथा कृत्वा दृष्ट्वा च) भट्टिदारिए दिट्ठिआ वड्डसि एसो दे हिअवड्डहो ।

सीता—(दृष्ट्वा सहर्षं सानुरागं चात्मगतं) हिअअ पड्डिअवट्टावड्ड अण्णाणं किअत्थं सु दाणिं दे जम्म (साकारा संवरणं) किं णु दाणिं एदं दक्खंतिए किंपि वेपइ मे हिअअं ऊरुजुगलं च फुरइ वामच्छि अहरो अ सिथिली होइ णीविगंधि धीरं च किट्टम्मइ मणो सरिं च ।

विनीता—जइ एव्वं भट्टिदारिए इमस्स वि जणस्स विविच्छेसे कोवि सेरालाओ वड्डइ तं सुणिस्सह ।

सीता—जहं पिअसहीए रोआदि ।

विनीता—(विलोक्य) भट्टिदारिए पेक्ख पत्थिोत्तिस्सिरोवआरपरिअरं ।

सीता—किं तेण मे ।

विनीता—भट्टिदारिए तुए उक्कट्टाए संदाविओ सु सो ।

सीता—कैहं अज्झवरिससि ।

१ भट्टिदारिके इतो जनालाप इव धूयते । २ छवि अमुना माधवीगुम्भेनांत-
रिते पद्यावः । ३ भट्टिदारिके दिष्ट्वा पर्थसे एव ते हृदयवल्लभः । ४ हृदय
पर्यवस्थापय आत्मानं कृतार्थं सत्त्विदानीं ते जन्म । ५ किं नु इदानीमेतं पर्यवस्था-
किमपि वेपते मे हृदयभूरजुगलं च स्फुरति वामाक्षि अपरध, सिथिली भवति
नीविगंधिः धैर्यं च, श्राम्यति मनः शरीरं च, । ६ यथेवं भट्टिदारिके अस्यापि
जनस्य विविक्ते देशे कोपि स्वैरालापे वर्तते तं श्लोकावः । ७ यदा त्रियगह्वरे
रोचते । ८ भट्टिदारिके पश्य परितः शिशिरपचारपरिकरं । ९ किं तेन मे ।
१० भट्टिदारिके त्वज्जुच्छंभया संतापितः खलु तः । ११ कथमप्यवस्थापि ।

विनीता—जइ मं ण पत्तिआअसि दाणिं चेअ एअं सेरालाव
सुणिस्ससि ।

विदूषकः—वअस्स एअ अच्चाहिदं तुवंपि णाम ओहत्थियसत्त्वसे-
अवत्थुओ संतावायणोदत्थं एकं सीअं मण्णोसिच्चि ।

रामः—(सनिर्वेदं तूष्णीमास्ते)

विनीता—असंपट्टिपत्तिए किं दाणिं तुस्सिच्चि ।

सीता—हला एकं सीअं वत्थु आत्थिच्चि सु मणिअं ।

विनीता—^१हंत असंतुट्ठि ।

विदूषकः—वअस्स अवहित्तेण अ सीआं पज्जपंतेण तुए कुदो दाणिं
वाहित्तेण सीआपसंगे ण दीअदि पच्चुत्ति ।

रामः—किं तथा ।

सीता—(श्रुत्वा सत्वेदनात्मगतं) किं तए इत्ति मे विहत्येइ गजा मे
मणोरहा ।

विनीता—(श्रुत्वात्मगतं) कंहं एअ अण्णाहिअओ संउत्तो ।

सीता—हंजे किं दाणिं एत्थ ठीअदि दा मच्छम्म ।

विनीता—मइंदारिए मा तुमं तुवरोहि पुणोवि एअं आलावं छिन्निअ ।

सीता—उम्मसिए किं अदा वरंपि सुणिअदि ।

१ यदि मां प्रत्यापयसीदानीमेवैतं सेरालापं धोष्यसि । २ अथाय एतद्व्याहारेण
त्वमपि नामापहस्तितसर्वशोतवस्तुकः संतापापनीदार्यमेकां सीतां मण्डपं इति ।
३ असंप्रतिपत्त्याः निमिदानीं तुष्यसि । यत्किं एकं सीते वत्थुवत्तु इति मणिं ।
४ हंतासंतुष्टिः । ५ वयस्य अव्याहतेन च सीता प्रपन्नपुत्रपुत्र्या इत्यादि-
व्याहतेन सीताप्रसंगे न दीयते प्रत्युक्तिः । ६ इति गर्वात् च ईदृशव्यक्ति गजा मे
मनोरथाः । ७ कथमेवो अन्यहृदयः संशयः । ८ सीते ईदृशव्यक्त्यात् स्वस्ते
तावद्रञ्जावः । ९ भर्तृदारिके मा त्वं स्वयं पुनः प्रपन्नपुत्रपुत्र्या इति । १० उ-
त्तिके किं अतः वरोपि धूयते ।

विनीता—(आत्मगतं) कैहं अतिमेसं विसण्णा भट्टिदारिआ ।

सीता—(सनिर्वेदं) हलां एहि गच्छम्म अहव कहिं मए गच्छि-
आदि (इति मुह्यति)

विनीता—(ससंभ्रमं) समस्सिसिहि भट्टिदारिए समस्ससिहि ।

रामः—(कर्णं दत्त्वा) कयं खीजनसमाश्वासनशब्दः (उत्थाय
ससंभ्रममुपसर्पति)

चिद्रूपकः—(श्रुत्वा ससंभ्रमं) अविहा अविहा किं एदं (उपश्रुत्य
दृष्ट्वा च) वैअस्स एसा दे पाणवहहा ।

रामः—(दृष्ट्वा) कयं सीता (उपश्रुत्य) प्रिये समाश्वासिहि समाश्वासिहि ।

सीता—(शनिदर्शनेः समाश्वासिति) ।

रामः—(निर्वर्ण्य)—

उन्मील्य नेत्रे मदनेन सार्ध-

मपांगशारीकृतकर्णपूरे ।

समाश्वासित्याननमायत्याश्याः

समुच्छसत्पंकजकोशकांतिः ॥ २९ ॥

किं च ।

नयनयुगसितमध्यं

सितपर्यतं विभाति शबलाश्याः ।

दातधारमंतरत्सक-

ज्यैत्रं मदनस्य वन्नमिव ॥ ३० ॥

सीता—(समाश्वास्य रामं दृष्ट्वा सरोपं मुसं परावर्तयति ।)

१ कथमनिमात्र विरग्णा भर्तृदारिका । २ सति एहि गच्छावोऽपवा कग्निन्
मया गम्यते । ३ समाश्वासिहि भर्तृदारिके समाश्वासिहि । ४ अविद अविद
किमेतद् । ५ नयस्य एसा ते प्राणवधमा ।

रामः—

इदं दरस्फुरदधरोष्ठपल्लव
भ्रुवौ समुखमयदनवर्ष्यविभ्रमम् ।
मुख रूपा कलुषविजिह्वलोचनं
कुतस्त्वया सुमुखि पराद्मुखीकृतम् ॥ ३१ ॥

सीता—(गतुमिच्छति) ।

चिद्रूपकः—को दौर्णं अदिक्रमो को एसो विओओ ।

राम —(हस्तेन गृहीत्वा) प्रिये क एष सरमः (सानुनय)

कृतापराधः किमु दौर्विदग्ध्या—

वय जनो दासजनादभिन्न ।

यद्गतुकामासि समाश्रयसद्भयो

ममाद्य विन्वोष्टि मनोरथेभ्यः ॥ ३२ ॥

चिद्रूपक—(विनीता प्रति) होदि' किण सु तत्तहोदिण कोवकारण ।

विनीता—सीथैविसअ पच्चुत्ति कुदो ण देस्सिस्सित्ति तुण् भाणिदे
कि दाए इत्ति भणिअ सुणिअ अप्पाण विहत्थिअ जाणत्ती किल
एसा णिव्विण्णा ।

राम —(सस्मित) कथ मयेवापराद्ध (सीता प्रति) अयि मुग्धे कि
तया दुःसापफलोपलिप्सया दुर्ललितया प्रत्युत्सयेति सलु मया कथित ।

चिद्रूपक—(सहासं) अँहो अकालकोपणा अकारणकोपणा अ
असहोदी ।

सीता—(आत्मगत) वैह अण्णहा मए कहिअ ।

१ क इदानीमतिक्रम क एष विधेय । २ भवति किं नु सलु तत्रभवत्या
कोपकारणं । ३ सीताविषयां प्रत्युक्तिं कृतो न दास्यसीति त्वया भणिते किं
तयेति भणित ध्रुत्वात्मानं विदुस्तिर्तं जानती किलैया निर्विण्णा । ४ अहो अका-
लकोपन्य अकारणकोपना चाश्रभवती । ५ कथमन्यथा मया कथित ।

विनीता—कंहं अण्णहा गहीअं अम्हेहिं ।

रामः—किंच ।

वचो यद्यपि निर्गच्छेन्मुग्धे स्वेच्छतरं मुखात् ।

रामो वहिश्चरान् प्राणान् कथं हित्वा विहस्तयेत् ॥ ३३ ॥

अथवा सुमहदनेनोपकृतमकाण्डकोपकारिणा मौढ्येन । कुतः ।

प्रणयादपि मानिन्या मानग्रह एव रोचते मद्यम् ।

इर्ष्यायितमधुराणां येनाधिगमः कटाक्षाणाम् ॥ ३४ ॥

(नेपथ्ये)

अये प्रातः प्रदोषारंभः ।

यातो चासुर एष शोपितजरत्कासारगतोदिको

मार्तवस्य करैरकुण्ठितशिरैः सार्क करीपंकपैः ।

ये प्रातः प्रबलायिताः प्रतिदिशं प्रत्यागताः पत्रिण-

स्ते कांतासहिता विशंति निलयान् प्रातः प्रदोषोत्सवः ॥ ३५ ॥

रामः—(श्रुत्वा ससेदं) इदं पुनार्मिथुनं प्रविषटते ।

विनीता—कंहं उण वणपालआणं उग्घोसो भट्टिदारिए इदो गच्छम्म ।

सीता—(आत्मगतं) केवलं सरीरमेतेण ।

विनीता—इदो इदो भट्टदारिए ।

(परिश्रम्य निष्कांता सीता विनीता च)

रामः—(सौत्सुक्यं) कथमसौ न मुद्रयति कदाचिद्भीषितफलाव-

लेहिनोपि संकल्पयोनिः संकल्पान् । तथाहि—

दृष्ट्वैव सीता ननु दर्शनीया

स्पृष्ट्वैव सा स्पर्शमुदीतलांगी ।

१ कथमन्यथा गृहीतमावाभ्यां । २ नितान्द्र्यान् । ३ कथं पुनः वनवासवसाना-
मुद्येयो भर्तृदारिके इतो गच्छावः । ४ केवलं शरीरमात्रेण । ५ इत इतो भर्तृदारिके ।

तथाप्यमीषां नु मनोरथानां
न शांतिरेषापि परं ममैव ॥ ३६ ॥

चिद्रूपकः—वैजस्य अदिकामद्वि संआ । अज्ज हि दिअहसिरिविरह-
सेदविप्पमुक्खवहो चंदपादाभिघादभीदो विज अवरं चेअ आसं अवलं-
वेदि पउट्टाणुराओ दिअहणाहो ता एहि गच्छम्म ।

राम.—(विलोभ्य) कथमिदानीमस्तात्त्वलशिखरिशेखरश्रियं बिडंब-
यति लंबमानो भगवान् गभस्तिमाली । (स्पर्श रूपयित्वा)

उन्मीलन्नवमालिकांतरगलत्सौरभ्यसंवासिताः
श्रान्ताया दिवसश्रियो हिमकणैर्घर्मांभुकल्पैर्जडाः ।
पेयाघ्राणघटैः स्रुतेन नितरामालिङ्गनीया भुजै-
निद्रासा इव धांति मंदमधुना वाता वसंतश्रिय ॥ ३७ ॥

चिद्रूपकः—इंदो इदो पिअवअस्सो ।

(परिक्रम्य निष्काती)

इति श्रीभद्रगेविंद स्वामिन रघुना हस्तिमह्देन विरचिते
मैथिलीकल्याण नाट्य नाटके द्वितीयोऽङ्कः ॥ २ ॥

१ वयस्य अतिव्रामति राष्या । अयं हि दिवसश्रीशिरहलेदविप्रमुत्तप्रभ च-
पादाभिघातभीत इवापरामेनाशामवलम्बते प्रनृद्धानुरागो दिवसनाथः । तस्मादेहि
गच्छान् । २ इत इत प्रियवयस्य ।

तृतीयोऽङ्कः ॥ ३ ॥

(ततः प्रविराति वामनः)

वामनः—शोभनं सु लोईआ भणंति णत्थि स सुज्जे वासले पईवस्स अबसलेति जेण द्वाणिं सोहगवक्खजालंतलपविट्टे पमित्ठककंतीसि-
लत्थलणिवटणपट्टिफलणदिउणपआसिअवासधलोदले पज्जलंतलअणकुट्टि-
मुट्टिअकंचणसलःआसहस्सपट्टिहे दच्छिलस्सिपसले तिमिलोम्मूलणकुसले
पसलंते वाठाअवे अहगे मोहलअणपईवगहेण महालाअस्स पस्सादो
पलिसमाविअझेवासमए दिअसमुहम्मि णिग्गए । (परिक्खामन् श्रमं
नाटयित्वा) क्खिलंत्तोअ उणहच्छासेण कुत्थ उण हि विस्समिस्सं (विचिंत्य)
होतुं पलं चेअ गच्छेमि । केण सु ए मे गमणसद्दावलाहो भविइइदि ।

(ततः प्रविराति कुब्जः)

कुब्जः—अज्ज पच्चूसविअसंतपलद्विग्धिआसलोदुहमउलोदलगलि-
अवहुलमअलंदलसोहिए पविलोसाअजललवजलीकए अइमत्तसीअलिक्खिअ-
मोत्ताहलजालए अणअत्थिअतालउंताणिले मंदाणिले वाअंदे णिवासंति

१ शोभनं खलु लौकिका भणंति नास्ति स सूर्ये वाधरे प्रदीपस्यावसर इति येने-
दानीं सीधगवाधनालंतरप्रनिटे प्रमृथकंकांतशिलातलनिपतनप्रतिकलनाद्विगुणप्रका-
शितवासगृहोदरे प्रज्वलदलकुट्टिमोत्थितकांचनशालाकासहस्रप्रतिमे दक्षयज्ञप्रमरे
तिमिरोन्मूलानुशले प्रसरति बाह्यतले अहमपि मौपरत्नप्रदीपशृङ्गेण महाराजस्य
पाश्चात्यपरिममासितशेवासमवदिवसमुत्वे निर्गतः । २ प्रागतोस्मि लब्धोच्छुसेन
कुप्रपुनर्दि विधमिष्ये । ३ भरतु गृहमेव गच्छानि केन खल्विदानीं मे गमनसं-
लापत्यभो भविषति । ४ अद्य प्रत्युपविशसंतगृहदीर्घिकासपेधमुकुलोदरगलिनबह-
लमकरंदरसार्द्रिते प्रविरलावस्यायजललवजडीशृङ्गेतिमाप्रगीतलीशृङ्गमुष्णादलजालिके
अनन्यार्थितनालतृणानिले मंदाणिले वाति निवासातेऽहमपि लम्बविधामावसरः विमु-
क्त्यालवृत्तेप्रहण. निर्गतो महाराजस्य पार्श्वान् तरमादिदानीमाग्ननः शृङ्गे गच्छामि ।

अहगोवि लब्धविस्समावसले विमुक्कतालउंतगहणे णिग्गए महालाअस्स पस्सदो ता दाणि अप्पणो घलं गच्छेमि (परिक्रामति) ।

वामनः—(हृष्टा) अम्हो तालउंतगाही पिअसहो दासेलए जाव एअं सदावेमि । लेले दासेलज ।

कुट्टजः—(आकर्ष्य हृष्टा च) अम्हो लअणदीवगाहि पिअसहे उल-लब्भए (उपसर्पति)

वामनः—(निर्वर्ण्य) अले पिअवअस्सा दासेलआ तुम्हे विलूच्चआ सु ओहसणिज्जा ।

कुट्टजः—तर्ह हि ।

हिंसन्ति कलमा विअ एत्थ ण सअणं लहेति उत्ताणं ।

ओऊहणं लइद्धिअ णिलंतलं वक्कहिअआओ ॥ १ ॥

(सहासं) अंठे उलंभआ कलमगमणं सु उत्तमाणं पुलिसाणं गमणंति पसस्सिअदि ।

वामनः—(सहासं) सिंलोसिदे अहिलासो जं अण्णहा भणि-अंपि अण्णहा वक्कसाणेसि मए सु कलह एत्ति सिंसल एव भणिएज्झं ण उण विक्के अदो येच्चं सु णं दासेलए त्ति तुवं अंतैउले सदाविअसि ।

कुट्टजः—(सहासं सैर्ष्य) अंले किं तुवं अप्पद्धि अंधेसि तुझेहिं सु वामणेहिं ।

१ अहो तालउंतगाही प्रियसखा दासेरकः वावदेतं शब्दापयामि । २ रे रे दासेरक
२ अहो नदीपगाही प्रियसखा वरभ्रुकः । ३ अरे प्रियव्यस्या दासेरका यूयं वि-
रूपका खलु उपहसनीयाः । ४ तथाहि । गच्छन्ति करमा इवात्र न शयनं लभ-
तयुत्तानं । उपगूहनं रतौ च निरंतरं वक्रहृदयकाः । ५ अरे उरभ्रुक कलमगमनं
स्वच्छतमानां पुरयाणां गमनमिति प्रशस्यते । ६ श्लेषितेऽभिलाषः बस्मात् अन्यया
भणितमपि अन्यया व्याख्यासि मयखलु कलम इति झुंसल एव भणितं न पुन-
र्विके, अत एव खलु ननु दासेरक इति स्वमतः पुरे शब्दापयसि । ७ अरे किं
स्वमात्मन्यंधेसि युष्माभिः खलु वामनैः ।

आंसणसलिसडिईहिं अत्थिअदो उत्थिअं पदतेहिं ।

चहुलणित्त्वगेहिं गच्छियदि कच्छवेहि विअ ॥ २ ॥

वामनः—(सहासं) हिमाणए सुट्टु कए उवालंमस्त पलिउवालंभे
पिअसहा म हु मज्झं असुहेइ जाव दाणिं अहगे तुझे पसंसेवि सुगाह दाव ।

पावंति लइम्मि दासिआओ

दिदपलिलदमउआलपुण्णआओ ।

हिअअं वि सहावउण्णअंतं

सुमहंतं ण सु अत्थि अण्णआणं ॥ ३ ॥

कुब्जः—(सहासं) साहु पसंसिअं पिअसह तेण हि अहंपि तुझे पसं-
सिस्सं होमि ।

देहाहिअउद्धपिडिआ

णिहुवणखुंविअणाहिक्कविआ ।

अंसेसु कअग्गहत्थयं

उवऊहंति खु कोडिणीअणं ॥ ४ ॥

वामनः—(सहासं) साहु पसंसिअं ।

उभौ—(सहासं) अंते सुसंगदं सु एमं णित्तं ।

कुब्जः—(उवहंसेदि पसंसेदि अ कुज्जं णित्तोनि ।)

वामनः—अंते दवस दाव अम्हालिसस्त लाअणडिवालसस ।

१ आसनसहस स्थितिभिरपत तात्पर्यं पत्रिः बहुतनित्तुज्जः गेः गन्धे कच्छरीरि ।
२ अहो सुट्टु इतनुवालंभस्य प्रत्युवालंभः प्रियसखे मा खलु मदनमूयय याव-
दिदानी मह मुन्नान् प्रसंसे । नूनु तावत् । प्रत्युवंति रतो दास्यः इउसरिअमुदाए-
पुम्यघाः । इदयनपि स्वनावीतनं मुनहत्वं न खल्वस्त्वन्नेवान् । ३ सातु प्रसंभितं
प्रियसखे तेन हि अहमपि मुन्नान् प्रसंभितं भवामि । देह विद्ये र्वेवृष्टा तित्तुवन-
भुम्बिअनानिदुपिघाः । अंतेसु कवएदार्थंनुगूहंति खलु कुट्टिओवनं । ४ सातु
प्रसंभितं । ५ अंते सुसंगतं खलु एनं तित्तुवं । ६ उवहमति प्रसंभति च कुज्जं
नित्तुज्ज इति । ७ अंते पश्य तावदस्मादस्य यवपरिवरस्य ।

कुब्जः—अले विलुवपलिअणा खु वा ईसे सिलाहोंति चेअ पमह-
गणपलिआलणे इस्सले चेअ षणं एत्थ णिदस्सणं जह्जाअपलिवाले कुज्जो
वामणो एहा मूआ बन्वला कीलाआ संठेति ।

वामनः—अले मा खु अपला हि संति अ संठंपि ओहासेण कलु-
सेहि । स खु—

इत्थेहिं पुलिसे विअ खेलादि पुलिसेहि इत्थिआ एव्व ।

पुलिसेन्नि पुलिसेधिअ इत्थेहिं इत्थिअं चेय ॥ ५ ॥

कुब्जः—अले एवं एअं लक्खवदाहलणं । किलिवेमह्जिदारिआए
मेहिणीए महंतलीआ कलावई । सा खु—

पअट्ठिचउला कच्चेसु कलासु उत्तला अ सअल्लासु ।

णेत्तविलोमणत्तूआ अणंगवोत्तम्हि अहिऊआ ॥ ६ ॥

वामनः—(विलोक्य) अले एसे खु से वलिसधले कलावई इद अमि-
वडइ इमिणा पुणा सट्ठावचटलेण संठेण सज्ज विसत्ताणं अहमाणं महंते
फाले गच्छेइ । ता एहि अत्तो इवो सिग्घं धलं चिअ गच्छेमो ।

कुब्जः—एवं कलेह्म ।

(उभे परिक्राम्य निगताती)

१ अरे विष्णुपरिजनाः खलु वा ईषत् श्लाघंत एव प्रमत्तगणपरिपालने ईदृश इव
नन्वत्र निदर्शनं यस्मात् राजपरिवारे कुब्जा वामना एहा मूआ वर्षरा किराता-
स्तिर्धृति । २ अरे मा खलु अपरा हि संति च पंदमपि उपहासेन कलुपय खलु
स्त्रीभिः पुष्य इव खेलति पुरुषैः, स्त्रिय इव पुरुषैः पुरुष इव स्त्रीभिःस्त्रियमिव । ३ अरे
एवमेतत्क्षोदाहरणं क्लीवमर्तुदारिकाया मैथिल्या महत्तरीरा कलावती । सा खलु,
प्रकृतिचतुरा कान्धेपु बलाभूतता च सुकलासु नेत्रविलोभनरूपाऽभगदौलैरभिहृया ।
४ अरे एहा खलु सा वर्षधरा कलावती इतोऽभिवर्ततेऽनेन पुन सत्पचतुरेण
पंदेन सद्यः विभ्रांतयोरानयोर्महान् फालो गच्छति । तस्मात् एहि आपामितः
शीघ्रं गृहमेव गच्छाव । ५ एवं कुर्मः ।

प्रवेशकः ।

(ततः प्रविशति पंडः)

पंडः— (यथोचितं परिक्रामन्) हंत भो विदेहेश्वरदुहितुः परं
कोटिमधिरोहति मदनोन्मादः ।

प्रततमखिलाः पश्यत्याशाः न किंचन पश्यति
स्तिमितमसकृत्सा संधत्ते दधानि च वेपथुम् ।
न खलु भजते भद्रां निद्रां न च प्रतिबुध्यते
स्मरति न पुनः किंचित्तं च स्मरत्यधिकस्मरा ॥ ७ ॥

अपि च । व्याजृम्भमाणकुमुदकुह्मलकुहरचक्रमणसंक्रांतसौरभावालिप्तम-
ल्यानिलानुलिप्तासु मंडलीकृतशरासनसंधीयमानशरशतोत्क्षेपव्यापृतमन्म-
थासु कौमुदीविशदासु च क्षणदासु ।

किं चंद्रातपवारणोत्सुकतया किं चंद्रनार्द्रच्छटा
चर्चापाकरणाय किं शशिशिलानिष्पंदसेकेर्ष्या ।
किं रंभादलबीजनं द्युदक्षितुं किं मन्मथं वंदितुं
शतुं वा स्वयमेव हस्तमवलाधिकृच्छ्रमुद्यच्छति ॥ ८ ॥

एवं च मन्ये । “ज्वलतानेन कदाचिद्भ्रियता कालिकेन हृदयमिदं । इति किल
तत्प्रतिर्कृतुं सुश्लिष्टा स्तननटा स्तस्याः” । इत्थं च प्रतिक्षणमुपर्युपरि वर्धमानाया-
मवर्धितप्रतिविधानायां मनसिजरुत्रायामथ तु पुनः प्रमद्वनमध्यवर्तिनि
धारागृहे वर्तमाना सांद्रचंद्रनक्षोच्चर्चितपल्लवास्तरनिस्सहविधृतशरीरा
भर्तृदाटिका सीता विहस्तयंतीव सतीजनोपपादितां शिशिरोपचारनियंत्रणां
दीर्घमुष्णं च निश्चस्य निवेदयंतीव संतापं प्रकाशयंतीवांतर्गतं भारं
किमप्युपालंभमानेव प्रार्थयमानेव च मां किंचिद्विबोन्नमयंती भ्रूलतायभारां
पशामप्रथितत्राप्यजललयलुलितां कातरकातरमाकेकरतारकां साकृतां
मन्मुप एव दृष्टिं पातितवती । अहं च गृहीतद्वयतया तत्क्षणमेव कृतं

संदेहेन संपादयामि ते समीहितमित्यवचनमेव प्रेमगर्भेण वीक्षितेन समा-
श्वास्य सत्याजमुत्थाय वृत्याकारावलम्बनेन निरवगमम् । तथात्रदिदानीमव-
लम्बितं रामचंद्रस्यैव पार्श्वं गच्छामि (परिक्रम्य) एवं च पुनरवोचद्दस्म-
त्कर्णाति भर्तृदारिका हृदयनिर्विशेषा गृहीतमात्रा विनीता 'पिअसहि कला-
वई माहविवणे सु णं भट्टिणा रामेण भट्टिदारिआ दिट्ठा ता सोवि पदेसो तुए
अण्णोसिद्वोत्ति मण्णे सोवि तहि चेअ वट्टादि । कृदो ।

जत्थ सु पढमं दिण्णे अच्छीण ऊसवो पिअजणेण ।

उक्कंठिअं जण पुण सोपि पयेसो विणोदेई ॥ ९ ॥

ता जाव माहविवणं गच्छेमि । (परिक्रामति अग्रतो विलोम्य
सप्तप्रमं) कहं एको विटो मं उवसप्पिअ विहसिअमुहो भणाइ । जहहि ।

विटः—अये केयं कन्यका कथं राजकन्यका । मदिके श्रूयतां ।
मुकाहारो नाभिं चुंबन्मयमपि न कुचकलशयोर्ययोर्लभतेऽन्तर । नाल भारं
सोढूं मध्यः सुतनु तनुरपि तव तयोः सकुंकुमपंकयोः तत्रावत्त्वा याचे
लीलानिहितपदभ्रनतिमुखरक्षणन्मणिनूपुरं मुक्तायास मंदं मंदं श्रुतिसुमगर-
गितरशनं प्रयाहि नितविनी (इति सलज्जं असौ स्तनसंन्यस्तहस्ता अप-
श्य विलोम्य च) अये अयमग्रतो वेशवाटः । इह हि ।

प्रीटांगनारुचिरकंठघनांगरागः

कस्तुरिकापरिमलस्पृहणीयगंधः ।

सौभाग्यगर्वरसमंथर एव गत्या

चेतः प्रलोभयति नस्तरुणो नभस्यान् ॥ १० ॥

१. प्रियसखी कलावती माधवीवने चलु ननु भर्तृणा रामेण भर्तृदारिका दृष्टा
तस्मात्सोपि प्रदेशस्त्वयान्वेष्टव्य इति मन्ये सोपि तस्मिन्नेव वर्तते । कुत । यत्र खलु
प्रथमं दत्त अण्णो उत्सव प्रियजनेन जःकंठितं जन पुन सोपि प्रदेशो विनोदयति ।
तस्मान्माधविदर्शनं गच्छामि । २. कथमेको विटो मामुपदस्य विकसित मुखो मन्थते ।

(पुरो विलोक्य) के पुण एसा किंपि संकंती विअ यणंसूओगुंठिआ अ पावं अबहिरिअ इदो अभिवहृद (निरूप्य) कंहं वेसवहृहि रम्मई हला किं तुवे कंति विअ आअच्छसि । किं मणासि हला एत्थ वेसवाहमुह-मंडपवट्टिणिं धुत्तगोट्टि परिहरिअ अत्ताणं णिग्गहमाणा आअच्छेमिति । तेण हि जुज्जइ घुत्ता हू णाम ।

महिलंअपुव्वआमयि विस्सद्धं विअ कुणंति चाद्धिं ।

तह तह वि णियारिंता कहयि ण मुंचेदि पत्थेता ॥ ११ ॥

(सलज्जं) हंजे एव्वं च अहं वि लज्जेमि तेण पहेण गंतुं ता गच्छ तुमं (विचिंत्य) जावं अहंपि इमाए कुसुमायण्णवीहिआए गडुअ माहविणं पवसेमि (परिक्रम्य) एसं कुसुमवणवीहि (निर्वर्ण्य) एत्थ हू णिच्चं अआलकुसुमसमूहआहिअउडुगुणा सव्वजणूसुअत्ताणकरी वसइ महुसरि । (पुनर्निर्वर्ण्य)

तामिह दक्षिणपद्यनो मृदु परिंरमते विकाशयति ।

स्पृशति च जिघ्रति चुंबति पुलकयति त्वयमयमधुना ॥ १२ ॥

(अग्रतो विलोक्य) कथमसौ स्वोद्वसितालिंद्रोपांतोपविष्टा नख-मुखाविपाटितानि सौगंधिककुसुमानि ग्रन्थाति स्मितेनैव समानयति मां वासंतिका । (उपेत्य) वासु वासंतिके ।

१ का पुनरेषा किमपि संकमानेइ एतन्नाशुक्तावगुंठिता । च पादमवर्धयंतोभि-
पतेते । २ कथं वेदयवधूमिः स्म्यते सति किं एवं ज्ञातेकागच्छसि । किं भणसि ।
सति अत्र वेदनाशटमुचमंडपवर्तिनी धूर्तगोट्टि परिहृत्यात्मानं निमहमाना आग-
च्छामि । तेन हि युज्यते धूर्ता खलु नाम । महिलानपूर्वामपि विधरूपामिव बुवति
कादुभिः तथा तथापि निवारिता कथमपि न मुंचति प्रार्थयन्तान् । ३ सति एवं
आहमपि लज्जामि तेन पथेन गंतुं । तस्माद्रच्छ ३३ ४ वावइहन्पि अनया कुसुमा-
यणवीह्या मन्वा माधर्वावनं प्रविशामि । ५ एषा खलु कुसुमवनवीधिः । ६ अत्र
खलु नित्यमकालकुसुमसमूहमाहिनककुसुणा सर्वत्रनोलुकरुहरी मधुप्रीः ।

क्रीणाति पुष्पाणि युवा त्वया य-
स्तल्लापसौख्येन विलोभ्यमान ।
पश्यामि तस्माच्च वर्द स एव
क्रीणात्यय त्वां कुसुमोपभागिनम् ॥ १३ ॥

किं ब्रवीषि प्रियससि सभाव्यतामसौ चिकुरभरसमर्पणेन सौगधिकमालेति
सकोप कथमसौ कट्टदा स्त्रियमिव मा कदर्थयति तत्किमनया । इतो वय
(परीक्ष्य विलोक्य च) एतन्माधवीवनद्वार यावत्प्रविशामि (प्रविश्य)
अनेन खलु मया भर्तृदारिका दीत्यावलविना कालातिपातप्रमादिना न
मयितव्यं । कुतः ।

सैषा सप्रति नैव तावदबलाकालातिपातक्षमा
शांतिं पापममगल प्रतिहत तापः कथं कथ्यते ।
का वार्ता स्तनमारमध्यपतिते मुग्धे मृणालांकुरे
हारास्तत्क्षणमेव यक्षसि यदा नीलोत्पलश्यामलाः ॥ १४ ॥

अपि च तस्याः खलु ।

किसलयतल्पसमर्पित देहाया मदनदहनततायाः ।
हारा स्वदेहनिहिता जनयति स्फोटकाशकाम् ॥ १५ ॥

एतच्च न सप्रति द्रुत्ये त्वरयति । अत्र हि ।

अस्माभिः शिशिरोपचारविधिना कृच्छ्रात्समाश्वसिता
सकल्पाहितकांतसनिधिसुखा मोहावसाने पुनः ।
सा घाला विवशा प्रवालशयनाद्बुद्ध्याय सप्रश्रय
स्मेरा किञ्चिदधोमुग्धी सशानकैराकाशमर्लिगति ॥ १६ ॥

(अन्यतो विलोक्य) कथमसौ माधवीवनपालिका गधवती । मद्दे गधवति
विमुक्तमाधवीवनविहारसुखा किमिति द्वारोपांत एव वर्तसे । किं ब्रवीषि ।

अज्झ अचमंतरे वअस्ससहिदो दासरही वड्हइत्ति युज्यते (आत्मगतं) सफलं नो दौत्यं (वीडां नाटयति) गंधवती तेणं हि अहंपि लज्जेमि तस्स पासे विहरिदुं अण्णदो विहरिस्सं ति । कथं अपक्कम्य निष्कांता गंधवती । पंडः (निर्बर्ण्य) अहो रामणीयकं माधवीवनस्य । इह हि ।

अवं खलु विलासिनीमुखसरोजगण्डूपितै-

विंभाति मधुसीकरैरसमयेपि संभावितः ।

मदांधमधुपांगनाजननिपीतकादंबरी-

रसप्रसरधूसरः प्रसवकेसरः केसरः ॥ १७ ॥

कंहं सिंजरवाअड्डा घट्टेति मे तुलाकोटिकोटिगु उज्जाणदिग्धिआसु कलहंसिआ ता जह एदेण सिज्जंति मंजीरिआ तह एअं उद्देसं णिस्संइ- अण्णा संगच्छेमि (तथा परिक्रम्य) यावदहं रामचंद्रमासाय दूत्यं संपादयामि (विचिंत्य सखेदं) अहवा कित्तिएत्ति अहं पिअसहिए सोअ- णिज्जं दसं णिवेदेमि भाट्टिणो । सा सु ।

परितवह थणाणं मोह्यधिण्णत्तणाणं

अकअत्तवगुणाणं तस्स आलिंगणाणं ।

अह अ णिअरुआए अप्पडीआरदाए

ण नु मुणइं सहीओ अप्पणोसा सहीओ ॥ १८ ॥

(उपवनं निर्बर्ण्य) अथवालं एभिः शोभनीयाक्षरैः ।

१ आर्यं अचमंतरे वयस्य सहितो दशरथिः घटते इति । २ तेन हि अहमपि लज्जे तस्य पार्श्वे विदुं तस्मादन्यतो विहरिष्यामि । ३ कथं विदितरत्नाकृत्या घटते मे तुलाकोटिकोटिगु उज्जाणदीर्घिणामु कलहंसिका । तस्माद्यथेते न सिज्जंति मंजरिकारतया एनमुदेत्तं निर्बर्दे अन्यान् संगच्छामि । ४ अथवा कियतीत्यहं प्रियसख्याः शोचनीयां दशां निवेदयामि भर्तुः । सा खलु । परितपति स्तनयो- मौपविहसतयोररुणतपगुणयोन्मन्यालिंगनयोः । अथ च निजरूपया अप्रतीकारतया नहि जानति सख्यः आत्मरान्तोः ।

अभ्यधपुष्यत्सहकारमेतत्
मंदानिलस्थैरविहारहृद्यम् ।

उद्यानमुद्दाममनोभवं नः

करोति साहाय्यकमद्य दूत्ये ॥ १९ ॥

(पुरोवलोक्य) मन्ये स एव दाशरथिः परममित्रं भार्यापणः यावदुप-
सर्पामि ।

(उपसर्पति)

(ततः प्रविशति विदूषकः)

विदूषकः— (दृष्ट्वा) केहं एका एसा महणिज्जा इत्थिआ (उप-
सृत्य) होदि कुदो मं उवसप्पसि ।

पंडः—अंज्ज किं वि पुच्छिदुं ।

विदूषकः—तेण हि पुच्छेसि ते समीहिअं

पंडः—केहि दे पिअवअस्सो ।

विदूषकः—को मे पिअवअस्सो ।

पंडः—दासैरहि ।

विदूषकः—किं तं जाणासि ।

पंडः—केहं सुज्जं हत्थेण ओआरोसि ।

विदूषकः—किं तेण कज्जं ।

पंडः—किंपि तस्स पणयिणि रंदिसें आचाक्खिउं ।

विदूषकः—को वा तस्स पणयिणि ।

पंडः—सीअं ।

१ कथमेतेषा महनीया स्त्री । २ भवति कुतो मामुपसर्पसि । ३ भार्य
किमपि पृष्टुं । ४ तेन हि पुच्छ ते समीदितं । ५ कस्मिन् ते प्रियवयस्यः । ६ कोऽयं
प्रियसप्तः । ७ दाशरथिः । ८ किं तं न जानासि । ९ कथं मूर्ख हस्तेनाप्या-
रयसि । १० किं तेन कार्यं । ११ किमपि तस्य प्रणयिन्याः संदिशमाह्वयार्तं ।
१२ का वा तस्य प्रणयिन्यो । १३ सीता ।

विदूषकः—(सहर्ष) किं तुमं तस्सा सहि ।

पंडः—आम ।

विदूषकः—(सहर्ष) तेणं हि विरमेमि इमादो परिब्भमादो ।

पंडः—किंतिं सु पुवं परिब्भमेसि ।

विदूषकः—तैत्तहोदी सिसिरोवआरोवआरणाणि आणेहुं परिब्भमामि तुमं पुण दाणिं तस्स अणिरिसं सिसिरोवआरोवआरणं लद्धा ता एहि दाणिं सिग्घं वअस्सस्स पासं येव्व गमिस्सम्म ।

पंडः—तथा ।

(परिक्रामतः)

(ततः प्रविशति रामः)

रामः—(सोत्कंठं) सा खलु ।

श्लाघा विभ्रमलक्ष्या शृंगाररसाधिदेयता साक्षात् ।

संचारिणी पदाम्यां मूर्तिमती कैशिकी वृत्तिः ॥ २० ॥

अहो दुवारा मानसी प्रवृत्तिः । अय हि ।

स्पृशति मयि सा रुशालीकव्यलीककलंकिते

किमपि रुदति यन्मोहान्ते भयोच्छ्रुतवेपथुः ।

कमलकलिकामातस्मेरा व्यलोकत सस्पृष्टं

स्फुरति दृदि तर्किकचिद् घ्रीढांचितं किलकिंचित् ॥ २१ ॥

किंच सुमहदिह वयं विस्मेराः यदुत विषयनुपंगकलुपितं जनं पत्विर्दतो वयमेव वामुक्कजनपौर्यामिपपस्मरेण स्मरेण सलीकृता स्मः । अथवा ।

१ किं त्वं तस्याः गगी । २ भोग् । ३ तेन हि विरम्यते अस्मात् परिभ्रमात् । ४ किमिति वाहु पूर्वं परिभ्रमणि । ५ तत्रगवनी शिशियेपवाधे-
पकरणान्योन्नें परिभ्रमामि त्वं पुनरिदानीं तस्पातीरसो शिशियेपवाधेपकरणं कृत्वा
स्मादेहि इदानीं दात्रं वयस्यस्य पादसंभेद गमित्पावः ।

स्वच्छांतरात्मापि गुणेन मन्ये

न स्याद्दशे दर्पकं शासनस्य ।

तस्याः स्तनौ यन्नचकुंकुमाद्रौ

चान्दिल्य हारोप्यनुरक्त आसीत् ॥ २२ ॥

(विचिंत्य) कथं नु मो तद्गुणचिंतादुस्थितं चेतः पर्यवस्थापयामि
(विभाव्य)

यत्र यत्र मया दृष्टा दृष्टिरम्या मृगेक्षणा ।

विनोदयेयमात्मानं तं तमुद्देशमुद्दिशन् ॥ २३ ॥

(अवलोक्य सकौतुकं) ।

अत्राकारणरूढकोपजनितां मूर्छां विपादोत्तरां

तत्कालीपनतेन निःसहतनुः कृच्छ्रान्मया मोचिता ।

अधे मामथ धीक्ष्य सेष्यमकरोदत्रापसर्तु मनः

सव्याजं नयनांतमत्र विधुरं यांती मयि प्राहिणोत् ॥ २४ ॥

(सखेर्दं) कथमेतदपि नाळं विरहखेदापनोदनाय (सविस्मयं) ।

धिभ्रं नः स्फुरतीदं हृदयमनेनापि विरहदहनेन ।

कुसुमशरस्यापि शरा निर्मन्ना नैव दह्यंते ॥ २५ ॥

(विचिंत्य) क इवात्र समाधिः । वयस्य गार्ग्यायण (पार्श्वतोऽवलोक्य)

कथं न संनिहितो वयस्यः अहो मे प्रमादः मयैव हि शिशिरोपचारसज्जी-

करणाय प्रेषितो वयस्यः (पुरो विलोक्य) कथमेकया स्त्रिया सहितः

प्रदष्ट इव वयस्यः इहागच्छति । (निरूप्य) नहि नहि येन केन पुरुषेण

(विभाव्य) कथमसौ तृतीया प्रकृतिः । कुतः खल्ययमनियुक्तकारी

केनापि पंढ्रेण सहागच्छति वैधवेयः ।

विद्वूपकः—(उपसृत्य) जंघदु पिअवअसो ।

पंढः—जयतु स्वामी ।

विद्वपकः—अर्महो पुळ्वं इत्यिआ विअ मए संजपिअं वअस्सेण दाणिं-
पुरिसो विअ संभासदि ।

रामः—वयस्य क एष ते प्रापूर्णकः ।

विद्वपकः—एसो खुं तुह सिसिरोवआरो ।

रामः—न सलु यथावज्जानामि ।

विद्वपकः—एसो खुं तत्तहोदिए सीदाए तुए संजाबुकांठाए पहिदा इई ।

रामः—(सादरं) आर्यं स्वागतं इहोपविश्यतां ।

पंडः—यथाज्ञापयति स्वामी ।

रामः—वयस्य उपविश ।

विद्वपकः—जं भवं भण्णाति ।

(सर्वे उपविशति)

रामः—(पंडं प्रति) सखे प्रियावृत्तांतनिवेदनेन विध्यापय विरहवन्हिं ।

पंडः—शृणोतु स्वामी ।

सख्यास्तावद्विरहविधुरं भावमाख्यातुकामः

प्रेमाक्रांतं हृदयमपि ते तादृशं तर्कयामि ।

विस्त्रंभोऽयं मुखरयति मामंग तस्मादिदानी-

मामंतव्यं त्वरिततरमित्येव विज्ञापयामि ॥ २६ ॥

विद्वपकः—तैहवि कहेहि तत्तहोदीए अवत्यं ।

रामः—सखे कथ्यताम् ।

पंडः—

१ अहो पूर्वं स्त्रीव मया संजल्पितं वयस्येनेदानीं पुन एव संभाषयति ।
२ एष सलु तव शिशिरोपचारः । ३ एषा सलु तत्रभवत्या छांतया त्वयि संयो-
गुमुन्वृतया प्रिदता दूती । ४ यद्वयान् भणति । ५ वयस्य
अवस्थां ।

अंगाकर्णय सा हि मन्मथशरासारैकलक्षीकृता
नो मिथ्याकुरुते वचांसि विरहे वाला कवीनामापि ।
किं वा संप्रति कथ्यते बहुतरं यत्सत्यमत्रांतरे
सर्वस्यापि सखीजनस्य भवतो नामैव नामाभवत् ॥ २७ ॥

बिदूषकः—एकगचित्तदा सु वार्त्तपि तद् पवद्वावेदि ।

पंडः—न केवलं नाममात्रेण तस्याश्रेतोविपर्यासः । एवं च सत्यसौ
सखी वदति । यथा ।

संकल्पैस्तु पुरःस्थितेन बहुशस्तं विप्रलब्धासि ते
कांतेनेति शुचा निवारयसि मां प्रत्युत्थितां संप्रति ।
याचे त्वामयमंजलिः प्रियसाखि प्रत्यागते बह्वमे
साक्षादागतयानसाविति शनैः कर्णे तदा मे वद् ॥ २८ ॥

रामः—अहो संकल्पानां दृढिमा ।

बिदूषकः—उभयं सु विरहिआणं पिअजणसमाअमसोअखं जणेई
संकप्पा णिहा अ ।

पंडः—कुतः खलु तस्या निद्रागमः । एवं तु पुनर्निद्रार्थिनी सखी
व्याहरति यथा ।

निद्रायै प्रयते यथा पुरमह त्वं चालिपार्श्वे स्थिता
त्वं स्वभागतमार्यपुत्रमुचितं विज्ञाय विज्ञापय ।
स्वस्ति स्वागतमंग पश्य भवत कांतामिमार्मादृशीं—
तथायद्भयनादतः परमितस्त्वं धीरमागा इति ॥ २९ ॥

रामः—अहो संभावनीयमेतन्मोग्ध्यं ।

१ एकाग्रचित्तता खलु वाचमपि तथा प्रवर्तयति । २ उभयं खलु विरहवर्तीनां
प्रियजनसमागमसौख्यं जनयति संकल्पा निद्रा च ।

विदूषकः—कॅहं अतिमेत्तं किलंता मणोभवेण तत्तहोदी ।

पंढः—अयि भो रामदेव ।

किसलयलीलातरला विसवलयविलासकोमलच्छाया ।

सा कुसुमवाणवाणा सारेण सदा समाविद्धा ॥ ३० ॥

विदूषकः—(सत्रिस्मयं) वंअस्स एक्काए वाआए संकिअं पाउठं मणइ एस वागाकुसलो अदो एव्व सु संलपिआदि इत्थिआ पुरिसो अ ।

रामः—(सस्मितं) साधूक्तं ।

विदूषकः—अज्झं पक्किदं चेअ अणुसरिअइ ।

पंढः—तयास्तु ।

विदूषकः किं वां वणिआदि दिट्ठु न्नेअ सु सा मए वअस्सदसा । जं एसरमणिज्जंपि कोइलकूपिदादिं उब्बेअणिज्जं मुणेइ ।

पंढः—युज्यत एतत् । इत्यमेव हि सा मन्मथार्ता सतीं प्रार्थयते तथा ।

मूकाशोकमवेक्ष्य मे त्रियसखी जाता स्वयं सारिका
कर्तव्यं त्विदमेव संप्रति सखि प्राप्तं तवावश्यकम् ।

इत्या विप्रलभस्य दाढिमफलं तं यावद्वृकं शुक्रं
तूर्णं चोत्कुरु कोकिलानुपवनात्कोकूयमानान्निमान् ॥ ३१ ॥

संभाव्यते एवैतत् ।

विदूषकः—ऐआरिसं दसं अणुहवतीं तत्तहोदिं किं सिसिरोवआरेण पडिअवट्टेवइ सहिअणो ।

१ कथमतिमात्रं ज्ञाता मनोभवेन तत्रभवती । २ वयस्य एकया वाचा संसृष्टं प्राकृतं भगव्येष वाक्शुशलः अत एव खलु संलप्यते स्त्री पुरुषध । ३ ध्याये प्रकृतिरेवानुभियता । ४ किं वा कथ्यते इति खलु सा मया वयस्यदशा यदेव रमणीयमपि कोकिलकूजितादि उद्वेजनीयं जानाति । ५ एतादृशीं दशमनुभवती तत्रभवती किं शिशिरोपचारेण प्रत्यवस्थापयति सखीजनः ।

पंढः—एवं सा मुग्धा सञ्जीकृतशिशिरोपचारामपि सखीमुपाल-
भते । यथा ।

यत्स्वेदांबुधिनिग्रहाय सुतरां सञ्जीकृत मे त्वया
खिद्यत्यद्य हि मां शुपादनिहितं तथ्यंद्रकांतस्थलम् ।
तत्स्वेदप्रतिकारमस्य कुरु तैः कर्पूरचूर्णैर्मुहुः

शीतैः शीतलिकानिलैरपि सखि प्रागेय तद्वीजय ॥ ३२ ॥

रामः—अभिरूपोऽयमुपालंभः ।

विदूषकः—वैअस्स एआरिसिं तत्तहोदि असमंसासेयंतो तुमं सु एत्य
उपालंभं अरुहेसि ।

पंढः—न खल्वसावुपालंभव्यः । परंतु प्रशंसितव्यः । (रामं प्रति)

त्वं कल्याणिन् जगति कृतिनामेक एवाग्रगण्य-

संतापानामपि च न भवान् भाजनं तद्विधानाम् ।

दिष्ट्या दृष्टं न खलु भवता यत्पुरः शोकमूकं

सख्या चक्रं सततरुदिताकेकरोच्छ्रुनचित्रम् ॥ ३३ ॥

रामः—(सखित) सखि साधु त्वमुपालंभविमुखासि ।

विदूषकः—एअरिसस्स संद्रावस्स कहं उवसमं करोदुं सहिअणो ।

पंढः—स्वयं पुनरसौ सखिकृतां शिशिरत्रियामसहमाना शिशिरसंवि-
धानकमन्यदुपदिशति । यथा ।

मामैवं सखि किं पुनः पुनरपि व्यर्थैः कियाकौशलैः

यक्ष्येह शिशिरोपचारमपरं दत्तावधाना भव ।

चंद्रं स्नापय चंद्रकांतसलिलैश्चंद्रातपं चदन-

क्षौदेन क्षिप वीजयार्द्रकदलीपत्रेण चैत्रानिलान् ॥ ३४ ॥

१ वयस्य एवाहो वनमवतीमममदशास्यन् त्वं खलु अत्रोपालंभमर्हसि ।
२ एवाहस्य सतापस्य कथमुपशमं करोतु सखीजन ।

रामः—अहो अनीदृशं शिशिरकर्म ।

विदूषकः—हौद्धि हौद्धि कि अदो वरं पडिवज्जइ सहि ।

पंडः—इत्थं तु सासि पुनरपि लपति । यथा ।

वक्रं ते प्रतिर्विधितं मरकतस्निग्धेम्बरे नो शशी

वंताशुर्विंशदैरपांगकिरणैर्मिश्रो न चंद्रातपः ।

निःश्वासाः प्रसरन्ति तापविषमा दीर्घं न मंदानिलाः

कष्टं किं प्राति संप्रति प्रियस्सखि त्वं विक्लुवा क्लाम्यसि ॥ ३५ ॥

रामः—समुचितोयमपलापः । सखिजनायत्तं खट्टु विरहिणीनां जीवितम् ।

विदूषकः—कहं खु इत्थंभूदंपि अप्पाणं समंसासेतं वअस्सं तत्त-
होदी समंसासइसिदित्ति विस्ससेडुं ।

पंडः—एवमेतत् । (रामं पति)

विरतस्त्वयि विश्वासः सख्याः शठं दुःसहोद्यनिःश्वासः ।

न कुतोपि समुच्छ्वासः कथय कथं तावदाश्वासः ॥ ३६ ॥

विदूषकः—कौ वा तिस्से आसासो जइ सित्तिरोवआरंपि पडिदेसइ ।

पंडः—न केवलं प्रतिद्वेष्टि इत्थं च सखीमनिच्छंतीं नियुंके । यथा ।

किं मामित्यमुपेक्ष्यसे सखि मुधा निर्व्याजमुत्थीयतां

सद्यो मुद्रय कैरवाणि मधुपान् कुत्रापि विद्रापय ।

पाताले शशिनं निषेहि जलधौ ज्यात्स्नां समावर्जय

स्कंधे वंधय गंधासिंधुरपदस्तंभेषु मंदानिलान् ॥ ३७ ॥

१ हा धिक् हाधिक् किमतः परं प्रतिपद्यते । २ कथं खलु इत्थंभूतमप्यात्मानं समाश्वासयंतं वयस्यं तत्रभवती ममादशसतीति विश्वसितुं । ३ कौ वा तस्या आश्वासः यदि शिरोपचारमपि प्रति द्वेष्टि ।

विदूषक—ईरिसं तत्तहोदि पञ्चमस्य पेक्कवतो सहिअण्णो एव्य तापु
सोअणिज्जो ।

राम—समसुसङ्गो ह्यि सखीजन* ।

पद—इत्थं सल्लु तस्या* सख्यं शोचति । यथा ।

अंगेषु प्रतिविंबितस्तव शशी सरय्यामसी लघते
ज्योत्स्नेय तव वतकुदमुकुलच्छायाभिराम्रेडिता ।
निश्वासैस्तव वद्धिता सुरमयो वास्ततिका वायव्य
कष्ट भो कथमित्थमत्रभवतीमास्यासयामो वयम् ॥ ३८ ॥

विदूषक—कह अवत्थतर आरुद्धा तत्तहोदीए विरहावत्था ।

पद—(राम प्रति) ।

अत्राल बहु विप्रलप्य विरहावस्थोचितास्ता कथा
कल्याणाभिनिवेशिना कृतमिदं कार्श्यं कृशाग्या शृणु ।
सवृत्तौ कठिनेतरौ स्तनतटौ कात्यायशिष्ट वपु
मध्यं कापि गत प्रकोपप्रचलयं केयूरतामागतम् ॥ ३९ ॥

विदूषक—कह दुस्सह से उच्च ।

राम—अत्र्यपदेश्या सल्लु दशामारोपिता सीता विरहिजनोत्पातधूम-
केतुना मकरकेतुना ।

पद—तत्र पृष्ठतो मामुपसृत्य निर्गच्छत्या प्रियसख्या विनीतया
मल्लमुनीत । सरसहरिचन्दनक्षोदलिरितसद्वेशवचनं केतकिकुसुमगर्मपत्र
दत्तपत्रलीलापदेशेन मया समानीत (इति कर्णादाद्रायोपनयति) ।

राम—(सो मुक्कयमादाय वाचयति) ।

इसणमेत्तकुरिओ सल्लायेहिं सदा अ पल्लविओ ।

पस्स सुटेण कुसुमिओ अपि णाम फलेज्जई कुसुमसरो ॥४०॥

१ ईश्यां तत्रभवती प्रत्यक्षे पश्यन् सखीजन एवं तथा शोचनीय । २ कथं
भवस्यांतरमाख्या तत्रभवत्या विरहावत्था । ३ कथं दुःसह अस्या वृत्त ।

पुनः पुनर्वाचयति (सोत्कंठमाकाशे लक्ष्यं बद्धा) प्रिये जनकपुत्रि
 अलमलं परितापपरिश्रमै-
 स्तननिपीड्य मनः सुमनस्तमम् ।
 स हि फलेदचिरात्कुसुमायुधो
 यदि भवेत् सफलं मम जीवितम् ॥ ४१ ॥

विदूषकः—किं अवरं एत्य विलंबिअदि अवलंबिदं सु वअस्सेण तत्त-
 होदिं समस्सासेदुं । गंतव्वं ।

पंडः—(रामं प्रति) ।

यद्यपि गमिष्याति भवान् भवदागमनोत्सवप्रबोधाय ।
 स्पंदितुमपि न क्षमते वामाक्ष्या वाममप्यक्षि ॥ ४२ ॥

विदूषकः—एदं पि उद्दीवणं तत्तहोदो गमणं तराए ।

पंडः—

सख्याः किं बहुना त्वमेव शरणं किं चान्यदाकर्ण्यतां
 काले धीर विलंबसे किमपरां सोयं समीपस्तव ।

स्त्यायच्चंदनपंकपंकफिलाबिसव्यामुग्धमुक्तालता—

लीलानिर्भरविभ्रमस्तनभराभोगोपभोगोत्सवः ॥ ४३ ॥

रामः—(पंडं प्रति) ननु त्वदेकशरणोऽयं जनः तत्कथय किमत्रौपयिकं ।

पंडः—स्वामिन्नस्यैव माधवीवनस्य दक्षिणतः पुष्पवाटिकामुत्तरेण
 पाश्चात्येन प्रमदवनपक्षद्वारेण प्रविश्य प्रदोषसमयेव तमालवीथिकया निभृतं
 भवद्भिर्ध्वंद्रकांतापारागृहमासादनीयम् ।

रामः—यदाह भवान् ।

१ किमपरमत्र विलज्यतेऽलंबितं खलु वयस्येन तत्रभवती समादवागितुं
 तर्ष्य । २ एतदपि उद्दीवर्नं तत्रभवतो गमनं स्वरायाः ।

विदूषकः—जेतुं आचक्रिवअं अज्जेण दाणिं पउत्ता मज्झण्हसंझा
अदिकामदि भोजणवेला ता जाव गच्छेममो ।

रामः—यद्भवते रोचते ।

पंडः—यदाह भवान् ।

(सर्वे उत्तिष्ठंति)

पंडः—(निर्वर्ण्य) अहो निर्जडिमतया जर्जरितजगज्जडो जरढात-
पस्तपनः । अय हि ।

क्षापितजलदावलेपे नभःस्थले धर्मदीधितौ तपति ।

धर्मजलमेव केचलमवाशिष्टं निर्जले जगति ॥ ४४ ॥

रामः—

द्विरेफमिथुनं द्रुतं कमलिनीदलानामधः

स्थितं भजति पंकजं रविकरैरसंतापितम् ।

तमालतरुपादनूलमधिशेरते बर्हिणः

पिपासुरूपसेवते मृगगणोपि धारागृहम् ॥ ४५ ॥

(निष्कांताः सर्वे)

इति श्रीमद्भगोविंदस्वामिनः सुनुना हस्तिमल्लेन विरचिते

मैथिलीकल्याण नागि नाटके तृतीयोऽङ्कः ॥ ३ ॥

चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥

(ततः प्रविशति चेटी)

चेटी-(निर्वर्ण्य) अहो इमस्स सुहसेविदामंदवाअत्थसीअलपदोसाणि-
लकअपरिरंभस्स पुणरुत्तविवद्धंतपुष्पाउहसंरंभस्स पदोसारंभस्स । दाणिं
खु साअंतणधूविजंतकालाअरुभूवकसणा कसणकज्जलाधिवासिदे विअ
कव्वुरे अंबरे उदअराअकह्मायसोदसम्माणिदा पडिवालेदि रोहिणीपडिं
तिमिरच्छट्टच्छणीलकोसेअओगुंठिएण णातिपरिफुडलक्खिज्जंततारागण-
भोत्तहारा पुच्चदिसा । (विलोक्य) एसो अ दाणिं उदिओ गिरंतरुफुल्लरत्तकं-

१. अहो अमुष्य सुखसेविता मंदवाता शीतलप्रदोपानिलकृतपरिरंभस्य पुन-
रुत्तविवद्धपुष्पायुधसंरंभस्य प्रदोधारंभस्येदानीं खलु सायंतनधूमायमानकालागुरु-
धूपकृष्ण कृष्णकज्जलाधिवासिते इव कर्बुरेम्बरे उदयरागकाश्मीरसोदसंमा-
निता प्रतिपालयति रोहिणीपतिं तिमिरच्छट्टाच्छनीलकौशेयावगुंठितेन नातिपरि-
स्फुटलक्ष्यतारागणमुत्तहारा पूर्वदिक् । २. एष चेदानीमुदितो निरंतरोत्फुल्लरत्तकंकेलि-
कुमुमस्तवकविभ्रमो विरहिजनधैर्येति.शैलनिर्मोटेनखंडाशानिसन्निभः विषटितमिथुन-
भानप्रहृजनितरोपरंजितवचनमिव मन्मथस्य सञ्जीकृत इवाधिकवाससौर्गधिकमाला-
बंधज्योत्स्नामधुररापानशौडानी चकोरमिथुनानीं प्रतिष्ठितनिजमुखकांतिलज्जशोभा-
तिशय इव मणिदर्पणरीत्या अमृतमधनरभसमंगोत्थित इव मंदरगिरिशिखरस्थित-
सीकरविष्णुचूडामणिकिरणवासनाद्गुणशोभिमेव शेषफणिफणार्मडलं । स्तनाशुका-
पवारित एकस्तनायाः इतर इव कुंकुमपंकपांकिलो स्तनः ज्योत्स्नावध्वः जलनिधि-
तरंगविक्षिप्त इव प्रवालप्रभापाटलितः शंखः दिनकरविरहपरितापितायाः स्तनाग-
रागारणित इव शिशिरोपचारकमालिनीपत्रं गगनलक्ष्म्याः हरिचंदनतिलकमिव निषध-
निरिगजवरस्य क्रीडाकंदुक इव निशीथिनीकन्यकाया अनंगाविजयडिंडिमपुष्कर-
प्रवृत्तपर्जुलः पद्मनाभनाभिसरः प्रहृलमिव हेमपुष्करं कामुकजनमनोरथपरिवर्तनैकस्यां-
गभूतः मकरध्वजविजयरथागभूतः सिंधूरित इव ऐरावणकुंभः लावभ्यरसाधिधानरत्न-
कुंभो लंभोजिनीशत्रुः । अथ हि कमलोदरगृहाभ्यंतरनिर्गता मुद्रितकलहंसनूपुररवा
विष्कांतसारसरसना सीता प्रतिभवसमागमरसरसिका अभिसारयति तल्लालसमुद्र-
रांतं कुमुदाकरं लक्ष्मी ।

कैलिकुसुमथवअविध्ममो विरहिजणधीरसेलणिम्मोडणखंडासणिसणिहो ।
 निहडअमिहुणमाणगहजणिद्रोसरंजिअवअणं विअ मम्महस्स सज्जीकओ-
 विअ आधिवाससोगंधिअमालबंधो ज्योण्हा महुरसपाणसुंडाणं चओरामिहु-
 णाणं पढिट्ठिअणिअमुहकंतिलख्खसोहादिसओ विअ मणिदप्पणो राईए
 अमअमहणरमसभंगुट्ठिओ विअ मंदरगिरिसिहरट्ठिओसीअरोविण्हूचूडा-
 मणिक्किरणवासणदिउणसोणिमं विअ सेसफणिफणांमंडलं थणंसुओवारिअक-
 त्यणाए इद्रो विअ कुंकुमपंकपंकिलोयणो जोहणावहुए जलणिहितरंगवि-
 किंततो विअ पवालपहापाहलिओ संखवो दिणअरविरहपरिदाविदाए थणं-
 विअ सिसिरोवआरकमलिणिपत्तो गअणलच्छीए हरिचंदणातिलअं विअ
 णिसहगिरिगअवरस्स । किह्वाकंडुओ विअ णिसिहिकण्णअए अणंगविजअ-
 ङ्किट्ठिमपोक्खरपवट्ठवट्ठुलो पडुमणाहणाहिसर परूढं विअ हेमपोक्खरं कामुअ-
 जणमणोरहपरिवट्ठणेकरहंगभूदो मअरद्धअविजहरहंगभूदो सिंधूरिओ विअ
 एरावणकुंभो । लावणरसणिहाणरअणकुंभो अंमोइणीसत्तु । अज्ज हिं
 कमलोअरघरअंतरणिग्गया मुद्धिअकलहंसणेउर रवा विसंतसारसरसणा
 रसीआ पढिणवसमा अमरसरसिआअभिसारेइ तक्कालसमुच्छसंतं कुमुदागरं
 लाच्छि (विचिंत्य) ऐअं च सखं मे उपआरअं सिसिरोअवआरकिरि-
 आए । जाव सज्जीकअसिसिरोवआरं सज्जिअं चंदअंतदाराघरअं णिविदेमि
 मट्टदारिआए कहिं खु दाणि सा वट्टइ ।

(ततः प्रविशत्यपरा वेत्री)

चेटी—आणत्तमिह मट्टिदारिआए सीदाए जह हंजे सुउमारिए वलवई
 खु मे दाणिं सीसवेअणा को कालो अ चंडअंतदारादरअं सज्जीकाउं

१ एतच्च सर्वे मे उपकारकं शिशिरोपचारकियायाः यावदसन्नीकृतशिशिरोपचारं
 सञ्चितं चंद्रकोतदारागृहं निवेदयामि मट्टदारिकायाः । कस्मिन् पाल्बिदानो सा वर्तते ।
 २ आनस्तास्मि अर्चदारिकया संतया यथा सुकुमारिके बल्यती खलु मे इदानीं
 शिरोवेदना कः कालत्र चंद्रकोता घारागृहं सन्नोक्तुं गतायाः प्रियसदयाः कौमु-
 दिद्यायाः । तस्मात्त्वया शीघ्रं शक्त्वापंतव्यमिति यावत्तस्मिन् गच्छामि ।

गआए पिअसंहिए कोमुदीआए । तां तुए सिग्घं आणिअ आअंतव्वंति जाव तहिं गच्छेमि । (परिक्रमति)

प्रथमा—(विलोक्य) कां उण एसा इदो अभिवहइ (निरूप्य) कंहं पिअसहि सुहुमारिआ ।

द्वितीया—(दृष्ट्वा) कंहं पिअसहि कौमुदीआ ।

प्रथमा—संहि कुदो आअच्छसि ।

द्वितीया—हैला कोमुदीए अहं सु इदो आअच्छंतीए तुमं चिराअसित्ति दाणिं उ भउदारिआए अग्गदो णिउत्ता । किं तुए सज्जीकअंत्तं धारापरअं ।

प्रथमा—ओम ।

द्वितीया—हैला चिठडु एअं को णु एसो भउट्टिदारिआए संदाओ जो सिसिरोवआरेहिंपि पच्चहं वड्ढेदि ।

प्रथमा—रहस्से सु दाव अप्पावि संकिदव्वो ।

द्वितीया—एव्वं एदं तहवि रहस्सेति मणंति । अइमेसं मं आसिएसि ।

प्रथमा—कंहं वा पिअसहिए रहसं रवसेमि सुणाहि दाव ।

द्वितीया—अंवहिदह्मि ।

१ का पुनरेपा इतो अभिवर्तते । २ कथं प्रियसखी सुकुमारिका । ३ कथं प्रियसखी कौमुदीका । ४ सखि कुत आगच्छसि । ५ सखि कौमुदीके अहं खल इत आगच्छंत्यास्त्वं चिरायसीतीदानीं तु भर्तृदारिकया अप्रतो नियुक्ता । किं त्वया सजीकृतं तद्वारागृहं । ६ ओम् (स्वीकारे) । ७ सखि तिष्ठस्वेत सु एषो भर्तृदारिकायाः संतापो यः शिशिरोपचारैरपि प्रत्यहं । ८ खल तावदात्मापि शक्तिव्यः । ९ एव रक्षयमिति अतिमात्रं मामुत्सुक्यसि । १० कथं वा । ११ अवहित्तास्मि ।

प्रथमा—हंजे एवं सु अहं तुमं त्रिअ पुणो णिज्वंघिअ पुच्छति पिअस-
हीए भाणिदग्धि कलावईए जह सहि कोमुदीए पुच्च सु वसंतदोलारोहण-
दिणे कामेदवघरत्तंतरे दिट्ठो भट्टदारिआए भट्टा रामो पुणो अ माह-
विवणे अप्पग्धि उक्कंठंतो दिट्ठो सो एव्व दाणि भट्टिदारिआए संशवहेडति ।

द्वितीया—हंला जुंजद ।

प्रथमा—हंला किं दाणि अग्हे भट्टिदाग्धिआपासं गच्छेमो आदु चंद-
अंतधाराधर एव पडिवालेमो ।

द्वितीया—एवं सु अहं पिअसहिए भाणिदग्धि विणीदाए जह सहि
सुउमारिए बहुजणपलाव ण सहद सीसवेअगादिरेअदो भट्टिदारिआ
ता सहिअणांवि सच्चं धमअवणडुवारे एव्व णिसिहेहिति ।

प्रथमा—तेणं हि तुमं तं णिओअं अण्णचिट्ठु, अहं पि सज्जीकअं धारा-
परअं भट्टिदारिआए णिवेदमि ।

द्वितीया—संहि तह ।

(निष्क्रान्ते)

१. सन्नि एवं गलु गहं स्वमिच पुनर्निवप्य पृच्छति प्रियसन्ध्या भणित्वास्मि
कलावत्या यया सन्नि कौमुदिके पूर्वं खलु वसंतदोलारोहणदिने कामेदवगृहान्तरं
दृश्ये भर्तृदारिकायाः भर्ता रामः । पुनश्च मायवीवने आननि स्पर्कमानो ह्यः स
एवेदानीं भर्तृदारिकासत्तापहेतुरिति । २ सखि सुच्यते । ३ सखि धिनिदानामार्श
भर्तृदारिकानार्थं गच्छतव जयवा च्छक्रंतधारायुद्धे प्रतिपादयाम् । ४ एवं
सन्ध्या प्रियसन्ध्या भणित्वास्मि विनीतया यया सन्नि सुकुमारिके बहुजनप्रलापं
न गच्छते रीतिर्वेदनातिरेकतः भर्तृदारिका तस्मात्सखिजनमपि सर्वे प्रमदवनद्वारे
निवेशयेति । ५ तेन हि त्वं तं नियोगमनुतिष्ठ अहमपि सञ्जीकृत्य धारायुद्धं भर्तृ-
दारिकाया विवेदयामि । ६ सखि तथा ।

गआए पिअसंहिए कोमुदीआए । तां तुए सिग्धं आणिअ आअंतव्वंति जाव तहिं गच्छेमि । (परिक्रामति)

प्रथमा—(विलोक्य) कां उण एसा इदो अभिवड्ढइ (निरूप्य) कहे पिअसहि सुहमारिआ ।

द्वितीया—(दृष्ट्वा) कहे पिअसहि कौमुदीआ ।

प्रथमा—संहि कुदो आअच्छसि ।

द्वितीया—हेला कोमुदीए अहं खु इदो आअच्छंतीए तुमं चिराअसिति दाणिं तु भट्टदारिआए अग्गदो णिउत्ता । किं तुए सज्जीकअंन्तं धारापरअं ।

प्रथमा—आम ।

द्वितीया—हेला चिहडु एअं को णु एसो भट्टिादरिआए संदाओ जो सिसिरोवआरेहिंपि पच्चहं वड्ढेदि ।

प्रथमा—रहसे सु दाव अप्पावि संकिदव्वो ।

द्वितीया—एव्वं एदं तहवि रहसेति भणंति । अइमेत्तं मं ऊसिएसि ।

प्रथमा—कंहं वा पिअसंहिए रहसं रक्खेमि सुणाहि दाव ।

द्वितीया—अंवहिदाहि ।

१ का पुनरेया इतो अभिवर्तते । २ कथं प्रियसखी मुकुमारिका । ३ कथं प्रियसखी कौमुदीका । ४ सखि कुत आगच्छसि । ५ सखि कौमुदिके अहं खल्ल इत आअच्छंत्यास्त्वं चिरागसोतीदानीं तु भर्तृदारिकया अप्रतो नियुक्ता । किं त्वया सखीकृतं तद्भारगृहं । ६ ओम् (स्वीकारे) । ७ सखि तिष्ठत्वेतत् का तु एषो भर्तृदारिकायाः संतापो यः शिशिरोपचारैरपि प्रत्यहं । ८ रहस्ये खल्ल तावदारमापि संकितव्यः । ९ एवमेतत्तथापि रहस्यमिति भणंति । अतिमान्ने मामनुकथसि । १० कथं वा प्रियसख्या रदस्यं रक्षामि शृणु तावत् । ११ अवहितारिम् ।

प्रथमा—हैंजे एवं सु अहं तुमं विअ पुणो णिव्वंधिअ पुच्छंति पिअस-
हीए भणिदमिह कलावईए जह सहि कोमुदीए पुव्वं सु वसंतदोळारोहण-
दिणे कामेदवघरब्भंतरे दिट्ठो भट्टदारिआए भट्टा रामो पुणो अ माह-
विवणे अणमिह उक्कंठंतो दिट्ठो सो एव्व दाणिं भट्टिदारिआए संदावहेउत्ति ।

द्वितीया—हंला जुंजइ ।

प्रथमा—हंला किं दाणिं अमहे भट्टिदारिआपासं गच्छेमो आदु चंद-
अंतधाराधर एव पडिवाडेमो ।

द्वितीया—एव्वं सु अहं पिअसहिए भणिदमिह विणीदाए जह सहि
सुउमारिए बहुजणपलावं ण सहइ सीसवेअणाद्विरेअदो भट्टिदारिआ
ता सहिअणांवि सव्वं पमअवणदुवारे एव्व णिसिहेहिति ।

प्रथमा—तेणं हि तुमं तं णिओअं अणचिट्ठ, अहं पि सज्जीकअं धारा-
धरअं भट्टिदारिआए णिवेदेमि ।

द्वितीया—सहि तह ।

(निष्वाते)

१. सग्नि एवं खलु सहं त्वमिह पुनर्निवंध्य पृच्छंति प्रियसत्या भगितास्मि
कलावत्या यथा सखि कौमुदिके पूर्वं खलु वसंतदोळारोहणदिने कामेदवघराभ्यंतरे
इष्टो भर्तृदारिकायाः भर्ता रामः । पुनश्च माधवीवने धात्मनि उत्कंठमानो दृष्टः स
एवेदानीं भर्तृदारिकासंतापहेतुरिति । २ सखि युज्यते । ३ सखि किमिदानीमावा
भर्तृदारिकापार्श्वं गच्छाव धमवा चंद्रकांतधारण्ये प्रतिपालयावः । ४ एवं
खल्वहं प्रियसत्या भगितास्मि विनीतया यथा सखि सुकुमारिके बहुजनप्रलापं
न राहते शीर्षवेदनातिरेकतः भर्तृदारिका तस्मात्सखिजनमपि सर्वे प्रमदवनश्वरे
निषेधयेति । ५ तेन हि त्वं तं नियोगमनुतिष्ठ बहमपि सन्नाहृतं धाराण्यं भर्तृ-
दारिकाया निवेदयामि । ६ सखि तथा ।

(ततः प्रविशति सीता विनीता चेटी च ।)

सीता—हंजे कोमुदीए किं साहु सज्जिअं चंदअंतघाराघरअं ।

चेटी—किं ण सज्जीकरेइ चंदअंतघाराघरअं कोमुदीआ ।

विनीता—हेला साहु भणिअं जाव तुमं गहुअ जह भट्टिदारिआ सीस-
वेअणं सुणिअ ण किलम्मइ भट्टिणि वसुहा जहि तहि वा विहारावदेसणि-
वेदणेण अणिब्विण्णं करेहि ।

चेटी—अं पिअसहि मणादि । (निष्कांता)

विनीता—इदो इदो भट्टिदारिआ ।

(उभे परिक्रामतः)

विनीता—एअं पमदवणं जाव पविसम्ह ।

(उभे प्रविशतः)

सीता—(विचिंत्य) पिअसहि किं इमो अम्हाणं उज्जोवो कदा-
इअमोहो आहु हिअअस्स एस मोहो ।

विनीता—भट्टिदारिअं एवं णिउज्जंतो मअणो भट्टिणंपि तुरिदं तुह
पाहुडिअं कुणइ ।

सीता—संहि दुस्सहं खु तवइ चंदादवो जाव एअं परिहरंतिअ इमाए

१ सखि कोमुदिके किं साधु सज्जितं चंद्रकांताभारागृहं । २ किं न सज्जीकरोति
चंद्रकांतभारागृहं कोमुदिका । ३ इहा साधुभणितं यावत्त्वं गत्वा यथा भर्तृदारिका
शीर्षवेदना श्रुत्वा न ह्याम्यति भट्टिनी वसुधा यत्र तत्र वा विहारापदेशनिवेदनेन
अनिर्विण्णा कुरु । ४ यत् प्रियसखी भगति । ५ इत् इतो भर्तृदारिका । ६ एत-
त्प्रमदवनं यावत्प्रविशामः । ७ प्रियसखि किमियमस्माकयोगः कदाचिदमोषो
अथवा हृदयस्यैव मोहः । ८ भर्तृदारिकामेवं नियुंजन् मदनः भर्तारमपि त्वरितं
तव प्राधूर्णिकं करोति । ९ सखि दुस्सहं खलु तपति चंद्रातपो यावदेनं परिहृत्य
अस्याः पृच्छयाया वकुलवाटिकायाः छायां गच्छामि ।

पच्छाआए वडलवालिआए च्छाहिं गच्छेमि (तथा परिक्रम्य) संहि सो एव्व वरं चंद्रादओ एत्थ खु उवरि णिवडंतेहिं कुसुमवाणविजयघाणेहिं विज्झेदि वडलकुसुमेहिं मे सरीरं ।

विनीता—(अगतो निर्दिश्य) एअं चंद्रअंतधाराघरअं जाव पविसम्म सीता—सहि तेह ।

(प्रविशतः)

विनीता—भट्टिंदारिए एअं सव्वदो सज्जीकअसिसिरोवजारं णिस्स-दजंतघारासहंसं चंद्रअंतधाराघरअं एसा अ एत्थ तमालपल्लवसज्जा । जाव इदं एव्व तुह संताओ अवणिज्जहु ।

सीता—जं पिअंसहि भणादि । (उपावेश्य) हंजे विणीद्रे एताइ तमालदलाइ दलंतीव हिअअं उम्हाअताए ।

विनीता—तेणं हि इमाइ चंद्रणपल्लवरसेण सिंचेमि । (तथा करोति)

सीता—हंजे णिप्पीडिदं विअ चंद्रणपल्लवेहिं सह मे हिअअं ।

विनीता—जाव इमाए गंधणीहारेण सिंदाए जलंद्राए बीजेमि । (तथा करोति)

सीता—हेला गंधणीहारसेअदो सिण्णं मे सरीरं ।

१ सति स एव वरं चंद्रात्पः अत्र खलूपरि निपतद्भिः कुसुमवाणविजयघारेः विष्यते वकुलकुसुमैः मे शरीरं । २ एतच्चंद्रकांताधारागृहं यावत्प्रविशामः । ३ सति तथा । ४ भट्टिंदारिके एतत्सर्वतः राक्षीकृतं शिशिरोपचारं निष्येदन्यु यंत्रधारण-द्वयं चंद्रकतधारागृहं एषा चात्र तमालपल्लवशय्या । यावदित एव तत्र संतापमप-नयतु । ५ यत् प्रियसखी मणति । ६ हंजे विनीते एतानि तमालदलानि दलंतीव हृदयं औष्मलतया । ७ तेन हि इदानीं चंदनपल्लवरसेन सेचयामि । ८ हंजे निष्पी-डितमिव चंदनपल्लवैसाह मे हृदयं । ९ यावदनया गंधनीहारेण सिन्धया जलार्द्रया योजयामि । १० इहा गंधनीहारसेकात् शीर्षं मे शरीरं ।

विनीता—(स्पृष्ट्वा) कहं एसो गंधणीहारो से दुग्भेदो परिणदो जाव इमेहिं कम्पूरचुण्णेहिं पटीकरेमि । (तथा करोति) ।

सीता—हंजे चुण्णेदि मे हिअअं कम्पूरचुण्णं ।

विनीता—तेण हि इमिणा मोत्तापलक्खोदसङ्घित्थेण केलिपत्तेण बीजामि (तथा करोति)

सीता—हंला एअं मोत्तिअखोदधवल्लिअधारं केलिपत्तं असिपत्तं विअ अणंगस्स उल्लसंतं पेक्खंति भाअदि मे आदा ता जाव तं अण्णदो विक्खिसव अहव मा खु तं मुंच एसो खु जंताणिवहंतचंद्रअंतणीसंदमंद-
हुंकारमुच्छिदो मं दाणिं मंदाणिलहद्वो जाव तेण कअलीपत्तेण एअं मलआणिलं पडिबीजंती अण्णदो ओसरेहि ।

विनीता—कहं एस णिवारिज्जइ सदागई जाव इमिणा चंद्रअंतणिसंद-
पलाविदेण कल्लहारदलेण तुवं बीजामि । (तथा करोति)

सीता—हंजे चंद्रअंतणिसंदावदेसेण भिस्संदहिं मे हिअअं जाव कम-
लिणीपत्ताइ समप्येति पडिअवच्छावेदि ।

मिवातंगस्थोऽसन् पदर्थस्थाः विभेस्यात्मा तस्मादावत्तदन्यतो विक्रिप । अथवा मा खलु सन्मुंच एप खलु यत्रनिपत्तचंद्रकातानिध्यंदमंदहुंकारमूर्च्छितो मूर्च्छयति मग्निदानीं मंदाणिलहतकः यावत्तेन कदलांपत्रेणैतं मलयानिलं प्रतिबीजंती अन्यतोऽपसारय । ५ कथमेव निवार्यते सदागतिः यावदनेन चंद्रकातनिष्यंदप्रक्षालितेन कल्लहारदलेन त्वा बीजयामि । ६ हंजे चंद्रकातनिष्यंदापदेशेन निष्यंदते मे हृदयं यावत्कमलिनी-
पत्राणि समप्येती पदर्थस्थापय ।

विनीता—(तथाकुर्वती) कहें मुणालिणीपत्ताइ अधिगमिअ अंगह-
स्थोवि मे उम्महाविज्जई । जाव संदावसुमसपेरंताइ सिचेमि मुणालिणीपताइ ए-
आदलरसेण । अहव ताइ सूसाइ मुणालिणीपत्ताइ परिचिइअ चंद्रकलाको-
मळाइ मुणालाइ दमिए अंगेसु समप्येमि । (तथाकरोति)

सीता—हंला एआइ विसकंदाइ सच्चं विसकंदाइ ।

विनीता—कि दांणि करेमि होडु जाव इमाए अंगेसु मरिआइ एआइ
सकुसुमाइ उप्पलकुसुमकंढाइ समप्येमि । (तथा करोति)

सीता—हंजे एदे सु णं उप्पलकुसुमकदा कुसुमवाणस्स कंदा ता किं
तुए करिअदि ।

विनीता—कंहं विदेहोवि सअं दहहुमम्महो दहइ अअं विदेहपुत्ति
(सचितं) हं किं करिस्सं होडु जाव एदाइ मोत्तिअसराइ सतप्येती लघु-
करोमि इमाए संदाव । (तथा करोति) ।

सीता—हलां विणीदे एदे सु सरा सरा एव्व मम्महस्स ।

विनीता—भह्ददारिए पेक्ख दाव देकरामहुरं कोमुदी गअणगंगां उडुवेण
वेअ अलंकरिज्जंतं उडुवेण ।

१ कथं मृगालिनीपत्राणि अधिगम्यागृहस्तोपि मे धौव्मायते यावत्सन्तापशुष्क-
वैतानि सिचयामि मृगालिनीपत्राणि एल्लदलरसेण । अथवा तानि शुष्काणि
मृगालिनीपत्राणि परित्यज्य चंद्रकलाकोमलानि मृणालानि अस्या अंगेषु समर्पयामि ।
२ इत्थ एतानि विसकंदानि सत्यं विपकंदानि । ३ किमिदानीं करोमि भवतु
यावदस्या अंगेषु मरितानि एतानि सव्वसुमामि उप्पलकुसुमकंढानि समर्पयामि ।
४ हंजे एते सल्ल मन्तूलकांढा कुसुमवाणस्स कांढा तस्स एवया किं क्रियते ।
५ कथं विदेहोऽपि स्वयं दग्धमन्मथ दहत्ययं विदेहपुत्री । ६ अहं किं करि-
ष्यामि भवतु यावदेतान् मीचिबचारान् सतर्पयंती लघूकरोमि अस्याः सताप ।
७ इत्थ विनीते एते सल्ल घराः घरा एव मन्मथस्य । ८ भर्तृदारिके पश्य तावत्
प्रेक्षामयुरं कोमुदी गगनगंगां उडुपेनेवालक्रियमाणां उडुपेन ।

सीता—हैला इमसिं अवारे चंद्रिकासमुदे मज्जंतं अलद्दुच्छासं अण्णाणं धारेहुं ण पारेमि ।

विनीता—हैद्धि हद्धि ।

सीता—सहि सव्वंवि सहिहुं सक्त एस पुण अण्णसाहारणे खु मोहेइ मं चंदमोहो ।

विनीता—(सखेदं) कंहं हरिणी वेदेण विअ चकोरिए चंडादवेण विअ चंद्रादवेण संधुक्खिदो इमाए संदावो ।

सीता—(संतापममिनीय) संदोवस्स तवति पडिआरो जइ खु कोमुदी एव्व सहि भण्णाए एत्थ अण्णो पडिआरो कोमुदी एव ।

विनीता—भट्टिदारिए दक्ख एदं खु गअणगंगाए सुरदंतिदंतवलिहा-पादेण अंताणुभिण्णा दमिगवहुं विअ विमाइ पवडिअकोमुदीणिम्मलजल-पत्राहविक्खित्तणक्खत्तधुब्बुदजालं अमअमकरखिवं ।

सीता—हैला एअं चंद्रहदअं णिज्जाअंतीए चंदअंतोवलं विअ मे लोअणजुअलं होलजलाविलं ।

विनीता—तेण हि मुणालहारपत्तबंधं जलपेडलं अच्छिसु कपोलेसु धणे-सु अ समेप्पति अदिवाहेहि परिदावं (उपनयति) ।

१ हला अस्मिन्नपारे चंद्रिकासमुदे मज्जंतमल्लधोच्छासमात्मानं धर्तुं न पारयामि ।
२ हा धिक् इंत । ३ साक्षि सर्वमांषि सोदुं शक्यते एष पुनरनन्वसाधारणं खलु मोहयति मा चंद्रमयूखः । ४ कथं हरिणी व्याधेनेव चकोर्याः चंडातेपेनेव चंद्रातेपेन संधुक्षितः अस्याः संतापः । ५ संतापस्य तपति प्रतीकारो यदि खलु कौमुद्येव सखि भण्यतेऽत्र अन्वः प्रतीकारः कौमुद्येव । ६ भर्तृदारिके पश्य एतन्न खलु गगनगंगायाः सुरदंतिदंतपरिधाघालेनांतरद्वित्रं लिद्वृत्तमिव विभाति प्रवर्तितकौमुदीनिर्मलजल-प्रवाहविक्षिप्तनक्षत्रबुद्बुदजालममृतमयूखविवं । ७ हला एन चंद्रहृत्कं निव्यायंत्याः चंद्रकातोपलमिद मे लोचनयुगलं बहलज्जलविलं । ८ तेन हि मुणालहारपत्रबंध-जलपत्रकं अधिपु कपोलेषु स्तनेषु च समर्पयंती अतिवाह्य परितापं ।

सीता—(आदाय तथाकृत्वा) हलौ द्वाणिं सु मे अहिअं उगमंति
अच्छिणीवाहं वाहं च ।

विनीता—हेन्द्रि ।

सीता—सैहि तं करेहि मे सीसवेअण्णपाटिकरिअं ।

विनीता—तेण हि चंदणललाट्टिअ रचयोमि । (तथा करोति) ।

सीता—सैहि सअं विअ सीसवेअण्ण एस गोसीसलेओ ।

विनीता—भेड्डिदारिए एअं विसतंतुदुडलवासिणीं मुणालामरणदारिणीं
दिण्णचंदणचच्चकीं केसरकिअत्थासअं मालदिमालधारिणीं आमुक्कमल्लि-
आमउलभारं णोमालिआमालिआमेहलं चंदअंतपुत्तिअं आलिंगती संदावं
ते उद्धणाहि ।

सीता—हैला सुदु भणिअं (तथाकृत्वा) सैहि चंदअंतपुत्तिए किं मइ-
त्तावि अहिअदरं तुइ णिइओ एस मम्महहदुवो । जेण तुवं वि एवं णाम
परिकरसिसिरोवआरा एआरिस संदावं उव्वहेसि ।

विनीता—भंद्धिदारिए सिसिरोवआरो सु ण दे सिसिरोवआरो मण्णे
सिसिरोवआरमोअणं व दाणि सिसिरोवआरोत्ति ।

१ हला इदानीं खलु मे अधिकं दर्शति अक्षिणीवादं वाप्यं च । २ हा धिक् ।
३ सखि तत्कुरु मे शीर्षवेदनाप्रतिक्रिया । ४ तेन हि चंदनललाटिकां रचयामि ।
५ सखि स्वयमिदं शीर्षवेदनेपगोशीर्षलेपः । ६ भर्तृदारिके एता विसतंतुदुकूलवासिनी
शृणालामरणधारिणी दत्तचंदनचूर्णव्या केसरकृतस्थासकां मालतीमालाधारिणीमा-
मुक्कमल्लिकामुकुलभारं नवमालिकामालिकामेखला चंद्रकातपुत्रिकामालिङ्गती संतापं
ते उद्धतु । ७ इहा सुदु भणितं । ८ सखि चंद्रकातपुत्रिके किं मत्तोपि अधिकतरं
त्वयि निर्देयो मन्मथद्वयकः येन त्वमपि एवं नाम परिकृतशिशिरोपचार एतादृशीं
संतापमुद्धतिः । ९ भर्तृदारिके शिशिरोपचारः खलु न ते शिशिरोपचारः मन्ये
शिशिरोपचारमोचनमेवेदानीं शिशिरोपचार इति ।

सीता—हंजे किं करेमि सब्दोवलगं मअणसरासरो सरधि विअ खु मे आदा कुसुमाउहस्स ।

विनीता—को^१ अण्णो एसो आदा सरहि एव्व (इत्यर्घोक्ते)

सीता—(सहर्षं) कहि कहिं अज्जउत्तो ।

विनीता—भट्टदारिए एवं खु अहं वत्तुकामो को अण्णो एसो आदा सरहि एव्व दे आउंस्सणिमग्गपुप्फाउहवाणसहस्सोत्ति ।

सीता—हंतं कुदो मे तारिसा भाअदेआ जेण दाणिं अज्जउत्तो सअं आजहुअ अच्छीणं मे ऊसवं देइ ।

विनीता—भट्टदारिए मा खु तह संतप्पिअ अवस्सं खु पिअसहि कलावई ण दे अण्णहा भणाइ ता एत्थ पविट्ठ एव्व जाणिहि भट्टिणिआ वइदो मुहुत्तअं पडिवालेम ।

(ततः प्रविशति रामो विदूषकश्च)

रामः—

तत्तद्योमा तपनकिरणैः वासरस्तु प्रकामं

संतापानां भवतु विषयो दुःसहानाममीषाम् ।

सः स्यात्तस्यां निशि च शशिनो ज्योत्स्नया शीतलायां

चित्रं जातो द्विगुणितगुणो हंत संताप एषः ॥ १ ॥

१ हंजे किं करेमि सर्वतोवलगं मदनशरासारः शरधिरिव खलु मे आत्मा कुसुमायुधस्य । २ कोऽन्यः एष आत्मा शरधिरिव । ३ कस्मिन् कस्मिन् आर्यपुत्रः । ४ भर्तृदारिके एवं खल्वहं वत्तुकामा कोन्य एष आत्मा शरधिरिव ते आपुंस्सणिमग्गपुप्फायुधबाणसहस्स इति । ५ इंत कुदो मे तादशानि भागधेयानि येनेदानीमार्यपुत्रः स्वयमागत्य अक्षणीमें उत्सवं ददाति । ६ भर्तृदारिके मा खलु तथा संतप्य अवश्यं खलु प्रियराखिकलावती न तेऽन्यथा भणति तस्माच्च प्रविष्ट एव जानीहि भट्टिन्या वदितो मुहूर्तं प्रतिपालयामः ।

विदूषकः—भो वअस्स पेम्त पेक्ख मअरद्धअविजअरज्जाहिसे-
असलिलप्पगहस्स विअ सोहग्गं जोहणापूरस्स ।

रामः—(निर्घण्य) हत शोचनीयाः खलु विरहिणः । ते हि

प्रसर्पतीं ज्योत्स्नां मदनविजयारमरमसा
प्रमदोत्थां धूलिं किल वियति पश्यति विधुराः ।
किमन्य मन्यते मलयगिरिवांताञ्च पवनान्
सकोपं प्रोन्मुक्तान्यममहिपशृत्कारमरुतः ॥ २ ॥

विदूषकः—वैअस्स कि ण णिव्वापेदि तुह हिअअ एसा णोहारविद्धु-
कोमला कठावलविणी हारलदा ।

रामः—वयस्य मैव पश्य ।

न सोऽय शीतांशुर्जरठतपततो रविरसौ
न चैषा ज्योत्स्नाया शिरि सुहृदसायातपदिखा ।
न चैते हारा यत्तरणिमणिमाला स्फुटमिमा
न चेदंगान्येव प्रियसख तपेयुः कथमिव ॥ ३ ॥

विदूषकः—हंतं कह एसो वड्ढेदि सदाव वअस्ससा वड्ढवधुकुमुदिणीवधु ।

रामः—वयस्य आदेश्य मार्गं प्रमद्वनस्य ।

विदूषकः—एअं उत्तरदो माहविण एसा अ इगस्स दम्भिणदो पुण्ण-
वाटिआ जाव इमाणं अतरेण गच्छग्ग ता इदो पिअवअस्सो ।

(परिक्रामत)

१ भो वयस्य पश्य पश्य मकरध्वजविजयराज्याभिषेकसलिलप्रवाहस्यैव मौभाग्य-
श्रोत्रापूरस्य । २ वयस्य किं न निर्वापयति तव हृदयं एषा नोहारविद्धुकोमला कठा-
वलविनी हारलता । ३ हंतं कथमेव वर्धयते सताप पदस्यस्य नद्वर्धधुकुमुदिनीवधुः ।
४ एतदुत्तरतो माघवीरने एषा चास्य दक्षिणतो पुण्य वाटिका यावदनयोरेत-
रेण गच्छाव तस्मादित प्रियवयस्य ।

रामः—(मदनावस्थां नाटयन्) ।

निःशेषानद्य यूयं पिबत विनिपतञ्चंद्रपादांश्चकोरा
हे राहो व्यात्तवक्रः सकलमपि गिल त्वं सुधासूतेर्विवम् ।
वातानाचूपतैनान्मलयजफणिनश्चंदनामोदसांद्रान्
गृणहीत ज्या द्विरेफा मधुपूषितमुचः कौसुमान् कामवाणान् ॥ ४ ॥

(विचिंत्य) अलमनया केवलमशोधितमूलया बहिर्जल्पलीलया ।
तदिदानीं मन्मथमेव मूलमनुशिष्मः । (आकाशे लक्ष्यं बद्धा)

मनसिज विषयांस्तांस्त्वं मनस्विप्रणिंद्यान्
जहिहि न हि गुणस्ते तेषु संसर्ग एषः ।
न चरितमथवाहो तेऽन्यथा कर्तुमर्ह
भवति च मधुपानां यद्गुणस्ते गुणाय ॥ ५ ॥

विदूषकः—वअंस्स एदं पमइवणपच्छिमदुवारअं ।

रामः—यावत्प्रविशावः ।

(प्रविशतः)

विदूषकः—वअंस्स णिद्विसेहि एअं जोणहापूरतरंगं मं विअ सुहसि-
सरपरिसं पओसाणिलं ।

रामः—

तामिस्र एष पवनो विरहिजनोत्पातपांशुवृष्टिरिव ।
उत्फुल्लकैरवरजो धूसरितस्तत्त्वमपहरति ॥ ६ ॥

विदूषकः—वअंस्स एता खु सा तमालवीहिआ ।

रामः—(निर्वर्ण्य) वयस्य पश्य ।

१ वयस्ये तत्प्रमदवनपरिवमद्वारं । २ वयस्य निर्वर्ण एत उयोत्स्नापूरतरंगं मामिव
शुभाशिरस्पर्शं प्रदोषानिलं । ३ वयस्य एता खलु सा तमालवीधिका ।

प्रच्छायरम्यास्तु तमालवास-
यष्टिप्यसौ बर्हिगणः शयानः ।
ज्योत्स्नालवैः पल्लवरधदृष्टै-
विभाव्यते मेचक्यर्हमारः ॥ ७ ॥

विदूषकः—(निर्दिश्य) वैअस्त एअं खु तं पल्लकअलिस्तमतोरण-
रमणिज्जं धाराधरेअदुवारअं ।

रामः—(निर्वर्ण्य सस्पृहं)

शीतः कपोलार्पणदानयोग्य-
अंद्रातपस्यच्छत्रुकूलवासी
प्रियोरुसाम्याद्विददाति रंभा-
स्तंभो ममासौ परिरंभवांडाम् ॥ ८ ॥

विदूषकः—मां तुवं उवमामेत्ते उअंठेहि उवमेअं चेअ दाणि लहसि ।

रामः—तथास्तु ।

विदूषकः—वैअस्त वयर दाव जोहणीसवण्णं परिसाणमेअं चंद-
अंतणिसंसंदादं ।

रामः—वयस्य सम्यगुपलक्षितं । तथाहि ।

चंद्रोपलानां शुचिचंद्रकांता
निर्याणधारा गृहहर्म्यशृणात् ।
निष्यंदधारा स्रवती प्रणाल्या
सुरस्रवतीव हिमाचलायात् ॥ ९ ॥

विदूषकः—अहो से तिरिअं ।

१ वयस्य एतत्कलु तन् प्रस्तकदलिस्तमतोरणरमणिर्यं धारणशृङ्गारं । २ मा त्व-
मुपमानाद्ये अश्रंठस्व उपमेयमेवेदानीं लभसे । ३ वयस्य पश्य तावत् ज्यात्प्रास-
वर्णे स्पर्शानुमेयं चंद्रकातनिष्यंदपादम् । ४ अहो अस्याः स्वर्यं ।

रामः—वयस्य यावत्प्रविशावः ।

विदूषकः—इंदो दाव ।

(उभौ प्रविशतः)

विदूषकः—(दृष्ट्वा) वैअस्स एसा खु अत्तहोदि सीदा विणीदासहिदा तुमं पडिवालेदि ।

रामः—(विलोक्य निर्ययं च) ।

समन्मथा मत्प्रतिपालनोत्सुका
मनोरथानां कुरुते परां धृतिम् ।
वियेष्टयंती परित्तापितां तनुं
तनूवरीयं तनुते शुचं च मे ॥ १० ॥

विदूषकः—पिअवअस्स एहि उवसप्पम्म ।

रामः—वयस्य ममेदानीं तव सख्याः सीतायाः मन्निबंधनं विविक्त-
संजल्पं श्रोतुं च सकौतुकं चेतः ।

विदूषकः—तेणं हि एत्थ एव्व मुहुत्तअं चिट्ठेमो ।

रामः—सम्यगाहं भवान् ।

(उभौ तथा कुरुतः)

सीता—(सानिर्वेदं) हलां विणीदे किं शमिणा अलद्धफलेण
पडिवालणेण ।

विनीता—भार्ग्वदारिणं मा तुवं सोइअ जह तुमं माहविवणे समस्सा-

१ इतस्तापत् । २ वयस्य एषा खलु अत्रभवती सीता विनीतासहिता त्वा प्रति-
पालयति । ३ प्रियवयस्य एहि उपसर्गावः । ४ तेन हि अत्रैव मुहूर्तं तिष्ठावः ।
५ हला विनीते किमनेनालब्धफलेन प्रतिपालनेन । ६ मर्तृदारिके मा त्वं शोचयित्वा
यया त्वं माप्यवीचने समाश्वसिता तत्कालसाभिहितेन भर्त्रा रामेण तपेदानीमपि
स त्वा समाश्वासयिष्यति ।

सिदा तत्कालसृष्टिहिद्रेण भद्रिणा रामेण तह दाणिंवि सो तुमं सम
स्सासइस्सिदि ।

सीता—को वा अदोवि परं समस्सासणकालो ।

विनीता— (आत्मगतं) जावं भद्रा आअच्छेदि दाव भद्रिदारिअं
अणुज्जेण कीलावदेसेण विणुदेमि (प्रकाशं) भद्रिदारिए जाव माहवि-
वणउत्तं अभिणअंतीए कंपि वेळं अदिवाहेमो ।

सीता—हला साहु भणिअं ।

विनीता—तेणे हि अहं भद्रा रामो होमि तुमं पुण भद्रिदारिआ चेअ
होहि ।

सीता—हर्ला जुत्तं आचक्खिअं ।

विदूषकः—कंठं पुष्पगंधिआ पउत्ता ।

रामः—वयस्य निभूतमवलोकयामः ।

विनीता— (रामभूमिकां गृहीत्वा मदनावस्थामभिनीय) अहो मक-
रकेतनस्य रणरणिक्शालिता ।

कुसुमवृष्टिरसौ कुसुमेपुना
कुसुमचापधरेण निपातिता
विजयिनः पुनरस्य निपातिता
कुसुमवृष्टिरभूजयशंसिनी ॥ ११ ॥

१ को वा अतोपि परं समासासनकाल । २ यावद्भर्तागच्छति तावद्भर्तृदारिकाम-
नुकूलेन क्रीडापदेशेन विनोदयामि । ३ भर्तृदारिके यावन्मापविवनट्टातमभिनयत्यः
कामपि वेष्ममतिषाडयामः । ४ हला साहु भणितं । ५ तेन हि अहं भर्ता रामो
भवामि त्वं पुनर्भर्तृदारिकैव भव । ६ हला युक्तमारख्यातं । ७ वर्यं पुष्पगं-
धिका प्रहृता । ८ रणप्राचुर्यशालिता ।

सीता—(श्रुत्वा ससेदमिव) हतं किं ताए इति मं विहत्येह । हंजे
किं दाणि एत्य थीयदि ता गच्छम्ह अहम कहिं दाणि मए गच्छिअदि ।
(मोह नाटयति) ।

कृतकराम —(कर्ण दत्त्वा) कथं खीजनसमाश्वासशब्द ।

रामः—(सहसोपसृत्य संज्ञया विनीतां विनिवार्य) प्रिये समाश्वासिहि
समाश्वासिहि ।

सीता—(समाश्वास्य दृष्ट्वा च सहर्षं सलज्जं चात्मगतं) वंरं सअ
ने अज्जउत्तो । (गंतुमिच्छति) ।

ते गृहीत्वा) अयि मुग्धे ।

विदूषकः—कंहं इमार कुंमदासोए जोरिओ बगस्तसस सिणिद्धं
धीरो सरो उदार च सत्तं ।

राम.—संगीतकविदग्धा हि प्रायो राजकुलपरिचिता स्त्रियः ।

सीता—(आकाशे) हंला विणीदे अविदिअभावे तस्सिं जणे कंहं
ण लज्जेदि मे उक्कंठा । किं भणासि मा संतप्पिअ तंपि तुमं विअ उक्कंठं
तं चेअ दक्खिस्सिस्सिति ।

कृतकरामः—(आकाशे) वयस्य गार्ग्यायण किं ब्रवीषि कियद्वा
तत्कालः प्रतिपालयितव्यः यस्मिन्नेष सतापः शाम्यति इति (सस्मितं)
वयस्य न दुर्जातं ब्रूयतां । शरदुत्सृजो न तृप्यति कलहंसः शरादि विप्र-
कृष्टाया सीतार्थिनोपि ननु मे न धृतिस्तस्यामदृष्टायां ।

सीता—हला विणीदे किं भणसि दक्ख दाव एसो सु पुरवो मद्दा
रामोत्ति तेण हि कियट्ठं मे चक्खु । (दृष्ट्वा) अंहो अज्जउत्तो ।

कृतकरामः—(आकाशे) वयस्य किं ब्रवीषि । इदमत्राश्वर्यं यद्-
पहस्तिताखिलशिशिरापचारस्य भवतस्तत्रभवति शैशिर्यमापाद्यतीति
(सनिर्वेदं तूष्णीमास्ते) ।

सीता—(आकाशे) हंला किं भणासि किं दाणिं तुस्ससिति ।

कृतकरामः—(आकाशे) वयस्य किं ब्रवीषि अपृष्टेनापि त्वया
सीतां प्रजल्पतः कुतः खलु पृष्टेनापि न सीताप्रसंगे वीयते प्रत्युक्तिारोते
(सनिवत्तं) किं तथा ।

१ कथमनया कुमदास्या चोरितो वयस्यस्य श्लिग्धो धैर्य-स्वर उदारं च सरवं ।
२ हला विनीते अविदितभावे तस्मिन् जने कथं न लज्जसे मे उक्कंठा । किं भणसि
मा संतप्य तमपि त्वमियोत्कंठनानेभव द्रश्यसीति । ३ हला विनीते किं भणसि पश्य
तावत् एष खलु पुरतः भर्ता राम इति तेन खलु कृतार्थि मे चक्षुः । ४ अहो आर्य-
पुत्रः । ५ हला किं भणसि किमिदानीं तुष्णसीति ।

सीता—(श्रुत्वा सखेद्रमित्र) हंतं किं ताए इति मं विहत्थेड । हंजे किं दाणि एत्य थीयदि ता गच्छम्ह अहव कहिं दाणि मए गच्छिअदि । (मोहं नाटयति) ।

कृतकरामः—(कर्णं वृत्वा) कथं स्त्रीजनसमाश्वासशब्दः ।

रामः—(सहसोपसृत्य संज्ञया विनीतां विनिवार्य) प्रिये समाश्वासिहि समाश्वासिहि ।

सीता—(समाश्वास्य हृष्टा च सहर्षं सलज्जं चात्मगतं) कंहं सअं चेअ परमत्यदो अज्जउत्तो । (गंतुमिच्छति) ।

रामः—(हस्ते गृहीत्वा) अयि मुग्धे ।

कृतव्यलीके प्रतिकूलया गिरा

मयि त्वया कोपरसोनुभावितः ।

विकुञ्चितं भ्रूलतिकं तदीक्षणं

क्षिप स्मरस्येदमपन्निमं शरम् ॥ १२ ॥

विनीता—(विलोक्य) कंहिं एअं बालचंदणतळ्मूलालवालपरिपूरितव-
पं विलंपेइ चंदअंतदवपूरो जाव अण्णदो एअं पवट्टेमि ।

विदूषकः—होदि' सिग्घं संविहेअं खु तं जाव बालासोअमूले पवट्टे-
दव्वं अहं पि दे सहाओ होमि ।

(निष्कृता विनीता विदूषकश्च)

सीता—कंहं पिअसहिपि एकाइणिं मं परिचिअअ गआ ।

१ हंतं किं तयेति मा विहस्तयति । हंजे किमिदानीमत्र स्थायते तस्माद्दृष्ट्वा-
अथवा कस्मिन्निदानीं गम्यते । २ कथं स्वयमेव परमार्थतः आर्यपुत्र । ३ कथमेतं
बालचंदनतळ्मूलालवालपीएरितवग्रं विलघयति चंद्रनातद्रवपूरो यावदन्यतो एत-
त्प्रवर्णयामि । ४ भवति शीघ्रं सविधेयं खलु त्वयाबद्वालाशोकमूले भवति तव्यमहमपि
ते सहायो भवामि । ५ कथं प्रियसखी मामेतादृशितां परित्यज्य गता ।

रामः—नन्वयमहं ते परिजननिर्विशेषः संनिहितः ।

सीता—(लज्जां नाटयति, अन्यतो गंतुमिच्छति)

रामः—हस्ते गृहीत्वा निवारयन् ।

चिरस्य कालस्य समागते जने

तवाद्य विंबोष्ठि समागमोत्सुके ।

प्रसिद्धयुक्तं विनिगूहनं न ते

सुनिर्दयं चंडि कुरुपगूहनम् ॥ १३ ॥

सीता—(अवस्थोचितं नाटयति) ।

रामः—(आत्मगतं) असाधारणरमणीयं सत्तु नववधूविद्धतं ।

तथाहि ।

कथमपि परिरब्धा यात्यसौ पश्यतो मे

मयि पुनरधरोष्ठं पातुकामे प्रसह्य ।

सकरुणमुपलाल्यं निर्दयं चाशु पेयं

प्रथयति मुखमंतर्याप्पजिह्वाकुलाक्षम् ॥ १४ ॥

घिनीता विदूषकश्च—(सत्वरं प्रविश्योपसृत्य च) आअच्छइ एत्य
एका इत्यिआ ता किं करिदुं ।

घिनीता—भट्टां तुम्हेहि एत्य अंतरिदेहि होदस्यं ।

रामः—यथाह भवती ।

(तथा तिष्ठत.)

(प्रविश्य)

चंटी—जेदुं भट्टिवारिआ ।

सीता—सहि कोमुदिए कुदो आअच्छसि ।

१ आगच्छति अत्रैका स्त्री सस्मार्त्कि कियताम् । २ हे भर्तः सुष्माभिरजा-
तरितैर्भवितव्यं । ३ जयतु भट्टिवारिका । ४ सखि कोमुदिके कुत आगच्छसि ।

चेटी—मट्टिदारिणं एत्वं तु मट्टिणिणं वसुहाए अहं आणत्ता जह होदि
कोमुद्रीए को कालो पमदवणे विहारत्थं गआए वच्छाए सीदाए सीसिवे-
अणत्ति अ सुअं मए परिअणादो ता तुमं सिग्घं गहुअ तं इद आणेहि त्ति
ता जह भट्टिणि ण किलम्मइ तह मट्टिदारिआ सिग्घं गंतव्वं ।

सीता—हं संकटे पढिमहि ।

विनीता—मट्टिदारिणं तेण ही सिग्घं गंतव्वं ।

सीता—(आत्मगतं) हं अविणीदा सु विणीदा (प्रकाशं) जं
पिअंसहि मणादि ।

चेटी—ईदो इदो मट्टिदारिआ ।

(परिक्रम्य निष्कांता सीता विनीता चेटी च)

रामः—(सोत्कंठं) अहो दुस्तहता प्रियाविरहस्य । अयं हि ।

अच्छिन्नपंक्तिदारसंधिकृताभिसंधि

पुष्पायुधस्य परितोपि विनिःपतंति ।

युंजत्फलानि चिरहार्तविपत्फलानि

कुर्यन्त्यलं सुमनसो विमनस्कतां नः ॥ १५ ॥

चित्रपकः—वअंस समासणो दिअहारंनो अज्ज ए वारुणिदिसं वो-

१ मट्टिदारिके एतं यत्तु मट्टिन्या वसुधायाहमाहता यथा कोमुदिके क कालः
प्रमदने विदारयै गतायाः सीताया वत्सायाः शीर्षवेदना इति च ध्रुतं मया परिज-
नान् तस्मात्त्वं शीघ्रं गत्या तामित ध्यानयेति तस्माद्यथा भट्टिनी न श्राम्यति तथा
मट्टिदारिक्या शीघ्रं गंतव्यं । २ अहं संकटे पतितारिभ । ३ मट्टिदारिके तेन हि शीघ्रं
गंतव्यं । ४ अहो अविनीता खलु विनीता । ५ यत् प्रियसर्पा भणति । ६ इत
इतो मट्टिदारिआ । ७ वयस्य समासप्रो दिवसारंभ. अयं यत्तु यारुणिदिशमथ-
रंभमानः चक्षोरवारणानां दिनकरी कृष्णवर्णा ज्योतस्ना मुच्यन् पविपजलनिधिवेला-
विदारयैक इवाचंते सीताशुः ।

लंवंतो चओरवारणाणं दिअरी कसणवण्णां जोहणं मुंचंतो पच्चिमजलणिहि-
बेलाधिहाररसिओ विअ कोलंविज्जइ सीअंसु ।

रामः—कथं विभातप्राया विभावरी । संप्रति हि ।

विभातविश्लेषितपत्रबंधान्
संदं विभिंदन्नरविंदकोशान् ।
आवाति वायुर्दिवसोत्सुकाना—
माश्वस्तनः कोककुटुंबिनीनाम् ॥ १६ ॥

विदूषकः—वैअस्स जाव वअंपि गच्छेमो ।

रामः—यथा भवानाह (परिक्रामन्)

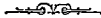
भवत भवत सर्वे निर्वृताश्चक्रवाका
दिवसकरकरामैस्ता निरस्ता तमिस्राः ।
भजत सह वधूभिः स्वैरसंभोगयोरयान्
विकचदलकरंडानाशु तान् पद्मखंडान् ॥ १७ ॥

विदूषकः—इंदो पिअवअस्सो ।

(निष्कांतौ)

इति श्रीगोविंदस्वामिनः सनुना हस्तिमल्लेन विरचिते
मैथिलीकल्याणनाटके चतुर्थोऽङ्कः ॥ ४ ॥

पंचमोऽङ्कः ॥ ५ ॥

(ततः प्रविशति कंचुकी)

कंचुकी—(परिक्रम्य आत्मानं निर्वर्ण्य च) अहो वार्धकं नाम
गुणाय संपद्यते । अहं हि—

वैषम्यदोषमवनीं परिहृत्य यन्ना-
द्भ्रूच्छन् क्रमादविषमे पथि सावधानः ।
दंडेन चोचितनिदेशानिवेशितेन
विभ्रत् स्थितिं धरणिपालधुरं दधामि ॥ १ ॥

अथवा का वा तत्र गुणगृह्यतां श्लाघ्या । तथाहि ।

रचयति जरा वार्धकं कंठं महादिव गद्गदां
स्खलति चरणद्वंद्वं मूर्ध्नाप्यहस्खलतः खलु ।
गलयति च वयस्तच्चांगं मे विधून्वदिव स्वयं
चलति पलितं पाप्मा प्रागर्जितः फलितच्छलात् ॥ २ ॥

(सस्मित) इयं पुनरपहता स्म दौर्जित्यसर्वथा जरत्कंचुकमात्रधारणं
च न क्षमते तरुणजनसेमोहिनीं जरापण्यांगना । (निर्वर्ण्य)

आगुल्फलंयाकुलधारवाणो
विश्लिष्टनिर्मोक इवास्मि भोगी ।
आश्लिष्टसर्व्याग इवान्दहं हि
सुविग्रहिण्या च जरागृहिण्या ॥ ३ ॥

(विचिंत्य) आस्तां तावदियमसंस्तुतकथा आज्ञापितोस्मि महाराज-
जनकेन । यथा—आर्यं गुरुदत्तं यत्तन्नमश्चरपापिहितं दिव्यधनुषो हि नाम
तदधिज्यं कुर्याद्विचलिततस्तेनेव वीर्यशुल्केन तस्मै वत्सा सीता प्रदात-
व्या । आहूताश्च तदर्थमेव सर्वेपि राजपुत्राः । तद्विदानीं मदचनाद्माहय-

संघ ब्रूहि । यथा अद्य खलु वत्सायाः सीतायाः परिणयनसमयः अथैव च राज्ञां धनुर्गुणारोपणपरीक्षणं । तत्सज्जीक्रियतां सभाभूमिः प्रवर्त्यतां च राज्ञां सभाभूमिसमासादनाय समुद्रोपणा, नियोज्यतां च धनुरानयनाय किंकराः । इत्थं चादिश्यता भवतापि पुनस्तत्रैव निर्वर्त्य वस्तुनि ध्यापृतात्मना भवितव्यमिति । अनुष्ठितश्च मया स्वामिनो निदेशः । अद्य हि यथाहं संपादितमंगलकर्मतया गृहीतप्रतिकर्मैव कार्मुककर्मठकृत्यादेशभूमिः सभाभूमिः । तथाहि ।

एकांतबलद्रधिणं प्रसाधिता सुलभयैव नोत्सेकम् ।

प्रतिपालयतीदानीं भूपालसभं सभाभूमिः ॥ ४ ॥

आनीतं च नमश्चरारक्षितैस्ताद्विव्यं धनुः । अद्य हि ।

मध्यप्रतिष्ठापितदीर्घचाप—

दंडा सभाभूमिरसौ विभर्ति ।

अंतः समुज्ज्वलितशेषभोग—

भीमस्य शोभां भुजगालयस्य ॥ ५ ॥

(नेपथ्ये)

भो भो प्रौढबलावलेपगुरुताकंङ्कलवाह्वर्गला

राजानो नययौवनोग्रमदिरास्वादप्ररोहन्मदाः ।

वञ्जावर्तमिदं धनुर्विधटयद्वज्रं बलिक्षमाभृतौ

गुप्मानाह्वयते बलस्य निकपधावापरीक्षाक्षमः ॥ ६ ॥

कंचुकी—(कर्णं दत्वा) इयमिदानीं राजपुत्रान् समाजयितुं नगराध्यक्षैरुद्रोपणा क्रियते । (परितोऽवलोक्य) ।

केचिद्बद्धमनोरथा रथवरानध्यासिता भूमृतः

केचिद्विकरिद्वस्तकर्कशकराः सेवाकरिन्द्रस्थिताः ।

आरूढाश्चतुरंगजित्वरबलाः केचित्तुरंगोत्तमा—

नासीदंति दुरंतदुर्धममदा भूयस्सभाभूमिकाम् ॥ ७ ॥

बहं तु पुनरित्य समर्थये ।

यस्य स्याद्वाहुरेकोप्यचलपरिवृष्टं मंदरं घर्तमीशो
 यस्य भृक्षेपमात्रं क्षिपति जगदरिक्षत्रचित्रासदक्षम् ।
 रामेणारोप्यमाणं समयमिव धनुस्तेन तत्स्याद्दधिज्यं
 नोचेन्न स्याद्दधिज्यं ध्रुवमसहनसन्मानिभिर्द्यमानैः ॥८॥

(विलोक्य) की पुनरिमौ ।

अन्योन्यमन्यूनमनोहृत्कांती
 सह प्रयांताविव पुष्पदंती ।
 इंद्रप्रतीद्राविव चावतीर्णां
 नेत्रे इव द्वे जगतां त्रयस्य ॥ ९ ॥

(निरूप्य) ।

सोऽयं रामः समासन्नः सीतांद्वाहो रघूद्बहः ।
 सोऽयं प्रतिनिधिः कांत्या लक्ष्मणः शशलक्षणः ॥ १० ॥

यावदिदानीमितस्तावद्बहं महाराजाय निर्वर्तिनं नियोग निवेदयामि ।

(परिक्रम्य निःश्रुत)

शुद्धविष्कंमः

(ततः प्रविराति रामो लक्ष्मणश्च)

रामः—(सीतमुक्यमा मगतं) अहो प्रिया हि नाम जनस्य संमो-
 गहिनी विद्या । मम हि ।

तद्विवाधरपानमीप्सितमुखं गात्रं तदाश्लेषणं
 श्रोत्रे तद्वचनश्रुतां व्यसनिते नेत्रे तदालोकने ।

घ्राणं तद्भदनारविंदसरसा मोदाय चोत्कण्ठते
पंचाक्षव्यसनाय पंच हि शराः पंचेपुणा स्वीकृताः ॥११॥

(प्रकाशं) वत्स लक्ष्मण ।

लक्ष्मणः—आज्ञापयत्वार्यः ।

रामः—

अनर्घ्यरूपामपि यस्ततां नैये
धनुर्गुणारोपणमात्रशुल्कताम् ।
रजतृणेन क्षितिभृत्सु कौस्तुभं
विमुह्य विक्रेतुनना भ्रुये ध्रुवम् ॥ १२ ॥

लक्ष्मणः—आर्य त्वां प्रत्येतदेवं प्रतिभाति । कुतः ।

अवलुतभुजंगलोकनाथ—
प्रियकांतास्तनपन्नभंगकांतिः ।
गरुडस्य गरोद्गराद्गरीयान्
यद् बलमीकभवः कियान् फणिः स्यात् ॥ १३ ॥

रामः—वत्स क्रीदशं वा तद्धनुः ।

लक्ष्मणः—आर्य तत्सल्लु ।

नभश्चरभुजावलेपहठलुठनातस्करं ।
बलस्य तुलने तुला तुलितभूभृतो भूभृतः ।
निशम्य तदिदं धनुस्सुवहवो निवृत्ता वृषा
विशंति मदकर्कशाः कतिपये समाभूमिकाम् ॥ १४ ॥

रामः—वत्स आदेशाय मार्गं समाभूमिकायाः ।

लक्ष्मणः—आर्य इत इतः ।

(उभौ परिक्रामतः)

लक्ष्मणः—(पुरो विलोक्य सहासं) अहो मौग्ध्यममीषां क्षत्र-
बंधूनाम् । कुतः ।

शैलेंद्रप्रतिपंथिवाहुशिखरे पंथानमस्मद्गिरा—
मुल्लंघ्यैव वहिःस्थिते वलयतामार्ये च धुर्ये स्थिते ।

प्राताः कर्तुमधिज्यमद्य तदमी चापं वराका वृषाः

के वा धारणकुंभपीठदलने सिंहावृत्तेऽन्ये मृगाः ॥ १५ ॥

रामः—(पुरो विलोक्य) कथं रथ्यांतरेषु निरुच्छ्वासो जनसंमर्दः ।

नेच्छा धौरितमध्यसादिनियतीर्वानायुकैर्लभ्यते

नीयंते विशिखांतरेषु करिणास्तिर्यङ्मुखा यन्वृभिः ।

सृतैस्संहतरस्मिभिर्नियमिता निरुपंदनाः स्पंदनाः

शस्त्राण्यूर्ध्वमुखानि विभ्रति भटा गंतुं कृतप्रोचिताः ॥ १६ ॥

लक्ष्मणः—(पुरो निर्दिश्य) अयमसौ सभाभूमिः ।

रामः—प्रविशाग्रतः ।

लक्ष्मणः—यदाज्ञापयति आर्यः ।

(उभो प्रविशतः)

लक्ष्मणः—(निर्वर्ण्य) ।

उद्धृता पटवास्तचूर्णसरणीं निप्रसूतरत्नप्रभां

व्यत्यासाहितशकचापविभवामाकृष्टभृंगाधलीम् ।

विभ्रत्संप्रति लक्ष्यते स्वयमपि व्यक्तं सभामंडपः

संरभव्यसनीय किंचन धनुज्यारोपणाडंवरे ॥ १७ ॥

(हस्तेन निर्दिश्य) आर्यं परिकल्पितपूर्वोऽयं ययोचितमंचः यावदलं-
कियताम् ।

रामः—यथाह वत्सः । (उपविश्य) वत्स उपविश्यताम् ।

लक्ष्मणः—यथाज्ञापत्यार्यः । (उपविशति)

रामः—(आत्मगतं) ।

वपुर्दूरे वाचामिदमयमनर्घ्योदरमणि—

न मूल्यं त्रैलोक्यं क्व च मम मुधोत्कांडितमिति ।

मयि प्राक् प्रेयस्याः प्रणयघटनोपायकृपणे

कृपालुः प्राप्तोसौ सपदि धनुरारोपणपणः ॥ १८ ॥

अतश्च पाणो कृतोमेव मन्ये विदेहराजात्मजां । येन मे—

शिथिला मिथिलाधिपात्मजायां

प्रणयालाभजडा मनोरथाः प्राक् ।

अधुना नु विशृंखलं प्रवृत्ता—

श्च्युतर्यत्रा घटिता रथा यथैव ॥ १९ ॥

आश्लेष्यैव भुजद्वयेन दयितामुत्संगरंगं बला—

दारोप्यैव समर्प्य तत्करतलं दत्त्वैव शैत्यं दृशीः ।

आघ्रायैव कुचात्कुचं गतघृणं पीत्यैव विवाधरं

संपूर्यैव मनोरथांश्च शतशः सोच्छ्वासमस्मन्मनः ॥ २० ॥

(प्रकाशं) वत्स लक्ष्मण किमत्र धनुर्गुणारोपणाय राजन्यकैः प्रतिपाल्यते ।

लक्ष्मणः—आर्य प्रेक्षकागमनं ।

रामः—कोसौ प्रेक्षकः ।

लक्ष्मणः—आर्य मिथिलेश्वरः ।

(प्रविश्य पद्यभेदेण)

विदूषकः—जेडु पिगवअस्सो ।

रामः—कृतः सलु भवानियतीं वेलां चिरायितः ।

विदूषकः—किं अवरं संशोवासणप्पसंगेण ।

रामः—(सरमितं) जाने तादृशी हि भवतो नियामानुष्ठानबुचुंता ।

विदूषकः—जई जाणासि कुदो मं पुच्छसि ।

रामः—तिष्ठत्वेतत् । कृतो भवान् कुपितमुजंगोच्छ्वासघर्षरानाया-

मिनस्तरंगितोपवीतसूत्राभिर्मुचति श्रमशंसिनो निश्वासान् ।

१ जयतु त्रियवयस्यः । २ किमपरं मन्थोपासनप्रसंगेन । ३ यदि जानासि कृतः पच्छसि ।

विदूषक.—वैअस्स अहं सु एत्य एव्व आआच्छंत महाराअन्नणअ
दम्मिअअ असवादेण पविसिद्धं तरिअ आहिडिओ ।

राम.—किमागच्छति विदेहेश्वरः ।

विदूषकः—आंम ।

लक्ष्मणः—(गुरो निर्दिश्य) आर्य एष विदेहेश्वरः । योसी—

उत्सारणासंभ्रमसत्त्वरेण

परिष्कृतः कञ्चुकिना गणेन ।

आयाति गंधद्विपखेलगामी

सभां हरिः शैलगुहां यथैव ॥ २१ ॥

राम.—(दृष्ट्वा आत्मगतं) ।

हिमवानिव गगाया लक्ष्म्या इव पयोनिधिः ।

स एष खलु सीताया जनको जनको नृपः ॥ २२ ॥

(तत प्रविशति जनक कञ्चुकी च)

कञ्चुकी—इत इतो महाराज ।

(उभौ परिक्रामत)

दूरादम्बरचारिभिः परिहृत यद्वीर्यशौण्डैर्धनु—

र्मर्त्यः कर्तुमधिज्यमय तदिदं को वा क्षमः स्यादिति ।

द्विष्ट्या ज्यामधिरोपयेद्दधुषि यस्तस्मै महावाहवे

दातव्या दुहितेत्यनेन च मनः क्लिष्टं च हृष्टं च नः ॥ २३ ॥

इयं च मे समर्थना ।

धन्विप्रवीरानवधीर्य सर्वा—

नानन्नभाय च न जातु याति ।

क्लेदं धनुस्तत्क च धन्नकाठं

शार्ङ्गं पिनाकं च धनुष्कथा नु ॥ २४ ॥

कंचुकी—एतद्द्रासनं । यावदलं करोतु महाराजः ।

जनकः—(उपविश्य) आर्यं गुरुदत्तं का वात्र संप्रति निर्वृत्यश्चैप
चापाधिज्यकरणाय प्रतिपालयति श्माभुजो भुजसारद्रविणानिदं धनुः ।

कंचुकी—अधुना प्रतिपालयंत्यमी नृपसिंहा अपि भर्तृदारिकां ।

जनकः—आर्यं गुरुदत्तं तेन हि समानीयतामिहेव वत्सा सीता ।

कंचुकी—यथाज्ञापयति महाराजः । (निष्क्रान्तः) ।

विदूषकः—(जनांतिकं) वंअस्स इदो एव्व आअमिस्सिदि तत्तहोदी
दाणिं सफलो अम्हाणं पअंतो जेण लोउत्तरपरक्कम्मविहवस्स अत्तहोदो ण
किंपि त्तेलोक्के दुक्करं णाम किं पुण एत्तिअमेत्तं चावाधिज्जीकरणं कम्मं ।

(ततः प्रविशति सीता विनीता कंचुकी च)

कंचुकी—इत इतो भर्तृदारिका ।

सीता—(परिक्रामंती जनांतिकं) हंजे विनीदि किं सन्नं अज्जउत्तो
तहिं आअच्छइ ।

विनीता—(जनांतिकं) सो दाव अण्णूसहअतारुण्णविक्रमो अग्ग-
दो पविसई अण्णो पुण आअच्छेदि वा ण वा ।

सीता—हंजे अवि णाम अद्धानं मणोरहो सफलो भवे ।

विनीता—भाट्टिदारिए किं तुवं साहारणमणस्समज्जीए ल्हकरोसि
भट्टिणंपि रामं । सो खु सव्वहा माणुसरूपमेत्तधारि देवोत्ति समत्थेहि ता
ण सु तस्स एअंपि चावजीवारोपणं विक्रमसिल्लाहाए पज्जति ।

१ वयस्य इत एवागमिष्यति तत्रभवतीदानीं खलु सफलोस्माकं प्रयत्रः येन
लोकैस्तत्परकमविभरस्यात्रभवतः न किमपि त्रैलोक्ये दुष्करं नाम किं पुनः एताव-
न्मात्रं चापाधिज्यकरणं कर्म । २ हंजे विनीते किं सत्यमार्यपुत्रस्तस्मिन्नागच्छति ।
३ स तावदन्यूनसहअतारुणविक्रमोऽपनः प्रविशति भय्यः पुनरागच्छति वा न वा ।
४ हंजे अपि नामास्माकं मनोरथः सकथो भवेत् । ५ भर्तृदारिके किं त्वं साधा-
रणमनुष्यमध्ये लपूच्छोपि भर्तास्मिपि धर्मः । ६ खलु धर्म्या मनुष्यस्वमात्रपाटी देव
इति समर्थदस्य तस्मात् खलु तस्यैतदपि चापजीवारोपणं विक्रमभाषायाः पर्यायः ।

विदूषकः— (दृष्ट्वा जनांतिकं) बभूव एसा खु अत्तहोदी ।

रामः—(दृष्ट्वा आत्मगतं) ।

अस्या मदनधनुर्ज्या गुंजितमिव हंसखेलगमनायाः ।

मंजरिसिंजित्तमिदं गाढोत्कंठं मनः कुरुते ॥ २५ ॥

इत्थं मनोत्प्रेक्ष्य ।

अनन्यतुल्योज्ज्वलरूपयानया

कृता तुलाकोटिरसोत्कृतेः पदम् ।

इति स्फुटं घोषयितुं तु बुध्यते

निजे तुलाकोटिरसौ पदद्वये ॥ २६ ॥

विनीता—(रामं दृष्ट्वा जनान्तिकं) भ्रिट्टिदारिए एसो खु भट्टा रामो ।

सीता—(सहर्ष आत्मनि) कई आअट्टो एव्व ।

कुंचुकी—एण महाराजः यावदुपसर्पंतु भर्तृदारिका ।

सीता—(उपसर्पति)

जनकः—वत्से इहोपविश्यतां ।

(सीता विनीता च ययोचितनुपविशतः)

जनकः—आर्यं गुरुदत्त चापाधिज्यकरणाय भूमिपालमुख्यानवेदय ।

कुंचुकी—यथाज्ञापयति महाराजः (हस्तमुत्क्षिप्य)

समायाता यूयं क्षितिपातिस्तुता विक्रमधना

धनुर्जाग्रचेच्छेन्दृपवरभुजैर्जित्यविधये ।

स्थितः प्रेक्षापेक्षः परिपदि महाराजजनको

बलकण्या प्राप्ता स्वयमपि विदेहेद्वरस्तुता ॥ २७ ॥

तदिदानीं ।

१ वयस्य एसा खलु अत्रभवती । २ भर्तृदारिके एण खलु भर्ता रामः ।
३ कथमागत एव ।

यस्य स्मृत्वापि सद्यश्चकितविगलितैः खेचराघेसराणां
 श्रांतं कांताकपोले लिखितुमपि करैस्सत्रपं पत्रभंगान् ।
 तस्मिन्नारोप्य जीवां धनुषि नृपतयश्चापविद्याभियुक्ता
 लोकांतं लोककांतं निजमपि च यशः स्वैरमारोपयंतु ॥ २८ ॥
 लक्ष्मणः—(पुरो विलोक्य) अये कस्यचिद्वाहुशालिता नृपशार्ङ्ग-
 लस्य । तथाहि ।

आरोप्यामप्रकोष्ठात्कटकमशिशिलं गाढमावद्धकक्षो
 मध्ये चारोप्य जानु क्षितिमपि चरणेनापरेणाधितिष्ठन् ।
 आरोप्य ज्यां निवृत्तः कथमपि विकटं चापदंडस्य कोटे-
 र्नासौ वाच्यः प्रकृत्या क इध हि विगुणः स्याद्गुणाधाननम्रः ॥ २९ ॥
 जनकः—(निर्वर्ण्य) अहो नु खल्वस्य धनुष्कस्येमा । तथाहि ।

गुणव्ययाध्रया वृत्तिर्गांणेति विगणव्यताम् ।

स्थेयसा धनुषा वृत्तिरन्यद्भूतैव वर्तते ॥ ३० ॥

लक्ष्मणः—आर्य पश्य पश्य ।

कश्चित्प्राप्य निरुद्यमो धनुरिदं दृष्ट्वा परो निस्पृहः
 स्पृष्ट्वान्योन्यवृत्पतदानि कतिचिद्द्विन्यस्य कोपि स्थितः ।
 उद्धृत्याप्यमुचत्सहैव गलता मानेन मानीतरः
 प्रोत्थायैव परः स्थितो नृपपशुर्नयोस्थितः कश्चन ॥ ३१ ॥

विवृषकः—वअंसा किं अवरं सख्वा तुइ सज्जे चेअ एअं सज्जं
 होइ धणुं ।

लक्ष्मणः—आर्य किमपरं विलंब्यते । यावदिदानीं ।

आरोप्य मीर्वांगवरोप्य रूढान्

मानगृहान्मानवतां नृपाणाम् ।

समं क्षिरोभिर्नमयत्वमीपां
कोदण्डकाण्डं पुरुषप्रकांडः ॥ ३२ ॥

रामः—यदाह वत्सः (उत्थापोपसृत्य च धनुस्त्वय्य आत्मगतं) ।

नमयति यदनंगः कौसुमीं चापयष्टिं
नमयति च यदेषा भ्रूधनुः पक्ष्मलाक्षी
तद्बभयमपि दिष्ट्या दृष्टसाफल्यमेत—
जमयति मयि कामं चापमारोपितज्यम् ॥ ३३ ॥

(ज्यामारोप्य धनुर्नमयति) ।

सर्वे—आश्चर्य्य आश्चर्य्यम् ।

सीता—(सहर्षमात्मगतं) संपुंज्जा मे मनोरहा ।

विनीता—(जनांतिकं) महिर्दारिण दिष्टिआ वष्टेम् ।

लक्ष्मणः—आर्य स्थीयतां मुहूर्तमनेनेव विभ्रगेण ।

निर्निमिपमिमां शोभां विलोचनविलोभनीम् ।

पर्यतस्वैरमार्यस्य प्रेक्षकास्संतु निर्वृताः ॥ ३४ ॥

जनकः—

अधुना धनुर्भुजचतां भुजसारग्लानिशंसिमंडलितम् ।

वहति परिवेशकांतिं कांत्या क्षीतांशुरिव रामः ॥ ३५ ॥

रामः—(ज्यामाकर्ष्य धनुमनक्ति आकाशे पुण्यवृष्टिः क्रियते)

विदूषकः—(ससंभ्रमं) किं एअं (दृष्ट्वा) कंहं ममां धनु वअस्सेण ।

सर्वे—आश्चर्य्यम् ।

सीता—(ससंभ्रमं जनांतिकं) ह्ला किं एअं ।

विनीता—महर्दारिण मार्गं सु धणु महिणा ।

१ संपूर्णा मे मनोरथाः । २ भर्तृदारिके दिष्ट्या वर्धामहे । ३ किमेतत् । ४ क-
थं ममं धनुर्वयस्सेन । ५ ह्ला किमेतत् । ६ भर्तृदारिके मार्गं खलु धनुर्भवां ।

सीता—अहो लोउत्तरकोसलो उत्तरकोसलेसरो ।

लक्ष्मणः—अहो श्रुतिपथोन्मादी निर्पातनिर्पोषगंभीरो विह्वलित-
हृदिह्वरो धनुर्भगघोषः ।

दिव्यानां भयपूर्णमानशिरसां नो साधुकारध्वनिः

निर्यात्याननतो हनुष्ककरुणं संताडितानामिव ।

नाद्यापि प्रभवन्ति मूर्छितधियः पुष्पाणि ते वर्षितुं

तेषां त्रासविधूनितेषु गलितं हस्तेषु पुष्पैः स्वयम् ॥ ३६ ॥

जनकः—

दिग्भागा दृढमीलितेक्षणपुटाः शुष्यन्मदांभःप्लवा

विस्मृत्येव च कर्णतालनमपि त्रासान्मुहूर्त स्थिताः ।

प्रत्याश्रयस्य च कर्णपल्लवयुगं संताडयंतः पुनः

मन्ये श्रोतुमनीश्वराः कडुमिमं प्रोत्सारयंत ध्वनिम् ॥ ३७ ॥

आर्य गुरुदत्त प्रवर्त्यतां सीतापरिणयनोत्सव इति मद्रचनान्नियुज्यतां
प्रकृतिः ।

कंचुकी—यथाज्ञापयति महाराजः । (प्रणम्य निष्क्रान्तः) ।

(नेपथ्ये कलकलानंतरं)

सज्जास्ते समराय युद्धरसिकाः सन्नद्धसैन्या वृषा

येषां चापवदेव संगरकथा पाष्णिगृहा पाडुकैः ।

किं भूयोपि विकथितैर्लपुतरैरेक्ष्वाकु शक्नोपि चे-

त्सीतायाः प्रचरो वरो भवरणं कृत्वा च जित्वा च नः ॥ ३८ ॥

सीता—(श्रुत्वा सभयमपवार्यं) हलां किं एअं ।

विनीता—(जनांतिकं) मुंद्धे मा हआहि जारिसो तेसं धणुगुणारो-
पणसंरंभो तारिसं चैअ आहो पुरिसिआमेत्तं एअपि अ समरसोठिरं जाण ।

१ अहो लोउत्तरकोसलः कौशलेश्वरः । २ हला किमेत्तं । ३ मुग्धे मा विभेदि
वारसस्तेषां धनुसरोपणसंरंभः तादृशमेवाहो पुरुषिनयमात्रं एतदपि च समरशीठिर्यं
वानीदि ।

रामः—(श्रुत्वा सकीर्णं) । •

श्रुतं श्रवणयोः प्रियं किमपरं मया स्थायते
प्रिया वसतु वक्षसि स्वयमसौ सीता मम ।
मदस्त्रहलकर्पणोपजनितां च सीताममी
नृपास्त्वरितमीप्सितां युधि वहंतु वक्षःस्थलैः ॥ ३९ ॥
इति संरमते ।

लक्ष्मणः—अलमलं संरमेण

नमयति धनुस्तत्रैवार्ये भयक्षुभितं जग-
भमयासि यदि भ्रूचापं त्वं रुपा विवशीकृतः ।
न कुलगिरयो न त्रैलोक्यं न चाम्बुधयः क्षणा-
त्सकुलविधुतः कोपस्तस्मात्प्रसीद विधूयताम् ॥ ४० ॥
किं चान्यत् । न चेते क्षुद्राः क्षत्रिया इदो भवतः कोपस्य पर्याताः ।

पश्य ।

कक्षात्कक्षं विविधुं शशशिशुमशनैरप्लुतं विप्लुताक्षं
किं दृष्ट्वा हंत हंतं कल्पयति मुधा मानसं राजसिंहः ।
यस्य क्रोधांधगंधद्विरवरवनद्वंद्वकदांतराल-
स्थाली निर्मुक्तमुक्ताफलशकलशिलादंतुरा दंतपंक्तिः ॥ ४१ ॥

जनकः—(सस्मितं) ।

यैः सृष्टुं च न च क्षमे नृपसखैश्चापं निवृत्तं तदा
जीवारोपणचापला नृपतिभिर्वैलक्ष्यलक्षीकृतैः ।
ते सूर्यं क इवाधुना युधि परं रामेण वद्धः क्रुधा
युष्मास्येव मित्तु येन च धनुर्भुक्तं च भक्तं च तत् ॥ ४२ ॥

किंच । उपालंभभूमिश्च भवतामपमारमः । कुतः ।

पर्जन्यं प्रति गर्जतां मदनदस्त्रोतोमुचां दंतिनां
संधर्षेण मुधैव यत्किल मुहुः प्रागर्जितं गर्जितम् ।

तर्किक कर्तुमलं बलाद्गजरिपौ वंतापितांघ्रिव्रये
मस्तिष्काहरणाय मस्तकतटं स्वच्छंदमुच्छिद्यति ॥ ४३ ॥

[आकाशे)

श्लाघाभूमेर्वलस्य क्षपितरिपुबलं पश्यतास्यानुभायं
स्थैर्यारूढा हि सप्तक्षितिधरपतयश्चाष्टमश्रैप रामः ।

पश्यन्ति ज्ञाननेत्रा यदनघमृपयश्चात्तचारित्रनिष्ठाः

कैवल्यं प्राप्तुकामा हितमिह तद्विहामुत्र च ब्रह्मदृष्टम् ॥ ४४ ॥

लक्ष्मणो जनकश्च—(श्रुत्वा) कथमसौ चरमदेहधारी पुरुषोत्तमः ।

(सर्वे प्रणमन्ति)

लक्ष्मणः—आर्य पश्य पश्य ।

श्रुत्वा जगद्विस्मयनीयकीर्तिः

कीर्तिं सुरेन्द्रैस्तव कीर्त्यमानाम् ।

भक्त्या भवंतं परितः स्तुवंतो

नमन्ति बद्धांजलयो नरेन्द्राः ॥ ४५ ॥

जनकः—भृंगारस्तावत् ।

विनीता—(उत्थाय नाट्येनादाय) इंदो सण्णिहिदो रअणभिंंगारओ ।

(उपनयति)

जनकः—(उत्थाय नाट्येन गृहीत्वा राममुपसृत्य) भद्रे विनति

भद्रां सीतामिहेवानय ।

विनीता—जं महाराओ आणवेदि । (तथाकरोति)

जनकः—

उर्यां पालयितुं गुप्यां सरत्नाकरमेखलाम् ।

राम भ्रमयते वृत्ता सीतासी भयतं मया ॥ ४६ ॥

रामस्य हस्ते धारमावर्जयति ।

विद्वूपकः—[सहर्ष] सोहृणं सोहृणं ।

रामः—(आत्मगतं) संपूर्णा मे मनोरथाः ।

सीता—(आत्मगतं) किंअत्यं मे जन्म ।

(नेत्ये वैतालिकौ)

वैतालिकौ—अहो नु खलु भो सीतापरिणयनोत्सवस्य वरा लक्ष्मीः ।

प्रथमः—

जगद्वतितरां कीर्णः पिष्टातकैरनुरंजितं

मरुदपि कृतो यंत्रोन्मुक्तैर्जलैः सुखशीतलः ।

समभिलषितानथानिते समाददतेऽर्थिनो

न कृपणकथा क्षापि प्रातायकाशमिहोत्सवे ॥ ४७ ॥

द्वितीयः—

जगति कृतिनी सीता श्लाघ्या भृशं कुलयोपिता

रघुपतिरमूद्यस्या लोकोत्तरः सदृशः पतिः ।

किमकृत तपस्तस्या माता बधूवरमीक्षितुं

तदिति च मुदा परीरुषीणां भवंति मियः कथाः ॥ ४८ ॥

जनकः—महाभाग किं ते मूयः प्रियमुपहरामि ।

रामः—

त्वया बांधवमस्माभिलब्धमद्य सुदुर्लभम् ।

भूपेंद्र प्रियमस्माकमाशास्यं किमतः परम् ॥ ४९ ॥

तथाप्येतद्भवतु ।

श्रोतुं मां समुपाधितं सुकृतिनः स्वीकृवंतां दर्शनं

ज्ञानं व्याभियतां सतामविहितं ज्ञेयेषु सर्वेष्वपि ।

१ शोभनं शोभनं । २ कृतार्थं मे जन्म ।

साधूनां समतावलं विभवताद्वृत्तं निवृत्ताक्षर्यं
सूक्तिस्सज्जतशंसनैकशरणा स्थेयात्कर्षीनां चिरम् ॥ ५० ॥

जनकः—एवमस्तु ।

(निष्क्रान्ता. सर्वे) ।

इति श्री गोविंदस्वामिनः मुमुना हस्तिमह्देन विरचिते
मैथिलीकल्याणनामनाटके पंचमोऽङ्कः ॥ ५ ॥

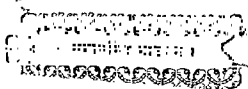
ग्रंथकर्तुः प्रशस्तिः ।

कृतिरियमाभियुक्तैः स्वैरमारवाङ्मनीया
रसमपरमपि स्वावर्तनेष्व्यादधाना ।
यिजितधिपणबुद्धेर्हस्तिमहस्य विश्व
प्रथितविमलकीर्तैः सूक्तिरत्नाकरस्य ॥ १ ॥

एतच्चाटकरत्नमुत्तमगुणं विभ्राजते मैथिली-
कल्याणं भृशमद्वितीयमपि सत्तेषु द्वितीयं मतम् ।
सर्वत्र प्रथिताः प्रबंधमणयः श्रीसूक्तिरत्नाकर-
प्रख्यातापरनामधेयमहतः श्रीहस्तिमहस्य ये ॥ २ ॥

इति प्रशस्तिः ।

Not to be Issued

Bharatya Vidya Bhavan's Granthagar

Not to be Issued

BOOK CARD

Call No SA.811/HAS/5502 Title/Maithili

Kalyana Ed by Manoharlal Sastri

Author Hastinalla

Date of issue	Borrower's No	Date of issue	Borrower's No
---------------	---------------	---------------	---------------

Not to be Issued